

AZ OTKA K78579 SZ. TÁMOGATOTT
CSALÁDI POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓ CÍMŰ KUTATÁS
ZÁRÓJELENTÉSE

A családi szocializáció kutatását korábbi kutatásaink tapasztalatai – elsősorban Szabó–Örkény 1996, Csákó et al. 2000, és a több kutatóhely összefogásával végzett *Iskola és társadalom* 2005. és 2008. – alapján terveztük el. Ezekből a kutatásokból többszörösen megerősítve képet kaptunk a serdülők politikai szocializációjáról, különösen pedig az iskola hatásáról ebben a folyamatban. Ezekben a kutatásokban a család csak háttérként szerepelt, ami arra elegendő volt, hogy jelentősége megnyilvánuljon, de részletes képet nem szereztünk hatásáról. A rendszerváltás előtti politikai szocializációról született csak olyan elemzés (Szabó én. [1991]), amely a család hatását részletesen vizsgálta, de az azóta végbement változások elegendően indokolták, hogy újra elővegyük ezt a témát.

A téma korábbi kutatói közül főleg Jennings és Niemi, Almond és Verba, és Annick Percheron elméleti és empirikus munkáit tekintettük tájékozódási pontoknak. A szocializáció értelmezésében elsősorban Habermasra, Bourdieu-re és Kohlbergre támaszkodtunk. A kutatásra 2008-ban tettünk először javaslatot, de akkor – támogatás híján – még nem tudtuk elindítani. 2009-ben köthettünk szerződést az OTKÁ-val a kutatás támogatásáról.

A kutatás menetéről

A kutatás indítását eredetileg 2009 tavaszára terveztük, ez azonban pénzügyi nehézségek miatt késést szenvedett. Az OTKA kérésére szerződéskötés előtt 3 m forinttal csökkentenünk kellett a költségtervet, és ez nem volt könnyű. Mivel pedig a szerződést csak 2009 tavaszának végére tudtuk aláírni, a nyár végére befejezni tervezett előkészítő munkák elcsúsztak. Ennek következtében nem valósult meg a 2009 őszére tervezett kérdőíves adatfelvétel – ezt egy teljes évvel el kellett halasztani. Más témájú kutatás ekkora halasztást nem igényelt volna, de ennek a kutatásnak az adatfelvétele az iskolákban történt, az iskolák pedig ősszel és tavasszal csak rövid ideig – 4-5 hétig – hajlandók kutatókat fogadni (ha egyáltalán fogadnak). Ez eleve legalább fél éves csúszást okoz. 2010 tavaszán azonban országgyűlési választások voltak, és egy politikailag ennyire mozgalmas időszakban egy politikával kapcsolatos kérdőívet sehol sem fogadnak szívesen, különösen nem az iskolákban. Ezért a következő őszre kellett elhalasztani az adatfelvételt.

Kétségtelen, hogy ennek előnyeként a szokásosnál alaposabban elő tudtuk készíteni a kutatást. A részletesen kidolgozott, és a témához kapcsolódó érdeklődésű kiváló hazai szociológusok, szociálpszichológusok és politológusok által meghívásos műhelykonferencián megvitatott és véleményezett koncepciót a Társadalomtudomány 2010. évi 4. száma közölte. A kérdezés módszertani előkészítéséhez tartozott egy mélyinterjúsorozat, amelyet szülőkkel és gyerekekkel végeztünk. A munkaanyagok és dokumentumok hozzáférhetők a résztvevő munkatársak számára a <https://sites.google.com/site/politikaiszocializacio/?pli=1> webhelyen. (A kutatásnak természetesen külön színtere van az ELTE TáTK – mint lebonyolító kutatóhely – coospace rendszerében ([csalszoc](#)) OTKA2009: *Családi Politikai Szocializáció Kutatás* címen, ahol a szervező munka is nyomon követhető, valamint az összes dokumentumok.)

Az adatfelvétel 2010 novembere és 2011 februárja között történt. (Dokumentumait lásd a Függelékben.) Nehézségét az elutasítások nagy száma okozta. Mind az iskolák, mind a szülők nagyon elutasítók voltak. Ennek következtében kétszer kellett pót-iskolamintát venni, a tervezett szülőmintának pedig alig felét sikerült elérni. A szülőminta kiegészítését az eleve csökkentett költségvetés nem tette lehetővé, mert a szülőket egyenkénti megkereséssel lehet csak lekérdezni, ez pedig a legköltségesebb adatfelvételi eljárás. A kérdezést a szervezés egyszerűsítése és a költségek alacsony szinten tartása érdekében eleve régiókra decentralizáltan terveztük, és úgy is valósítottuk meg. Ez viszont a nyilvántartás egységességét gyengítette. Végül a tervezett 5000 fiatal helyett 4100 fő, a tervezett 500 szülő helyett pedig 296 fő alkotja a mintát. Mindkét mintát úgy súlyoztuk, hogy megfeleljen a mintavételi terv arányainak, amelyeket a 2010-2011. tanév adataihoz igazítottunk.

Az elemzésekben az állandó kutatókon kívül részt vettek a kutatás regionális vezetői ill. az ő megbízott munkatársaik. Az első elemzések tapasztalatait 2011 őszén újabb műhelykonferencián vitattuk meg. ennek az anyagnak továbbfejlesztett változata az összeállított zárójelentés. A kutatást végül a kezdés egy éves csúszása ellenére mindössze 3 hónap – engedélyezett – hosszabbítással sikerrel zárjuk.

Ez a jelentés annak a több tanulmányból összeállított kutatási anyagnak a tömörített vázlatja, amelyet rar-fájlként rögzítettünk. Valamennyi szöveg – ahogyan ez is – munkaanyag, nem közvetlenül kiadásra szánt végtermék. A kutatás résztvevői már eddig is publikáltak néhány cikket és konferencia-előadást, amely a családi politikai szocializáció kutatás adatait is használta. Ezek száma jelentősen nőni fog, mert a rendelkezésre álló anyag mennyiségéhez és gazdagságához képest eddig kevés idő állt rendelkezésre a részletes kiaknázáshoz – elsősorban ez az idő vesztett el (vagy vált az előkészítés javára) az adatfelvétel csúszásával. A program állandó kutatói körben kívánják megjelentetni eredményeiket, amelyek itt és a csatolt szövegekből körvonalazódnak, de a publikáció időpontját még nem tudjuk pontosabban meghatározni.

A politikával kapcsolatos érzelmek Identitás és érzelmek

A 18 évesek többségét érzelmileg nem nagyon vagy egyáltalán nem érinti meg a politika.

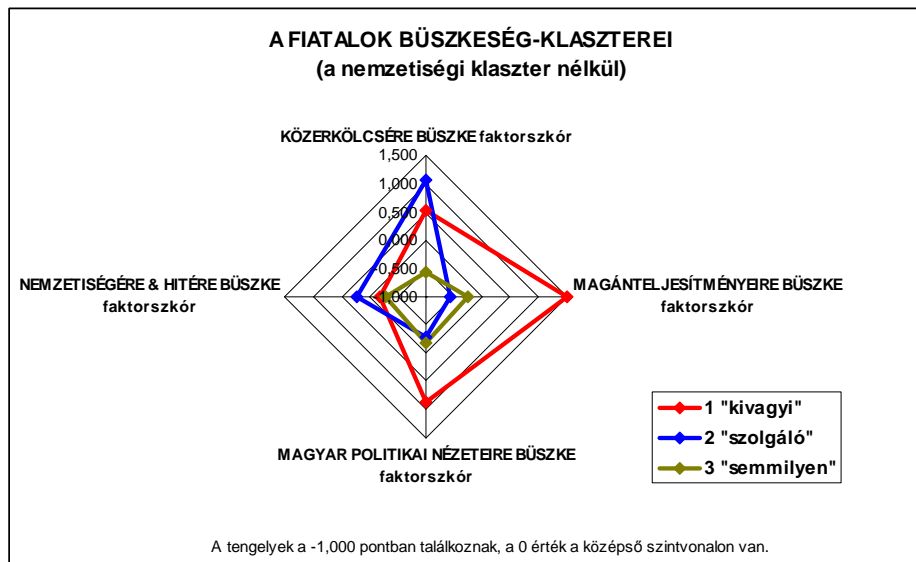
Eredetileg a családi légkör képének árnyalása érdekében kérdeztük meg, hogy egyes családtagokban él-e valamilyen *büszkeség* ilyen vagy olyan okból. Mivel a személyek között hiba lett volna nem szerepeltetni magát a kérdezettet, ezek az adatok alkalmasak arra, hogy a politikához fűződő viszonyának érzelmi aspektusát megragadjuk általuk. Közvetve vagy közvetlenül a büszkeség három lehetséges tárgya politikai vonatkozású: a politikai nézetek, a közéleti tevékenység, a magyarság. A fiúk 22,9%-a büszke a magyarságára, és ez a második leggyakrabban említett büszkeség. De a lányoknál ez az arány csak 12,8%, a közéleti tevékenységet, különösen pedig politikai nézeteiket alig több, mint 5% említi. A lányoknak alig több mint 1%-a büszkélkedik politikai nézeteivel. Úgy tűnik ugyan, hogy a büszkélkedés „nem divat” a fiatalok között – általában 1-2 dolgot jelölnek csak meg a 13 felkínált lehetőségből –, a fiúk átlagosan 1,88-at, a lányok 1,74-et. A közéleti-politikai vonatkozású itemek azonban a gyakorisági rangsor alapján helyezkednek el: csak azok az itemek szorulnak hátrább, amelyek különböző okokból nem tudják az összes fiatalot megszólítani (pl. hit, nemzetiség, foglalkozás – az utóbbival még kevesen rendelkeznek ebben a korban).

A magyarság mint büszkeség tárgya tehát ebben a mezőnyben kifejezetten gyakran fordul elő, egyedül a sporteredményekkel való büszkélkedés előzi meg. Az a tény azonban, hogy sem a közéleti büszkeség, sem a politikai büszkeség nem követi, azt mutatja, hogy ez még itt

tényleg a gyerekkorból hozott primér érzelmek világa, még ha olyan társadalomban jelenik is meg, amelyben a magyarság politikai tényező.

Főkomponens- és klaszterelemzéssel ugyanerre az eredményre jutunk. A büszkeség komponensei között ugyan találunk egy olyat, amely a magyarságot a politikai nézetekkel kapcsolja össze – tehát a fiatalok gondolkodásában tehát megjelent a magyar politikai életnek ez a sajátossága, de négy komponens egyikeként, és e négy komponens kombinációjából nem tűnik elő olyan klaszter, amelyben ez a komponens dominálna. (1. ábra)

1. ábra

Nem véletlen, hogy ezeket a klasztereket inkább a személyiségre utaló jelzőkkel különböztettük meg. A tengelyeken jelölt értékek a piros klaszter esetében azt jelzik, hogy ez egy mindenféleképpen egyszerre büszkélkedő csoport. Tárgyunk szempontjából az fontos, hogy egyedül ez a csoport büszkélkedik számottevően magyarságával és politikai nézeteivel is. A minta 17,8 százalékát teszik ki. A közerkölcsöt érintő tulajdonságokra viszont – mint becsületesség, segítőkészség, kitartás – sokkal gyakrabban büszkék azok, akiket épp ezért „szolgálóknak” neveztünk el (a kék klaszter). Ez az attitűd többeknél a hittel is kapcsolatban van. A politika azonban jól láthatóan távol áll tőlük, és magyarságukat sem hangoztatják. Ők alkotják a fiatalok 21,9 százalékát. A „semmilyen” csoport a legnagyobb (57,3%), amely azzal szolgál rá a nevére, hogy minden faktoron a negatív tartományban van. E csoport nagy súlya támasztja alá leginkább a fiatalok politikai érintetlenségéről megfogalmazott kijelentésünket, és megerősíti az is, hogy ez a klaszter tekinthető a leginkább csoportnak: tagjainak a klaszter középpontjától való átlagos távolsága sokkal kisebb, mint a másik három klaszteré, és a távolság szórása is csak fele-kétharmada a többiének. Ez azt jelenti, hogy azok a fiatalok, akik ebbe a csoportba sorolódtak, valószínűleg sokkal jobban hasonlítanak egymásra, mint a többi klaszter tagjai.

Az identitás felmutatásának másik alkalma a *tárgyi környezet* alakítása. A fiatalok szobájának dekorációjáról joggal feltehető, hogy lakója saját magát nyilvánítja meg benne. A lehetséges szobadíszek között rákérdeztünk a Nagy-Magyarország térképére, a magyar zászlóra, politikai jelképekre és politikusok képeire és történelmi ereklyékre is, mivel mindezeknek vannak illetve lehetnek politikai vonatkozásaik.

Ez az elemzés csak a fiatalok 60 százalékára terjed ki, mert a többiek egyetlen szobadíszet sem említettek. A többiekről már az egyszerű eloszlás is azt mondja, hogy a büszkeség elemzéséből nyert kép megerősítésére számíthatunk. (1. táblázat)

1. táblázat: A fiatalok szabadízként használt tárgyainak gyakorisága

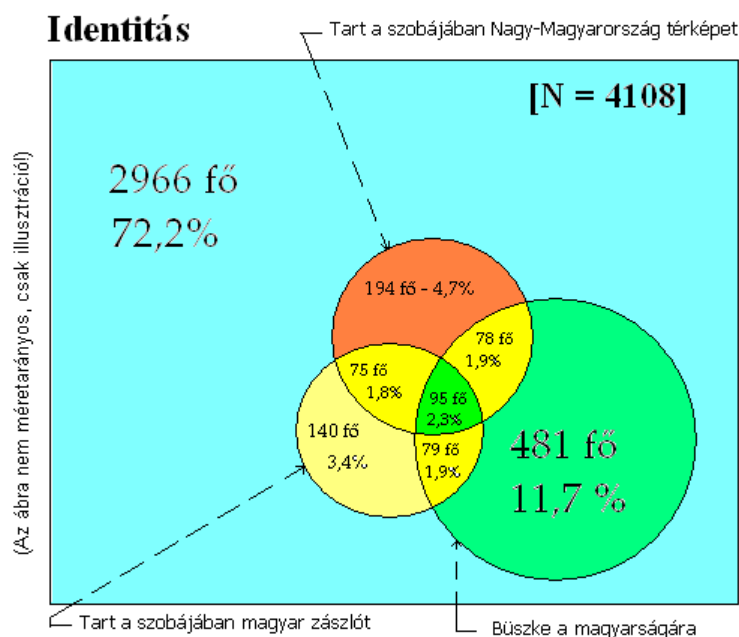
Tárgyak:	Gyakoriság (%)
Mai ismert személy (celeb) poszttere (énekes, sportoló, színész, stb.)	30,5
Valamilyen szöveg (idézet, ima, mondás stb.)	25,9
Valamilyen vallási jelkép (szentkép, kereszt, menóra, Buddha stb.)	19,5
A történelmi Nagy-Magyarország térképe	13,0
Történelmi emlék, ereklye	12,0
Magyar zászló	9,7
Más nemzet zászlaja	6,4
Politikai jelkép	2,8
Kép/fénykép politikus(ok)ról	2,4

Az adatok valószínűleg senkinek sem okoznak meglepetést: a magyarság jelképei egy kicsit hátrább kerülnek ebben a rangsorban, Nagy-Magyarország térképet csak 13% tart a falán, zászlót még kevesebben, és mindenesetre kevesebben, mint ahányan büszkének mondták magukat magyarságukra. A politikai itemeket pedig még a nemzetiségi (más nemzet zászlaja) is megelőzi, a legutolsó helyekre szorulnak. A főkomponens elemzés itt is elárulja, hogy létezik egy magyar történelmi szimbólumokban megnyilvánuló identitás, egy vallási, amely egyrészt a politika elutasításával jár, és egy szórakozásra orientált. A vallás mindháromban csaknem azonos súllyal van jelen, tehát nem tesz különbséget közöttük.

E komponensek háromdimenziós terében 3 klasztert tudunk azonosítani. Közülük kettőben magas faktorszórással van jelen a magyar történelemhez való ragaszkodás, vagyis a magyarság kifejezése. Az egyik esetben társul a vallásossággal és a politikaellenességgel, de még a szórakozással is – a vallás megjelenésétől eltekintve ez olyan kombináció, mint a „kivagyiság” a büszkeségek esetében –, és 24,3%-ot tesz ki. Jelen van azonban egy kisebb klaszterben is, amely abban különbözik az elsőtől, hogy a vallásos elemeket politikaiakra cseréli, és nagyon kis számszámú (4,7%). A harmadik csoport a fiatalok több mint kétharmadát foglalja magába (71,6%), és vagy negatív vagy 0-közeli értékeket mutat: a „semmilyenek” újabb megnyilvánulásaként.

A számokban kifejeződő együttjárásokat grafikusan is megismerhetjük. (2. ábra – a teljes mintán) Akik büszkének a magyarságukra, azok nagyjában felerészben tartanak magyar zászlót és/vagy Nagy-Magyarország térképet a szobájukban.

2. ábra

Valószínű, hogy a szoba dekorálását a fiatal érzelmein túlmenő tényezők is befolyásolják – pl. anyagi lehetőségek (szoba¹, ráfordítás), szülői vélemény, családi kulturális hagyomány.

Mindez azonban nem teszi érvénytelenné azt a megállapításunkat, hogy adataink szerint a középfokú tanulmányaik befejezése előtt álló fiatalokat a politika kevésbé érintette meg, érzelmeit keveseknek mozgatja. Ha mégis, akkor leginkább a nemzeti érzés formájában, ami egy kicsi, de mérhető kisebbségnél a politikával is összekapcsolódik.

A politikai érzelmek sajátos, az eddigi tárgyalattól különböző területe a *bizalom*. Eddig a vonzódás, az azonosulás nyomait kerestük, most a különbözőség pozitív elfogadását, a ráhatározás mértékét. A bizalom kérdéses tárgyainak listája a következő (2. táblázat):

2. táblázat: Mennyire bíznak meg a fiatalok egyes személyekben és intézményekben?

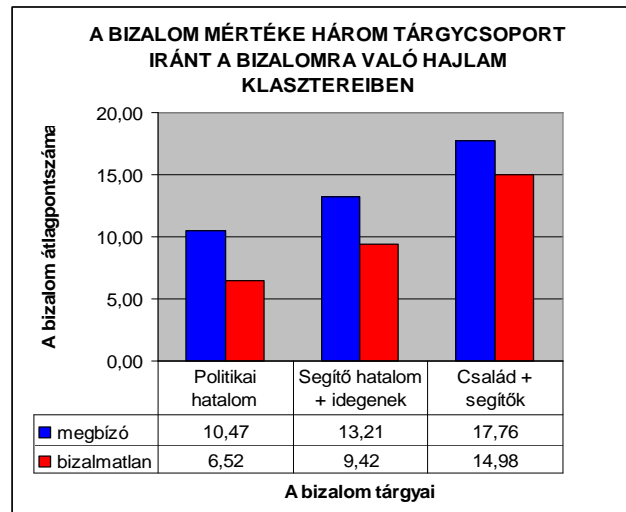
	Átlagpontszám	Szórás
Családod	4,72	0,68
Barátaid	4,54	0,71
Tűzoltóság	4,01	0,93
Orvosok	3,37	1,02
Tanári kar	3,24	1,04
Felnöttek	3,11	0,92
Rendőrség	2,95	1,06
Polgármester	2,73	1,15
Átlagember	2,42	0,90
Kormány	2,23	1,05
Adóhivatal	2,21	1,01
Politikusok	1,75	0,91

A rangsor ugyan nem nagyon szakadozott, de jellegük szerint a bizalom tárgyai csoportot alkotnak: 1) a család és a segítők csoportja, 2) a segítő hatalom képviselői, 3) a politikai hatalom képviselői. A csoportok láthatóan ebben a sorrendben helyezkednek el az empirikus rang-

¹ Ezt a tényezőt a faktor- és klaszterelemzésben kizártuk.

sorban is. A faktor- és klaszteranalízis itt sem tartalmi sémákat tár fel, hanem a bizalomra hajlamos és a bizalmat személyiségeket tudja csak megkülönböztetni. Ezek azonban másképp és másképp viszonyulnak a felsorolt csoportokhoz. (3. ábra)

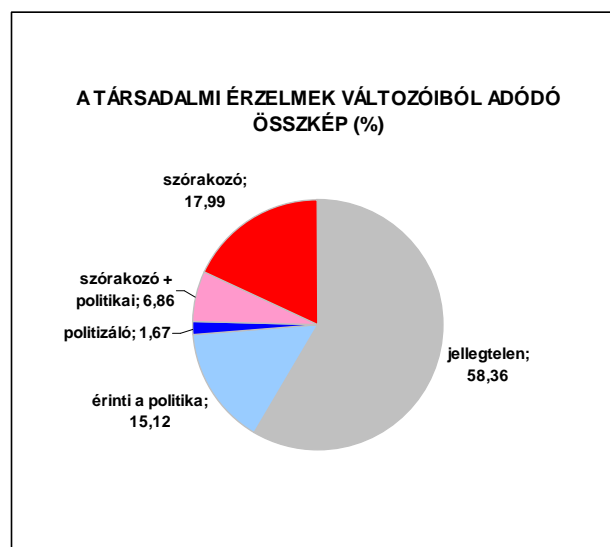
3. ábra:

Az érzelmeknek ebben a dimenziójában is azt találjuk, hogy a politikai szféra nem áll közel a fiatalok érzelmeihez.

Ezt a dimenziót nem tudjuk összeilleszteni az azonosulás érzelmeivel, azokból azonban azt az összképet kapjuk, hogy a fiataloknak nem egészen egy negyedrészt érintette meg valamenynyire a politika, csaknem 60 százalékban azonban lényegében kialakulatlanak és érdektelennek tekinthetők, mégoly halvány tendencia sem azonosítható adataikból. (4. ábra)

4. ábra

Politikai ismeretek

A politikai szocializáció előrehaladásának egyik legszembetűnőbb jele a politikával kapcsolatos ismeretek gyarapodása. Bár szembetűnő, nem egykönnyen feltárható folyamatról van szó. A politikai ismereteknek nincs elfogadott mércéjük, nem őriznek sehol platina etalont a politikai tájékozottság szintjének mérésére. Az egyik legfőbb problémát az jelenti, hogy mind a tárgyak, mind a jelentőségük folytonosan és elég gyorsan változik. Almond és Verba ugyan elemző táblázatba foglalta, hogy az ismeretek vonatkozhatnak rendszerelemekre, input és output elemekre, de vajon az alkotmány mint rendszerelem ismerete ugyanazt jelenti-e Magyarországon 1998-ban és 2010-ben?

Mércéink tehát szükségképpen erre az alkalomra készülnek, és csak arra törekedtünk elkészítésükkor, hogy a) beleilleszkedjenek a mára klasszikusnak mondható elméleti hagyományba, b) olyan ismeretekre vonatkozzanak, amelyek ma jelentőséggel bírnak, és c) összehasonlíthatóvá tegyék a fiatalok különböző csoportjainak e relatív mércével mért ismeretszintjét.

Két kérdéscsoporttal igyekeztünk e célokat elérni. Az egyik az intézményekre vonatkozott – a rendszer- és output-elemek –, a másik pedig a politikai pártokra – input-elemek. A megkülönböztetés nemcsak Almond és Verba miatt volt kézenfekvő, hanem azért is, mert választási évben, fél évvel az országgyűlési választások után végeztük a kérdést. A pártok helyzete tehát nem sokkal a kérdés előtt változott, miközben az intézményeké nem – az utóbbiakat tehát „könnyebb” volt ismerni. Ezzel szemben ható konkrét körülmény lehetett azonban a Fidesz rendkívül nagy arányú választási győzelme, ami szokásosnál erősebben a választásokra vonhatta a figyelmet. Az ismeretek foka természetesen csak a kérdőív adta lehetőségekhez képest hasonlítható össze: a mérce az lehet, hogy milyen arányban adtak helyes választ az egyes kérdésekre.

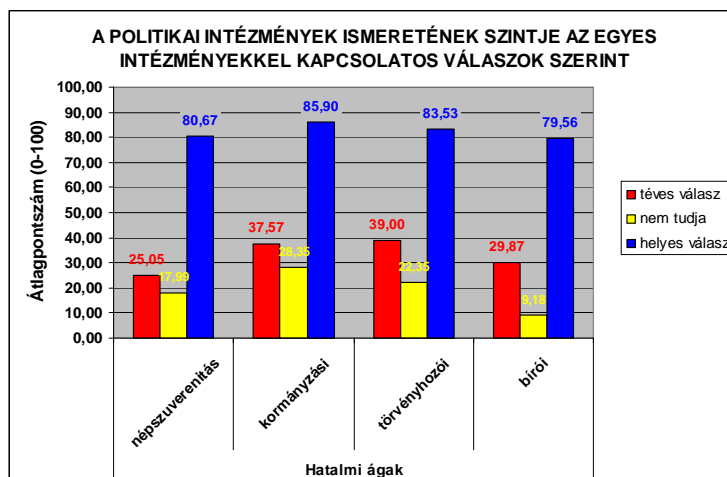
Ezen a mércén az intézményekre és a pártok helyzetére vonatkozó ismeretek foka közel áll egymáshoz, de a pártok helyzetét kicsit kevésbé ismerik, mint az intézményeket. (3. táblázat)

3. táblázat: A politikai intézmények és a pártok ismeretének foka (1-100 skálára vetítve) valamint a tájékozottság összesített mutatója

		POLITIKAI INTÉZMÉNYEK ISMERETE	PÁRTOK ISMERETE	POLITIKAI TÁ- JÉKOZOTTSÁG
N	Valid	4108	4108	4108
	Missing	0	0	0
Mean		61,9441	52,9118	57,4279
Median		75,0000	55,5000	61,1000
Std. Deviation		35,39167	34,54926	30,18936

A politikai intézmények ismerete a rendszer működéséhez (is) kapcsolódik, ezért kevésbé változó, mint a pártok ismerete – még ha azóta e területen is sok változás történt. Kérdéseink a három hatalmi ág működésére és a népszuverenitás érvényesülési módjára, a választásokra vonatkozó ismeretek után érdeklődtek. Az intézményekre vonatkozó kérdésekből az derül ki, hogy a fiatalok határozottan kettéoszlanak egy kisebb – egyharmadnyi – csekély ismerettel rendelkező és egy nagyobb – kétharmadnyi – részre, amely viszont megbízható szinten ismeri a demokratikus intézmények funkcióit. (5. ábra)

5. ábra

Az 5. ábra oszlopai az összes intézmény ismeretének fokát mutatják egy egyes intézményekkel kapcsolatban helytelen vagy helyes választ adók csoportjaiban. Feltűnő, hogy a választásokkal kapcsolatos ismerethiány mennyivel erősebb jelzője az általános ismerethiálynak, mint más ismeretek – különösen az országgyűlés funkciójával kapcsolatos ismeretek – hiánya.

A pártok helyzetével kapcsolatos változások feldolgozására, tudomásul vételére nem volt elegendő a fiataloknak az a 7-10 hónap, amely a választások óta a kérdezésig eltelt. Egyedül a Fidesz győzelmét vette mindenki tudomásul (95,8%), a vele együtt járó változásokat sokan nem vették észre – különösen a KDNP és az SZDSZ helyzetének változását. (4. táblázat)

4. táblázat: A pártok helyzetének ismerete

Pártok	Kormány-párt	Parlamenti ellenzéki párt	Parlamenten kívüli párt	N
FIDESZ	95,8	2,4	1,8	3390
Jobbik	19,5	72,2	8,2	3121
SZDSZ	13,0	32,4	54,6	2982
LMP	9,3	66,5	24,2	3066
Munkáspárt	6,0	17,5	76,5	2942
MSZP	13,1	77,5	9,3	3146
MDF	10,1	25,8	64,1	2970
KDNP	35,7	15,9	48,3	3009
Kétfarkú Kutya Párt	4,6	6,2	89,2	3072

Az N oszlop adatainak tanúsága szerint a válaszhiány többnyire több, mint ahányszor kevesebb a kérdezettek egynegyedénél, ami valószínűleg szintén az ismeretek hiányosságának tudható be. A választó sorba lépő fiatalok tehát nem igazán követik a politikai események alakulását, csak azt az információt jegyzik meg, amelyet nem tudnak elkerülni. Ez a sommás ítélet csak egy kisebbségre nem helytálló. Pozitív elemnek tekinthetjük a politikai szocializáció szempontjából, hogy a változásoknak kevésbé kitett rendszerelemek ismerete a fiatalok mintegy kétharmadában elterjedt.

Több ízben utaltunk arra az előfeltevésre, hogy az ismeretek sohasem tisztán kognitív elemek, mindig jelen van bennük egy emotív mozzanat is. Ha azonban megnézzük, hogy az általunk feltárt érzelmek befolyásolják-e a politikai tájékozódást, akkor azt találjuk, *a fiatalok érzelmi kötődései lényegében nem befolyásolják politikai ismereteik szintjét.* (5. táblázat) Legfőljebb annyit mondhatunk, hogy a direkt politikai jelképek használata valószínűleg pártszimpátiához,

ezzel pedig a pártok valamelyes ismeretéhez kapcsolódik. De az ismeretek érzelmekkel való együttjárásának előfeltevése a magyar fiatalok esetében legalább is óvatosan kezelendő.

5. táblázat: A politikai ismeretszint kapcsolata a politikai érzelmekkel és a kulturális háttérrel

A POLITIKAI ISMERETSZINT MÉRŐESZKÖZEI		NEMZETI-POLITIKAI JELKÉP A SZOBÁBAN (átlagpont)	VALLÁSI JELKÉP A SZOBÁBAN (átlagpont)	A CSALÁD KÖNYVEINEK SZÁMA	A FIATAL SAJÁT KÖNYVEINEK SZÁMA
POLITIKAI INTÉZMÉNYEK ISMERETE (%)	r	,013	,028	,128**	,094**
	p	,418	,068	,000	,000
	N	4108	4108	3917	3936
PÁRTOK ISMERETE (%)	r	,086**	,033*	,183**	,118**
	p	,000	,035	,000	,000
	N	4108	4108	3917	3936
POLITIKAI TÁJÉKOZOTTSÁG (%)	r	,056**	,036*	,180**	,123**
	p	,000	,023	,000	,000
	N	4108	4108	3917	3936

** erősen szignifikáns; * gyengén szignifikáns

Ha az érzelmeket a büszkeség klasztereivel fejezzük ki, még kevésbé látunk kapcsolatot az ismeretekkel. Azt természetesnek tartjuk, hogy a „semilyen” büszkeséget sem mutató csoport ismeretszintje alacsonyabb a két jelentősebb csoportnál, és az is kifejeződik – érthető összefüggés –, hogy a kis nemzetiségi csoport kevesebb tudást gyűjt a politikáról, mint a többiek. Az is érthetőnek tűnik, hogy számukra viszont a pártok ismerete fontosabb, mint az általános rendszerismeretek, hiszen a nemzetiségi lét aktuális kérdései valószínűleg jobban függenek ennek a szintnek a változásaitól. A „kivagyí”-nak és „szolgáló”-nak keresztelt csoportok politikai tájékozottsága azonban lényegében nem különbözik egymástól (61,16 illetve 61,36 századpont az átlaguk, ugyanennyire megegyező szórással), a magyarsággal kapcsolatos erős érzelmi különbségeik ellenére sem.

Egy másik fontos kognitív tényezővel sokkal jelentősebb összefüggést látunk: a könyvek számával. Az a tény, hogy a család könyveinek száma kissé erősebben korrelál a politikai ismeretekkel, mint a gyerek saját könyveinek a száma, arra utalhat, hogy más a kettő jelentése. A családi könyvek számával talált kapcsolat családi szocializációs hatást jelezhet, amely lehet kognitív, de – mivel nem feltételezzük, hogy a fiatalok elsősorban a politikai hatalmi intézményekről és a pártokról szóló könyveket forgatnak otthon – jórészt bizonyára általában az ismeretszerzési kultúrába való beleszokást jelenti az érintett fiataloknál.

Míg egyik oldalon elképzelhető, hogy az intézmények ismerete legalább részben az iskolában – pl. történelemórán – adódik át², addig a pártok ismerete teljesen kireked az iskolából, a munkahelyi pártpolitizálás törvényi tilalmának félreértelmezése miatt. Érthető, ha ebben a család hatását tapasztaljuk.

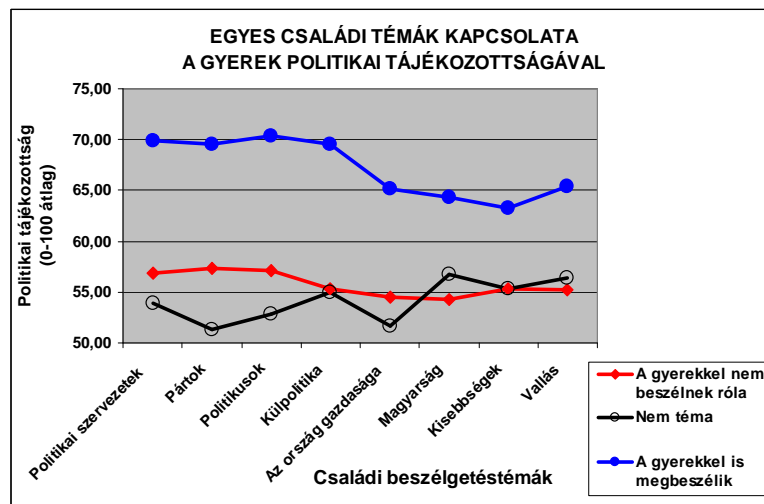
A család szerepe egyértelmű. Az a szocializáló hatás, amelyet a családi beszélgetések gyakorolnak világosan kitűnik. A politikai pártokkal kapcsolatos diskurzus előfordulása a családi életben szignifikánsan (p=0,000) befolyásolja a pártokkal kapcsolatos ismereteket, erősebben, mint a neten való keresgéeléssel jelzett érdeklődés. Azok a diákok, akiknek családjában témaként szerepelnek a politikai pártok, átlagosan 7,1 pártot tudtak helyesen bekegerezni, míg azok, akinek családjában ez a kérdéskör nem szokott felmerülni, átlagosan 5,7 pártot

Bebizonyosult az a kézenfekvő feltevés, hogy ha a családban politizálnak – operacionálisan fogalmazva: ha a családi kommunikációban rendszeresen szerepelnek politikai témák, és a

² A 2005. és 2008. évi középiskolai kutatások ugyan csak a diákok egy szűk kisebbsége számára tudták ezt mérésekkel valószínűsíteni.

serdülő gyereket is bevonják ezekbe a beszélgetésekbe, akkor sokkal többet fog tudni a politikáról, mint ha ez nem történik meg. (6. ábra)

6. ábra

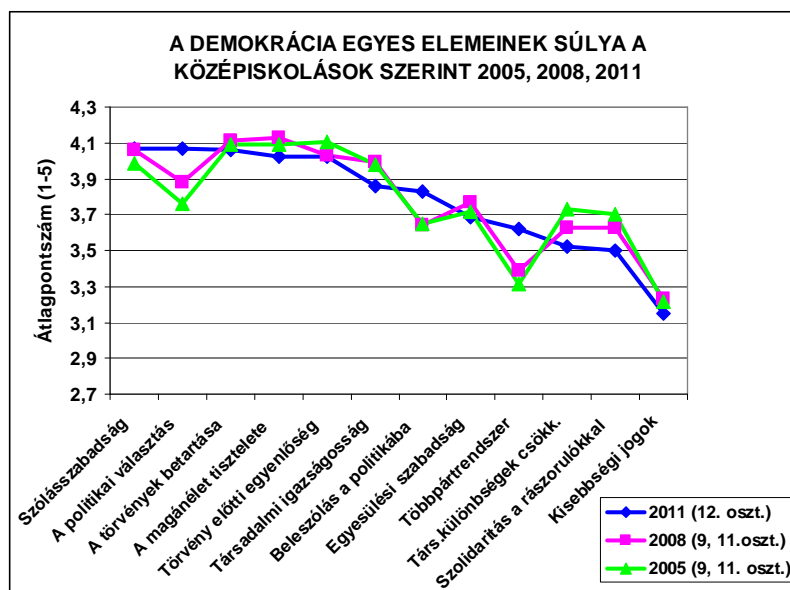

Az a különbség, hogy a gyerekekkel is beszélnek-e a felnőtt családtagok politikáról vagy csak maguk között, 10-15 századpontos tudást „ér” kutatásunk politikai tájékozottság skáláján. A kisebbségek és a vallás témájának szerepeltetése azt jelzi az ábrán, hogy ez a hatás nemcsak a politikai témákkal kapcsolatos, hanem általánosabb családi szocializációs jelenségről lehet szó.

Demokrácia-felfogás és értékrend

A demokráciáról alkotott felfogás és a vele kapcsolatos értékek eddigi kutatásainkban is fontos témaként szerepeltek. Ez alkalommal is a 2005-ben és 2008-ban már bevált eszközeinket használtuk vizsgálatára, így az eredmények összevethetők a korábbiakkal. (7. ábra)

7. ábra

Alapvető változás nem történt a korábbi felvételekhez képest. Két kisebb változás ment végbe, ami természetesen lehet egy hosszabb folyamat kezdete is. A *2011-es fiatalok egyrészt nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a politikai részvétel elemeinek* (a politikai választás lehetőségének, a többpártrendszernek, a politikába való beleszólásnak), és hátrébb sorolja a magánélet tiszteletben tartását, *másrészt kisebb súlyt adnak a szolidaritásnak, a társadalmi különbségek csökkentésének és a társadalmi igazságosságnak*. A különbség adódhat az életkor előrehaladásából és a társadalmi-politikai környezet változásából is, mivel a fiatalok társadalmi-politikai nézetei ebben az életszakaszban gyorsan módosulnak, és 2005 és 2011 között a fiatalokat körülvevő társadalmi politikai közvélemény is ebbe az irányba változott. Természetesen a két tényező együttes hatása is lehetséges.³ A környezeti hipotézist az az apróság is támogatja, hogy a 2008-as mérés adatai – amelyek éppúgy 1-3 évvel fiatalabbaktól származnak, akárcsak a 2005-ösök, mindezek a pontokon a 2005. és 2011. évi felvétel adatai között helyezkednek el.

A demokrácia felfogás indexe (a 12 változóból képzett főkomponens⁴) szignifikáns regionális különbségeket mutat az ismert nyugat-keleti társadalmi-gazdasági lejtőnek megfelelően: az ország nyugati régióiban (Közép-Magyarország, Nyugat-Magyarország, Közép-Dunántúl) átlag fölötti, a keleti régiókban (Észak-Alföld és Dél-Alföld) átlag alatti értékeket kapunk.

Még nagyobb a különbség iskolatípusonként, de tendenciája nem meglepő. A gimnáziumi tanulók jóval kiforrottabb koncepciókkal bírnak, mint szakiskolai társaik, a szakközépiskolai tanulók pedig egyfajta átmenetet képeznek a másik két típus között és átlag körüli értékeket mutatnak.

Az általános demokráciakép mögött néhány tényező mégis megosztja a fiatalokat. Ez a megosztás hasonló ahhoz, amelyet már a 2005. évi tapasztalatok alapján leírtunk. A politikai részvételt kifejező változók az egyik oldalon és a társadalmi szolidaritást kifejező változók a másikon csaknem $\frac{3}{4}$ részben megmagyarázzák ezt a megosztást: különválnak a demokráciát inkább politikai szabadságjogokként értelmező, illetve a demokráciát inkább a rászorulókkal szembeni szolidaritásként, a társadalmi különbségek csökkentéseként – az egyenlőség és testvériség elvei szerint – értelmező vélemény-együttes.

E két faktorhoz képest a fiatalok négy jól jellemezhető klaszterre oszthatók. Megkülönböztethetünk egy „apolitikus szolidáris” csoportot (16,2%), egy „participatív antiszolidáris” csoportot (19,7%), egy olyan csoportot, amely valamennyi elvének egységében értelmezi a demokráciát („demokrata”, 38,4%) és egy koncepciótlan csoportot (25,4%), amely nem alakít ki pozitív véleményt. A korábbi eredményekhez képest új felismerés, hogy a politikai részvétel és a szolidaritás eszméit kifejező két faktor nem két szimmetrikus csoportot hoz létre a fiatalok között, hanem *a szolidaritást képviselő csoport nem a politikai mezőben értelmezi a demokráciát, az antiszolidáris törekvés azonban erőteljesen politikai formát igényel*. A „demokrata” csoport demokráciaértelmezésében kapcsolódik csak össze a szolidaritás és a politikai részvétel gondolata.

A demokrácia-felfogások szignifikánsan különböznek nemeként, lakóhely szerint és iskolatípusonként is.

³ A kérdést az dönthetné el, ha legalább 11. osztályosokat is kérdeztünk volna. A 12. osztályosokhoz közelálló eredményük a környezeti hatást, a 2008. évi 11.-esekkel való közelségük viszont a személyiségfejlődés hatását támasztaná alá. Hasonló ellenőrzés újabb adatfelvétellel is elvégezhető, ha 11. és 12. osztályos mintát is kérdeznék. Érdeemes lenne külön figyelni a magánélet tiszteletben tartására, mert súlyának most látható csökkenése adódhat véletlen ingadozásból, és lehet egy most kezdődő értékváltozás jele is.

⁴ Ez a fiatalok közös demokrácia-képét fejezi ki, és az eredeti változók varianciájának 53,6%-át magyarázza.

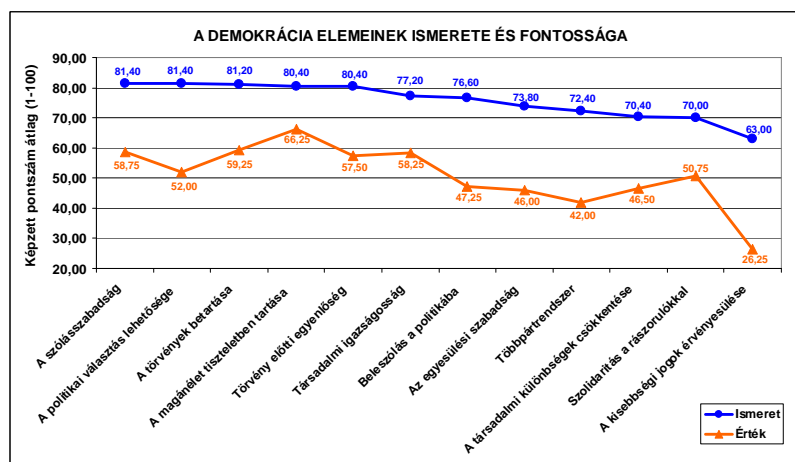
A demokráciafogalom-csoportok nemeken belüli megoszlása szignifikánsan eltér: a fiúk körében magasabb a koncepciótlan, illetve a partícipatív-antiszolidáris csoport aránya, míg a lányok körében a demokratáknak nevezett csoport nagyobb.

A demokráciaértelmezések a fiatalok lakóhelye szerint is szignifikáns különbségeket mutatnak: a demokratáknak nevezett csoport nagyobb településeken felülreprezentált, a koncepciókkal nem rendelkezők csoportja pedig a kisebb településeken fordul elő az átlagnál nagyobb arányban. A demokrácia felfogását kizárólag a politikai partícipációra helyező csoport a megyeszékhelyeken és Budapesten felülreprezentált, míg azok, akik a szolidaritást apolitikusan fogják fel a legkisebb településeken van túlsúlyban. Ez utóbbi megfigyelés jól jelzi ennek a felfogásnak az eredetét: a közvetlen közösség reflektálatlan segítőkészségét.

Az iskolatípusokat tekintve, gimnáziumi tanulók fele demokratának minősül, míg a szakiskolai tanulók körében ez az arány lecsökken mintegy 20 százalékra. A koncepciótlanokat és a szolidáris-apolitikus csoportot legnagyobb arányban a szakiskolások, míg partícipatív-antiszolidáris értékeket vallókat átlag fölött a gimnáziumi tanulók körében találni. A szakközépiskolások minden szempontból átmenetnek tekinthetők a két másik iskolatípus diákjai között.

Ha a demokrácia-felfogást ismeretjellegűnek tekintjük, akkor az, hogy ki mekkora fontosságot tulajdonít a demokrácia elemeinek, az értékdimenziót képviseli. A két kérdést a fiatalok jól megkülönböztették, és hasonló, de azért jellegzetesen eltérő válaszokat adtak. (8. ábra)

8. ábra

Megjegyzés: A nyers pontszámokat 0-100 skálára számítottuk át az összehasonlíthatóság kedvéért.

Itt már érvényesül a magánélet prioritása és a többpártrendszer lebecsülése – csakúgy, mint 2005-ben. A faktorelemzés azzal az eredménnyel jár, hogy a magánéleti értékeket fontosnak tartó véleményt a nyitott, szervezkedni hajlamos és beleszólás fontosságát hangsúlyozó állásponttal állítja szembe. (6. táblázat)

6. táblázat: A demokrácia-elemek fontosságának faktorai

	Factor	
	1	2
a másik ember tisztelete	,766	,228
a magánélet tisztelgésben tartása	,715	,234
a törvények betartása	,645	,343
beleszólás a politikába	,258	,760
egyesülési szabadság	,274	,696

többspártrendszer	,216	,625

Extraction Method: Maximum Likelihood.

Rotation Method: Varimax with Kaiser

Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

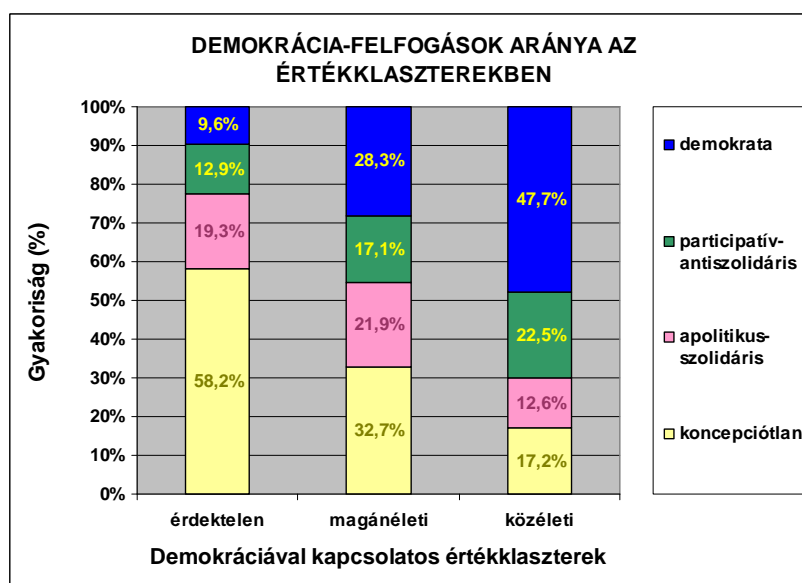
A két faktor közül a politikai részvétel értékét hangsúlyozónak van nagyobb szerepe a fiatalok csoportjainak kialakításában, a magánéletet hangsúlyozó faktor gyengébb. A kirajzolódó klaszterek ezért leginkább abban különböznek, hogy fontosnak tartják vagy nem tartják fontosnak a részvételt a politikában. A magánélet tiszteletben tartását valamennyire mindenki fontosnak tartja, csak azok jobban, akik a részvételt elutasítják. (6. táblázat)

6. táblázat: A demokrácia elemeinek mögöttes értékklaszterei

	Cluster		
	1 elzárkózó (magánéleti)	2 nyitott (közéleti)	3 érdektelen
MAGÁNÉLET ÉRTÉKE 1. faktorszórási	0,34	0,15	-2,21
POLITIZÁLÁS ÉRTÉKE 2. faktorszórási	-0,82	0,61	-0,78
N	1239	2105	331
%	33,71	57,28	9,00
Átlagos távolság a klaszterközépponttól	0,65	0,55	0,96
A távolság szórása	0,32	0,25	0,36

Nem ugyanazt látjuk tehát, mint az ismeret-jellegű demokráciafelfogás-csoportokban. A nyitott, közéletben való részvételre orientált csoport a demokrácia-felfogás szerint szétválik: vannak, akik korlátozottan, az egyenlőség és testvériség elvét félretolva fogják fel a demokráciát, és vannak – jóval többen mint az előzők (9. ábra) –, akik a maga teljességében. Eközben azok aránya, akik a kognitív szférában apolitikusok vagy koncepciótlanok, 1/3 alá csökken ebben az értékklaszterben.

9. ábra

Feltételeztük, hogy az értékek és érzelmek valamint az általuk (is) befolyásolt demokrácia-koncepciók hatnak a politikai tájékozottság szintjére. Ez a feltevés csak korlátozottan és sajátos módon igazolódott. Az egyetlen erősen és feltétel nélkül ható tényező a demokrácia-felfogás (parciális $\eta^2 = 0,820$; $p = 0,005$). Az értékattitűdök hatása látszólagosnak bizonyul: valójában csak a nemek közötti különbséget közvetítik (tudjuk, hogy a fiúk nyitottabbak). Az emotív dimenziót képviselő büszkeség-klasztereknek nincs önálló hatásuk, de részt vesznek a három tényező interakciójában, amely erősen szignifikánsnak bizonyul, de nagyon ereje nincs (parciális $\eta^2 = 0,013$; $p = 0,000$). Külső tényezők közül a nem mellett szignifikáns, de szintén gyenge magyarázó ereje van az iskolatípusnak is.

Mindez azt jelenti, hogy a politikai szocializáció dimenziói között nincs erős kapcsolat, a kognitív dimenziót az érzelmek és az értékek csak kevésbé befolyásolják. A kognitív dimenzióon belüli kapcsolatok jelentősebbnek bizonyulnak.

Politikai aktivitás és aktuálpolitika

Mennyire vannak jelen a mai 18–19 évesek életében a társadalmi szervezetek, mennyire jellemző rájuk, hogy bekapcsolódnak különböző civil szervezetek, egyházi közösségek vagy politikai pártok tevékenységébe, vagy egyáltalán elképzelhetőnek tartják-e, hogy bekapcsolódjanak ilyen közösségekbe, illetve szeretnének-e részt venni ezekben? Az aktivitással kapcsolatos eredmények értékelésénél természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy hazánkban a felnőtt lakosság állampolgári aktivitása, civil szervezetekben, politikai pártokban való részvétele nem annyira jellemző⁵, így pozitív társadalmi minta hiányában egyáltalán nem lesz meglepő, ha a vizsgált korosztály körében sem tapasztalunk túl magas ez irányú aktivitást.

A szervezeti aktivitást a szocializáció szempontjából úgy fogjuk fel, hogy nem tekintjük eleve különösnek a politikai aktivitást, mert feltevésünk szerint a legdöntőbb különbség a bekapcsolódásra hajlamos és nem hajlamos személyek között van. Ezt egyébként kissé már megerősíti az értékklaszterek tapasztalata, amelyek a részvétel és a nem részvétel között jelölték ki a fő határt. Ezért a szervezetek között szerepeltettünk jótékonyagra, toleranciára építő szerveződések, politikai értékeket, illetve ideológiát hordozó szervezetfajtákat, nemzeti értékek/tudat megőrzését, ápolását előtérbe helyező szervezetfajtákat is.

A fiatalok társadalmi aktivitása valóban alacsony mértékű, csak nagyon kis hányaduk vesz részt valamilyen társadalmi szervezetben, legyen az akár jótékonyági szervezet, környezetvédő szervezet, vagy politikai párt: 5 százaléknál kevesebb (1,5–4,4%-nyi) azok aránya, akik bekapcsolódnak formális közösségek (civil/nonprofit szervezetek, pártok) tevékenységébe (7. táblázat).

7. táblázat: A különböző szervezetfajtákban való részvétel aránya (%)

Szervezetek	Most nem veszek részt benne...		Most is részt veszek
	és nem is szeretnék részt venni benne	de szívesen részt vennék	
az emberi jogokat védő szervezetben	60,6	37,9	1,5
diákönkormányzatban	73,8	18,6	7,6

⁵ Azt, hogy az ország lakosságának valójában hány százaléka vesz részt a civil szervezetek munkájában tagként, nem tudjuk. A Nyugat-dunántúli régióban Nárai Márta 2005-ben folytatott felmérése szerint a régió felnőtt lakosságának az ötöde áll tagsági viszonyban társas civil/nonprofit szervezettel (pl. egyesülettel, klubbal, érdekvédelmi szervezettel, köztestülettel), önkéntesként pedig csupán 5%-uk tevékenykedik (Nárai 2008).

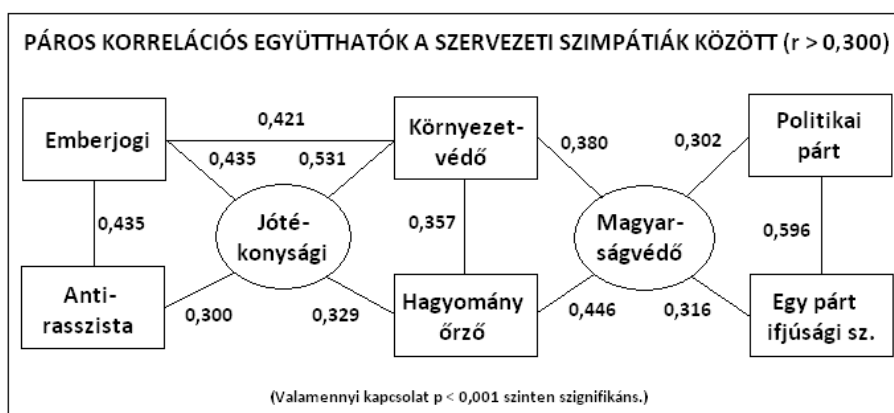
a fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben	78,4	19,8	1,8
hagyományörző egyesületben	66,7	28,9	4,4
jótekonysági szervezetben	43,2	54,4	2,4
környezetvédő szervezetben	45,9	51,6	2,5
a magyarságot védő egyesületben	57,1	40,2	2,6
az egyik politikai pártban	86,8	11,0	2,2
az egyik párt ifjúsági szervezetében	81,6	16,0	2,4
sportegyesületben	39,6	42,8	17,6
vallási közösségben, csoportban	80,9	10,1	8,9

Csak a diákönkormányzatok, a vallási közösségek, illetve a sportegyesületek esetében számottevő a részvétel aránya. Ez utóbbi szervezetekben való részvétel a többihez képest kiemelkedő mértékű, a fiatalok közel ötöde tagja sportegyesületnek, sportkörnek, és további kétötöde szívesen részt venne ilyen szervezetben. A szervezeti aktivitás koncentráló-dásának jele, hogy a diákönkormányzati tagok több mint egyharmada (36,6%) sportkörü tag is, negyedrészüik (25,1%) pedig vallási közösség tagja, ami azt jelenti, e metszetek tagjai alkotják a fiatalok igazán aktív részét.

A legtöbb szervezetfajtát tekintve a fiúk jelenlegi részvétele gyakoribb, mint a lányoké, kivételt képeznek a diákönkormányzatok, a vallási közösségek, a jótekonysági szervezetek, illetve a hagyományörző egyesületek: az előbbi kettő munkájában valamivel magasabb a lányok részvétele, míg az utóbbi kettőben kiegyenlített a két nem bekapcsolódása. Eltérő elképzeléseket fogalmazott meg a két nem a részvételi szándékot tekintve is, a lányok ebből a szempontból mintha nyitottabbnak tűnének, mint a fiúk. Ám a politikai pártok és azok ifjúsági szervezetei is inkább a fiúk számára jelentenek perspektívát; erőteljesen megfigyelhető a lányok humanitáriusabb beállítódása, a politika és a sport területét inkább „meghagyják” a fiúknak.

A preferenciák jellegzetesen összekapcsolódnak egymással. A páros korrelációk vizsgálatából az 10. ábrán látható képet kapjuk.

10. ábra

A politikai szerveződés iránt csak azok jeleznek vonzalmat, akik a nemzeti érzésen alapuló szervezkedésre gondolnak, a többi kapcsolat erőssége nem éri el az itt választott kritériumszin-

tet. Sem a környezetvédő tendenciák, sem a humanitárius tendenciák nem orientálódnak ennyire erősen a politikai szféra felé.

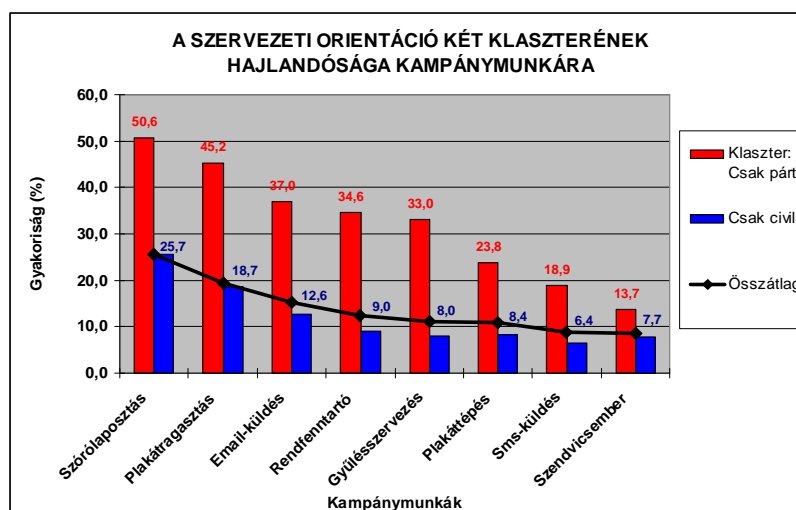
A felkínált 11-féle szervezettel szembeni attitűd faktoranalíziséből azonban az tűnt ki, hogy nem aktuál-politikai témák tagolják elsősorban a tizenéveseket: a civil szervezetek támogatói különülnek el a politikai pártszervezetek támogatóitól. Az ennek alapján képzett klaszterek jól értelmező eloszlást mutatnak. (8. táblázat) A pártok iránti erős pozitív vonzódást mutatók is megoszlanak a szerint, hogy pozitívan vagy negatívan viszonyulnak a civil szervezetekhez, és ugyanez különbözteti meg a pártorientációt elutasítók két csoportját is. (Ezt fejeztük ki a klaszterek elnevezéseiben.) Ez a megoszlás azonban azt jelenti, hogy a politikai arénában eddig jelenlévő – és ideológiai szinten a fiatalok között is felismerhető irányzatok („zöld”, egalitárius, nemzeti) – közül csak egynek van politikailag elköteleződő utánpótlása az új nemzedékben. Annak elemzése, hogy a politikai pártoknak és a politikaellenes ideológiának milyen és mekkora szerepe van ebben, túlmegy jelen kutatásunk határain.

8. táblázat: A szervezeti orientáció klaszterei

	Cluster			
	1= csak párt, civil nem	2= párt, és civil is	3= csak civil, párt nem	4= sem civil, sem párt
CIVIL ORIENTÁCIÓ faktorszám	-,59807	,97404	,68030	-,79330
PÁRT ORIENTÁCIÓ faktorszám	1,78850	2,35127	-,35151	-,27199
N	266	232	1704	1546
%	7,10	6,19	45,48	41,27
Az elemek átlagos távolsága a klaszterközépponttól	0,70	1,04	0,42	0,33
A távolság szórása	0,45	0,70	0,25	0,14

A társadalmi szervezetekben való részvétel, illetve az erre irányuló nyitottságon túl vizsgáltuk azt is, hogy mennyire jellemző a fiatalokra a tényleges politikai töltet hordozó aktivitásokba való bekapcsolódás, illetve hogy mennyire nyitottak, mennyire megszólíthatóak politikai pártok választási kampányát segítő tevékenységekre, akciókra. Bár a 18–19 évesek döntő többsége elutasítja, hogy bármilyen formában is részt vegyen egy párt választási kampányában, támogasson egy politikai pártot, van néhány tevékenységfajta, amelyet egy kisebb, de figyelemre méltó hányad vállalhatónak tart. Ha ehhez az átlagos szinthez hasonlítjuk a klaszterek közül a két legérdekesebb – a „csak párt” (7,1%) és a „csak civil” (45,5%) – kampányfeladatokban való részvételi hajlandóságát, érdekes tanulságokhoz jutunk. (11. ábra)

11. ábra

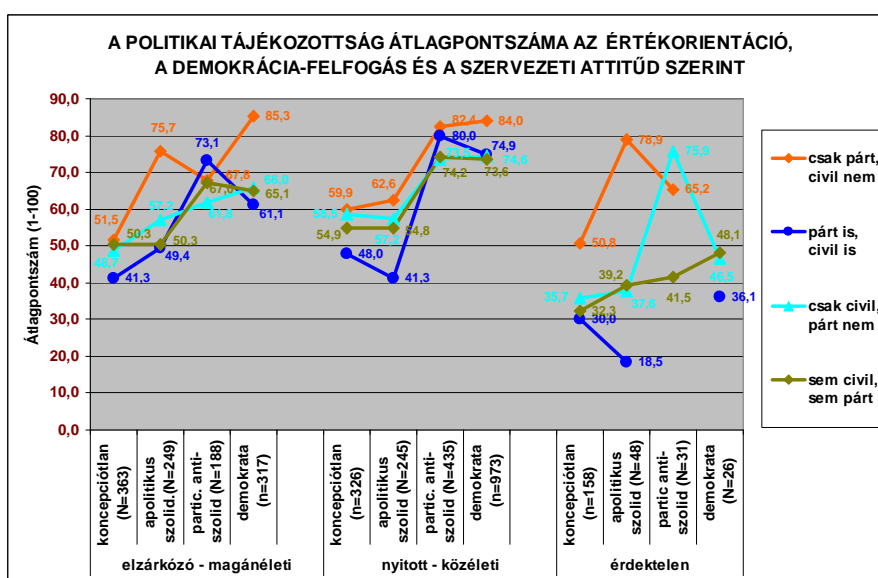

Az nem meglepő, hogy azok, akik kizárólag a pártok tagjai szeretnének lenni – vagy azok is – másoknál sokkal nagyobb arányban vállalnának kampányfeladatokat. Az azonban nem várt eredmény, hogy a kizárólag civil formákhoz vonzódók egy jelentős kisebbsége is halandó lenne ilyen munkára.

Az aktivitásnak ez a konkrét szintje már nem hozható direkt összefüggésbe a politikai szocializáció mélyebb jellemzőivel: a tájékozottság mértékével, a mögöttes értékorientációkkal, a demokrácia-felfogással, stb. Ha a kampánymunkák vállalására való hajlandóságot a pozitívan megjelölt feladatok számával mérjük (átlaga a teljes mintában: 1,09; szórás = 1,86), akkor az említett mélyebb tagolódások szignifikáns különbségeket mutatnak ugyan, de magyarázó erejük többnyire az 1 százalékot sem éri el. Egyedül a szervezeti orientáció klaszterei között van akkora eltérés a „vállalások” átlagos számában, ami a variancia 12 százalékát magyarázza. A párt-orientációjú klaszterek átlagosan háromszor annyi feladatot vállalnának, mint a kizárólag civil orientációjú klaszter tagjai.

A szervezeti orientációnak a politikai tájékozottság szintjére is hatása van – a márvizsgált tényezőkkel együtt. Nem csoda, persze, ha a pártok felé orientálódók több ismeretet szereznek, de az összefüggés nem ilyen egyszerű: másképp érvényesül az értékattitűdök és a demokrácia-felfogások különböző kombinációiban. (12. ábra)

12. ábra

Egyedül a kizárólagos pártorientáció jelent olyan erőt, amely csaknem minden klaszter-kombinációban magasabb fokú tájékozottsággal jár a többinél. A civil orientáció sehol nem éri el a tájékozottságnak azt a szintjét, amely az adott kategóriában a pártorientációval együtt jár. Különösen feltűnő, mennyire alacsony tud lenni az ismeretszint néhány klaszter-kombinációban a azok között, akik a pártokkal és a civil szervezetekkel is szimpatizálnak. A civilség itt kifejezetten visszahúzó tényezőnek tűnik.

Az elzárkózó-magánéleti és a nyitott-közéleti értékattitűd képviselői első pillantásra hasonlóknak tűnnek, de alaposabb vizsgálódás után látható, hogy a participatív-antiszolidáris demokrácia-felfogást vallók közül azok, akik egyértelműen csak a párthoz vonzódnak, nagyon különböző ismeretszinten állnak: csak a nyitottság biztosít magasfokú tájékozottságot. A civil orientációjú fiatalok kategóriái valóban meglehetősen hasonló ismeretszinttel rendelkeznek ebben a két értékklaszterben, a mindenféle szervezeti részvételt elutasítók pedig még inkább.

Kutatásunknak nem volt célja aktuálpolitikai – különösen nem párt- – orientációk vizsgálata. Mindössze két ilyen kérdést tettünk fel, amelyek az *Ifjúság és társadalom 2005 és 2008* kutatások tapasztalatára támaszkodtak, de nem egyeztek meg teljesen azok kérdéseivel. Az egyik a kormánypolitikára irányult, a másik az ország általános politikai szükségleteire.

A kormánypolitikát illetően *a hagyomány és haladás ellentéte bizonyult a legnehezebben megítélhető problémának*: nagyjából minden ötödik fiatal meghátrált a döntés előtt. A többiek kis többséggel a „magyar értékek” illetve a *hagyományok elsődlegessége mellett voksoltak a haladással szemben*. A legnagyobb támogatást az erős, törvényes és igazságos – vagy inkább méltányos – kormány kapta, mint a másik kérdésre adott válaszokból kiderül: *abszolút többséggel egypártrendszer alapján*. Úgy látszik, hogy ezt a fiatalok megfelelőnek tartják a nemzeti egységhez is, mert ez a másik olyan kívánság, amely abszolút többséget kapott.

A második kérdés az általános politikai irányokról szólt, amelyek különböző pártok által képviselt törekvéseket reprezentáltak. Ezek között a fiatalok nehezebben tudtak dönteni, ami érthetővé teszi a pártok nehézségeit az ifjúság mozgósításában. A zöld politikával szemben szintén minden ötödik fiatal elbizonytalanodva áll, akárcsak az Európától való elszakadás gondolatával szemben. A leginkább támogatott törekvés valójában a Fidesz által követett politika, bár a kormány egységes követésének követelménye a fiatalok egy ötödét gondolkodóba ejti, egy másik ötödét pedig ellenkezésre indítja. Három ötödük még így is támogatja ezt az elvárást.

A kormánypolitikára vonatkozó nézetek főkomponens-elemzéséből két komponenset kapunk, amely 52,56 százalékot magyaráz meg a varianciából. A fiatalok a rend kormányát szeretnék látni, amelyben legfontosabb a hagyomány-tisztelet, a „magyar értékek” őrzése, de a törvények és a teljesítmények tiszteletben tartásával. Ezt akár erővel is meg kell valósítani a kormánynak, miközben azért a rászorulókat istápolása is bekerül leggyengébb elemként a komponensbe. Érthető, ha egyedül az az elem marad ki, amely diametrális ellentéte az értékörző kormánynak: a haladó kormányzás, amelyet még a hagyomány sem tud visszatartani ettől.

Leírásunk egy kicsit sarkosabb a valóságnál. Figyelembe kell venni, hogy a fiatalok sokszor adnak inkonzisztens válaszokat: pl. a két ellentétes kijelentést a haladás és a hagyomány tárgyában több mint egy harmadrésük (34,8%) egyaránt kívánatosnak tartja.

Faktor- és klaszterelemzés kombinálásával négy elvárás-típust lehet azonosítani, amelyeknek tábora kiegyenlítettnek mondható a fiatalok között. (9. táblázat)

9. táblázat: A kormánnyal szembeni elvárások klaszterei

	Cluster			
	1	2	3	4
Rend és törvény faktorszórok	-,57511	,42365	1,02192	-1,35008
Haladás és gondoskodás faktorszórok	,56810	-,86912	,98967	-,96445
N	788	797	627	389
%	30,30	30,64	24,11	14,96
A klaszterelemek átlagos távolsága a középponttól	,67804	,71170	,62243	,83390
Szórás	,35734	,29898	,24782	,53602
Elnevezés	szociális haladó	rendfenn-tartó anti-szociális	rend és szociális haladás	(konceptiótlanok)

A másik, Magyarország számára kívánatos politikai lépéseket vizsgáló kérdés válaszaiból nem állt össze értelmezhető komponens vagy faktor. Ennek nagy valószínűséggel az az oka, hogy a fiatalok nagyon inkonzisztens válaszokat adtak, mert nem szeretnek egyet-nem-értő választ adni.

Szülők és gyerekek

A szülőkről két forrásból alkothatunk képet ebben a kutatásban. Az egyik fajta forrás valamilyen mértékig más kutatásokban is rendelkezésre áll: ez a gyerekek által a szülőkről közölt információ. Természetesen egy családi szocializációra irányuló kutatásban ez a forrás is gazdagabb a szokásosnál. A másik azonban nagyon ritka: ez a szülők saját magukról nyújtott információja. Ebben a kutatásban a szülőket ugyanazzal a kérdőívvel kérdeztük meg, mint a gyerekeket⁶, így válaszaikat egyrészt a két minta eloszlásaként állíthatjuk párhuzamba, másrészt közvetlenül szülő-gyerekek párokat alakíthatunk belőlük. Az előbbi módon a gyerekek generációját a szülőkéhez hasonlíthatjuk, vagyis a generációk hasonlóságáról és különbözőségéről kapunk információt, az utóbbi módon pedig azt tudhatjuk meg, hogy mások-e a gyerekek, mint saját szüleik.

A demokratikus értékek fontossága hasonló a két generációban, de *a gyerekek határozottan magasabbra értékelik a politikába való beleszólást, az egyesülési szabadságot és a szolidaritást, mint a szülők. Csak a kisebbségi jogok érvényesülését nem tartják lényegesen fontosabbnak* a szülőgenerációnál. Lehetséges, hogy ezt a különbséget annak jeleként kell értelmezni, hogy a fiatal nemzedékben meg fog szünni a politikával szembeni ellenérzés.

A demokrácia-felfogásban kevesebb a különbség a generációk között, inkább csak az, hogy ott a szülők adnak magasabb pontszámokat. A csaknem párhuzamos adatsor egyik érdekessége mégis, hogy a szolidaritást illetően a gyerekek nemzedéke másképp ítélt, mint a szülőké. A szülők nem tartják nagyon fontosnak, és a demokrácia elemei között is alacsonyra sorolják. A gyerekek viszont fontosnak tartják, de még a szülőknél is kevésbé tekintik a demokráciához tartozónak. Említésre méltó a másik eltérés is: a szülők az elemek rangsorának derekán helyezik el a többpártrendszert, míg a gyerekek az utolsó előtti helyre sorolják, a kisebbségi jogok érvényesülése elé.

A két generáció történelmi helyzetének különbsége is kifejeződik ebben: a szülők az egypártrendszerből jönnek, amelynek nehézségeit megismerték, és amikor módjuk lett hozzá, akkor a „szocialista demokrácia” helyett a jelző nélküli demokráciát választották, amelynek egyik szükséges eleme a többpártrendszer. Gyerekeik, akik éppen elkezdnek felnőttkorba lépni, a rendszerváltás után, zömmel 1992 és 1994 között születtek, az egypártrendszert legfőképp hírből ismerik, ők a többpártrendszer visszasságai közepette nőttek fel. Ez a különbség érthető – de az a különbség, amely a demokrácia-felfogásban ennek nyomán létrejövőben van a nemzedékek között, a család, az iskola és a kortárs csoport szocializációs színterein alakult ki, és nem ismerjük pontosan a folyamatát.

Mivel a szülők mintája kicsi, nem tudunk olyan részletes elemzést végezni, mint a fiatalokkal. Látensztruktúra keresése azzal az eredménnyel jár, hogy kiderül: nem a rendszerváltás utáni fiatal generáció „találta ki” a szolidaritás elv és a szabadság-elv szembeállítását. A szülőknél szintén egy partícipatív faktor és egy szolidaritást és igazságosságot hirdető faktor áll elő. Talán csak a kis elemszám miatt, de mindössze két klasztert tudunk készíteni: az egyikben

⁶ Egyes kérdéseket természetesen át kellett alakítani a korkülönbség és az életciklus különbözősége miatt.

minden negatív előjellel szerepel, a másokban épp ellenkezőleg. Vessük össze a szülők klasztereit a gyerekekével! (13. táblázat)

13. táblázat: A szülők és gyerekek demokrácia-felfogásának összefüggése

A szülők demokrácia-felfogás klaszterei	A gyerekek demokrácia-felfogás klaszterei				Együtt
	apolitikus szolidáris	participatív antiszolidáris	konceptiótlan	demokrata	
konceptiótlan	10,2	23,4	32,3	35,2	100,0 41,2
teljes felfogás	10,6	18,1	12,8	58,5	100,0 58,8
Együtt	10,4	20,2	20,9	48,5	100,0 100,0

* Cramer V = 0,230; p = 0,008

Látjuk, hogy a demokráciát a maga teljességében értelmező szülők gyerekekével ritkán történik meg, hogy csupán spontán humanizmusát követi és nem tulajdonít jelentőséget a demokráciában a politikai intézményeknek és a részvételnek, és legfőleg minden nyolcadik válik konceptiótlaná közülük. Többségük – csaknem 3/5 részük – szüleihez hasonlóan a maga teljességében fogja fel a demokráciát, a szabadság–egyenlőség–testvériség elveinek érvényesülését. Ezzel szemben a participatív antiszolidáris demokrácia képe láthatóan nem öröklődik apáról fiúra, a szülők között ilyen nem azonosítható, hanem valószínűleg újonnan keletkezik, hiszen a „demokrata” klaszterből elvi ellentéte miatt nem származhat, a konceptiótlan klaszterből viszont semmilyen határozott elképzelés nem eredhet.

A szervezetekhez való viszonyt a gyerekek nagy valószínűséggel a szülőktől veszik át. A szülők mintájának kis elemszáma miatt klaszterelemzést ugyan nem tudunk végezni, de a főkomponens-elemzés azt mutatja, hogy a szülőknél egyértelműen készen álló két komponens – a civil szervezeteké és a politikai pártoké vallási és nemzetvédő elemmel – kialakulóban van a gyerekek nemzedékében is. Jellegzetes különbség azonban – amit már a politikai érzelmek és identitás elemzésénél is láttunk: a fiatal generációban a vallásos és a nemzeti érzület szétválik egymástól és ez a szervezeti szimpátiákban is megnyilvánul.

Az eddigiekben két generációt hasonlítottunk össze. Ez azonban nem a családon belüli szocializációról ad képet, csak annak összesített eredményéről. Ahhoz, hogy a családon belüli történeletről legyen valamelyes képünk, a szülő-gyerekek párokat kell egységekként tanulmányozni. A különbség nem jelentéktelen.

A családi politikai szocializáció fő csatornájaként a verbális kommunikációt – különösen annak sajátos helyzetét és formáit – jelöltük meg. Mennyire járul hozzá ez a kommunikáció a fiatalok politikusokkal kapcsolatos véleményének alakításához? (14. táblázat)

14. táblázat: A politikusok mint téma a családban a szülők és a gyerekek szerint

	Beszélnék róla, a gyerekekkel is	Beszélnék róla, de a gyerekekkel nem	Beszélnék róla, de a gyereket nem érdekli	Nem beszélnek róla	Összesen
A szülők szerint	31,0	14,4	29,9	24,6	100,0
A gyerekek szerint	31,6	10,2	31,0	27,3	100,0

A két generáció nagyjából hasonlóképpen látja a családon belül a politikusok témáját: a családok csaknem egyharmad részében a gyerek is részt vesz ezekben a beszélgetésekben, a gyerekek szerint egy kicsit kevesebb családban hagyják ki őket az ilyen politizálásból, mint a szülők szerint, de az eltérés nem jelentős.

Csakhogy ez nem jelenti azt, hogy a családok szülők által jelzett 31,0 százalékába ugyanazok a családok tartoznak, mint a gyerekek által jelölt 31,6 százalékba (az 1. oszlopban). Lehet, hogy más eredményt kapunk, ha azt számoljuk össze, hogy hány olyan család van, ahol nemcsak a szülő állítja, hogy beszélgetnek a gyerekekkel politikusokról, hanem a gyerek is így értékeli a kommunikációs helyzetet. (15. táblázat)

15. táblázat: A politikusok mint téma a családban a szülő-gyerek párok szerint

A szülő közlése		A gyerek közlése				Összesen
		Részt veszek a beszélgetésben	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, de engem nem érdekel	Nem téma a családban	
Téma, a gyerekekkel is	Szülő %	41,4%	13,8%	13,8%	31,0%	100,0%
	Gyerek %	40,7%	42,1%	13,8%	35,3%	31,0%
Téma, de a gyerekekkel nem	Szülő %	22,2%	11,1%	37,0%	29,6%	100,0%
	Gyerek %	10,2%	15,8%	17,2%	15,7%	14,4%
Téma, de a gyereket nem érdekli	Szülő %	28,6%	7,1%	44,6%	19,6%	100,0%
	Gyerek %	27,1%	21,1%	43,1%	21,6%	29,9%
Nem téma	Szülő %	28,3%	8,7%	32,6%	30,4%	100,0%
	Gyerek %	22,0%	21,1%	25,9%	27,5%	24,6%
Összesen	Szülő %	31,6%	10,2%	31,0%	27,3%	100,0%

Most kiderül, hogy a gyerekeknek abból a 31,6 százalékából, amely szerint ő is részt vesz a politikusok családon belüli megvitatásában, a szülő szerint csak 40,7 százalék – vagyis az összesnek 12,9 százaléka – vesz részt benne, és több mint negyedrészüket (27,1%-ot) nem is érdekli a politikusokról szóló beszélgetés. Cserébe az is igaz, hogy a gyerekeknek abból a 31 százalékából, amely a szülő szerint részt vesz ezekben a beszélgetésekben, 13,8 százalék (az összes 4,3%-a) azt állítja, hogy őt kihagyják, ugyanennyi kijelenti, hogy nem is érdekli ez a téma, sőt, a 31% 31%-a (az összes 9,6%-a) szerint nem is beszélnek a politikusokról a családban. Összességében a szülők és a gyerekek közlése mindössze 33,2 százalékban egyezik meg egymással a politikusokról szóló családi kommunikáció jellegét illetően.

A magyarság témáját illetően éppen fordított a helyzet. (16. táblázat)

16. táblázat: A magyarság mint téma a családban a szülők és a gyerekek nemzedéke szerint

	Beszélnek róla, a gyerekekkel is	Beszélnek róla, de a gyerekekkel nem	Beszélnek róla, de a gyereket nem érdekli	Nem beszélnek róla	Összesen
A szülők szerint %	59,2	8,4	10,5	22,0	100,0
A gyerek szerint %	37,2	11,0	7,3	44,5	100,0

Meglepő, hogy a fiatalok milyen nagy része szerint nem téma a magyarság a családban. Éppen kétszer akkora arányban állítják ezt, mint szüleik. Ezzel szemben a szülők többsége állítja, hogy a gyerekekkel is beszélgetnek erről, miközben a gyerekeknek alig több, mint egyharmada gondolja így.

17. táblázat: A magyarság mint téma a családban a szülők és gyerekeik szerint

A szülő közlése szerint		A gyerek közlése szerint				Összesen
		Részt vesznek a beszélgetésben	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, de engem nem érdekel	Nem téma a családban	
Téma, és a gyerek részt vesz a beszélgetésben	Szülő%	45,1%	12,4%	6,2%	36,3%	100,0%
	Gyerek%	71,8%	66,7%	50,0%	48,2%	59,2%
Téma, de a gyerekekkel nem beszélünk róla	Szülő %	12,5%	25,0%	12,5%	50,0%	100,0%
	Gyerek%	2,8%	19,0%	14,3%	9,4%	8,4%
Téma, de a gyereket nem érdekli	Szülő %	25,0%	5,0%	20,0%	50,0%	100,0%
	Gyerek%	7,0%	4,8%	28,6%	11,8%	10,5%
Nem téma	Szülő %	31,0%	4,8%	2,4%	61,9%	100,0%
	Gyerek%	18,3%	9,5%	7,1%	30,6%	22,0%
Összesen	Szülő %	37,2%	11,0%	7,3%	44,5%	100,0%
	Gyerek%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bármekkora is az eltérések a peremen, ha összeadjuk az egyezéseket a táblázaton belül, akkor az eddigieknél még magasabb arányt kapunk: ezúttal a szülő-gyerek párok 44,5 százaléka nyilatkozik egybehangzóan ezekről a beszélgetésekről. (Válaszaik között erősen szignifikáns pozitív kapcsolat van.)

Iménti óvatos, feltételes megállapításaink a különböző szervezetek iránti vonzalmakról – különös tekintettel a magyarságot védő szervezetekre – ezzel a ponttal megerősítést nyernek. E megállapításunk után nagyobb biztonsággal állíthatjuk, hogy a magyarsághoz való viszony és akár ilyen szervezetekben való részvétel hajlama jelentős részben a családi szocializáció keretében fejlődik és formálódik.

Ugyanakkor ez az elemzési technika lehetővé teszi, hogy valamelyes becslést adjunk a családi kommunikáció mint szocializációs csatorna hatékonyságáról. Ha a szülő-gyerek pár egyetértését tekintjük sikeres szocializációnak, az eltérés irányait pedig – az eltérés szükségképpen két irányú lehet – vagy kudarcnak vagy más forrású nyereségnek⁷, akkor egyszerű sémát használhatunk.

Vizsgáljunk meg a demokrácia néhány elemét azok közül, amelyeknek megítélésében jellemző változást találtunk a szülők és a gyerekek generációja között: a szólásszabadság fel- és a társadalmi különbségek csökkentésének leértékelődését. (18. táblázat)

18. táblázat: Mennyire fontos a szólásszabadság a szülő és a gyerek szerint?(total %)

Mennyire fontos a szólásszabadság?		A gyerek véleménye			Total
		egy kicsit	nagyon	teljesen	
A szülő véleménye	egyáltalán nem	0,60%	1,70%	0,60%	2,80%
	egy kicsit	1,70%		5,60%	7,20%
	nagyon	1,70%	2,20%	21,10%	25,00%
	teljesen	5,60%	3,90%	55,60%	65,00%
Total		9,40%	7,80%	82,80%	100,00%

⁷ A „nyereség” itt természetesen nem erkölcsi vagy gazdasági, csupán annyit jelent, hogy ugyanazt látjuk a gyereknél, ami a szülőre is jellemző.

Míg a szülőgeneráció 65% tekintette maximálisan fontosnak a szólásszabadságot, a gyerekgenerációban ez az arány már csaknem 83%. (A színekkel egy durva – de egyszerűen prezentálható – mérést mutatunk csak be, azt feltételezve, hogy a válaszolók nem tulajdonítottak nagy jelentőséget a pontosságnak.) A pirossal jelzett cellákban a szülők mindenképpen „kudarcot vallottak” a szólásszabadság fontosságának átörökítésében. De olyan szülők gyerekei is nagy fontosságot tulajdonítanak neki, akik kevésbé fontosnak tartották (a kék cellákban) – ez olyan nyereség a szólásszabadságnak, amely nem a családból ered, hanem más forrásból. Ezzel együtt: a szocializáció 9/10 részben sikeresnek mondható, a veszteség nem éri el a 10%-ot.

Hasonló a helyzet a többpártrendszer fontosságával is, a családi szocializáció sikere 90%. Ám azt a gondolatot, hogy a többpártrendszer a demokrácia szükséges része, csak 62%-os hatékonysággal sikerült továbbadniuk a családoknak, gyerekeik több mint negyedrészt (29,1%-át) elvesztették ebből a szempontból.

A szülőknek több mint 70 százaléka, a gyerekeiknek csak alig több, mint 50 százaléka gondolja úgy, hogy a szolidaritás része a demokráciának. De közülük is csak legföljebb 40 százalék „hozza otthonról” ezt a gondolatot, 10% máshonnan tesz rá szert. Ugyanakkor azonban a családok említett 70 százaléka, „elveszíti” gyerekei 40 százalékát: nem sikerül átörökíteniük rájuk a demokráciának a testvériséget is tartalmazó felfogását.

Mivel több ízben is utaltunk a máshonnan szerzett érzelmekre és véleményekre, korábbi kutatásaink alapján meg kell fogalmaznunk, hogy ennek a szocializációs folyamatnak e tekintetben a családdal azonos fontosságú ágense az iskola. Mivel e két nagy szocializáló ágens munkamegosztásában az értékátadás inkább a családra, a racionalizálás és az intézményekbe való bevezetés inkább az iskolára hárul, könnyen lehet, hogy az itt tárgyalt veszteségek jelentős részben az iskola hiányosságaira mennek vissza. Erre utal a már részletesen bemutatott tény, hogy a dolgok fontosságának értékelített összefüggéseiben a család sokkal sikeresebbnek bizonyul, mint az inkább kognitív jellegűnek számító demokrácia-felfogás részeinek tudatosításában. Az utóbbi területen azonban – mint ezt 2005-ben és 2008-ban feltártuk – komoly hiányosságai vannak az iskolai szocializációnak.

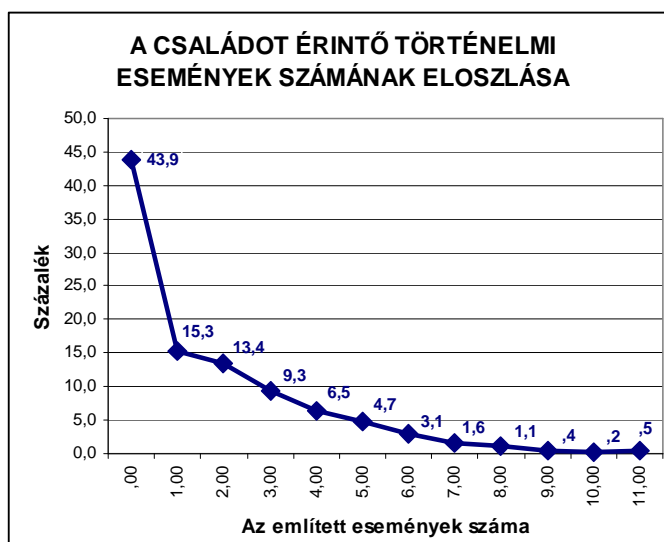
A családi emlékezet

A szülők és gyerekek politikai értékeinek és attitűdjeinek összevetése szükségképpen bele-torkolt már a szocializáció mechanizmusainak vizsgálatába. Hipotézisrendszerünkben kiemelt fontosságot tulajdonítottunk a család hosszú távú (*longue durée*) emlékezetének. A vizsgálatára a XX. és XXI. századi magyar történelem tömegeket érintő eseményeiből szerkesztettünk eszközt, és azt próbáltuk vele megtudni, hogy a családi emlékezetben eljutott-e ezek jelentőségének tudata a kutatásunk alanyát képező nemzedékig.

A legmeghökkenőbb adat az, hogy a fiatalok közel fele (43,9%) szerint a felsorolt jelentős események⁸ közül egy sem befolyásolta családjukat a XX.század folyamán. Az összes említett esemény számának eloszlását az 1. ábra mutatja.

1. ábra

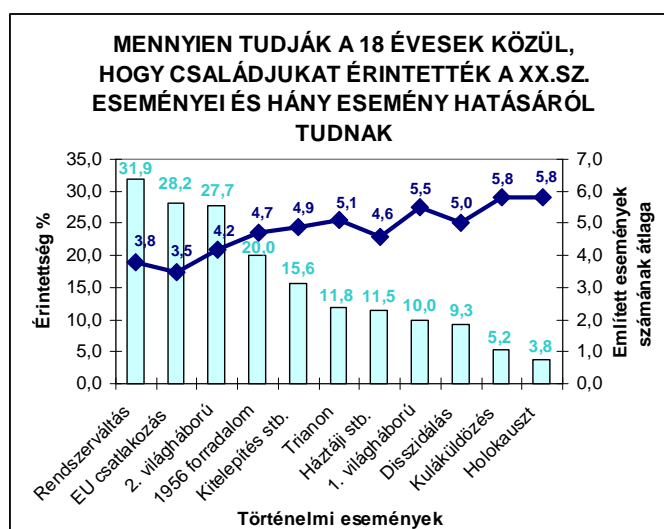
⁸ Az események a kérdőívben nagyjából időrendben voltak felsorolva: I. világháború, Trianon, zsidóüldözés, II. világháború, a kulákok üldözése, kitelepítések és koncepciók perek stb., 1956-os forradalom, disszidálás, háztájiás és második gazdaság, rendszerváltás, csatlakozás az EU-hoz. Az utóbbi esemény csak a befolyásoló sorseseemények listáján szerepelt, a beszélgetési témák között az őszödi beszédet szerepeltettük helyette.

Itt természetesen figyelembe kell venni, hogy az események jelentős része a nagyszülők életében történt, hiszen a szülők zöme a hatvanas évek derekán született – tehát valóban a hosszú távú emlékezet vizsgálatáról van szó. A szocializáció szempontjából azonban épp az a jelentős, hogy élve tartják-e ezeket az emlékeket a családban. Lehetséges ugyan, hogy egyes családokat kevésbé érintettek az események, az is lehetséges bizonyos szubkultúrákban, hogy nem vették észre érintettségüket, és ezért nem beszéltek róla⁹, de mindenképpen feltűnő ekkora lyuk a történelmi emlékezetben.

A családi emlékezet rövid: leggyakoribb témája a rendszerváltás. Ez a fiatalok szerint a családok 31,9%-át érintette, az Európai Unióhoz való csatlakozás pedig a családok 28,2%-át. Az utóbbi esemény már a kérdezettek életében, serdülőkoruk kezdetén történt, említése tehát nem annyira a családi emlékezetéről, hanem a személyes társadalmi eszmélés kezdeteiről tudósít bennünket. Az a tény, hogy a harmadik „leghatásosabb esemény” a II. világháború (27,7%), azt sugallja, hogy bizonyos események az időbeli távolság növekedésével talán összevonódnak egy-egy gyűjtőfogalom alá. A ritkán és a gyakran említett családiról is fontos történelmi események között két közepesen gyakori csoport alakul: a ritkább 10% körüli, a gyakoribb 15-20%-os említéssel. A teljes kép a következő (13. ábra):

13. ábra

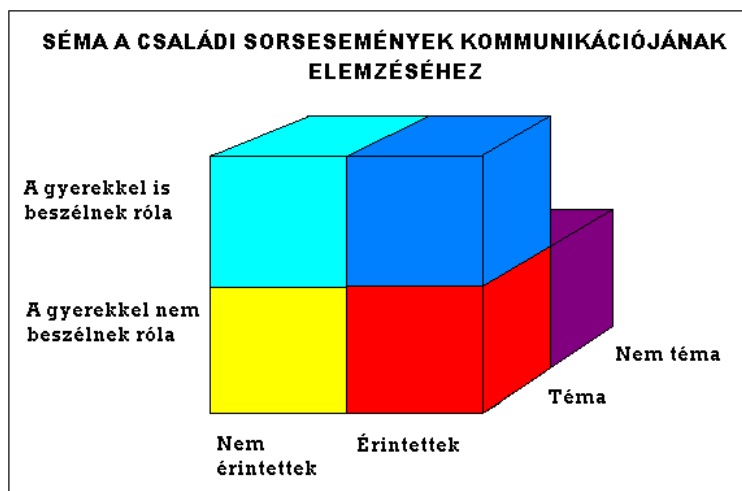

⁹ Emlékezzünk Fejes Endre *Rozsdatemető* c. regényére, és a „hábetlerizmusra”.

Látható, hogy a fiatalok nagyobb része kevesebb eseményt ismer, amely befolyásolta családjá történetét, és a kisebb csoportokban – akik a kulákok üldözésére és a holokausztra is emlékeznek – fordul elő, hogy akár 5 másik esemény is eszükbe jut.

Az összegyűjtött információ logikai szerkezetét három dichotómia alkotja, amelyek közül kettő független egymástól: a család vagy érintett egy esemény által vagy nem érintett; ettől függetlenül a családban vagy téma az adott esemény vagy nem téma; ha téma, akkor fontos, hogy bevonják-e a gyereket ezekbe a beszélgetésekbe, vagy kihagyják/kizárják belőle. (E logikai viszonyok ábrázolását lásd a 14. ábrán.)

14. ábra

Kérdéseink még egy dimenziót bevontak a témába: a gyerek érdeklődését. Ezt az indokolja, hogy a beszélgetésekből való kimaradás nemcsak szülői (felnőtt) döntés lehet, hanem a fiatal saját döntése is. Ez a lehetőség ábránkon nem látható, a történelmi emlékezet megszakításának elkülönülő módja.

Az így ábrázolt folytonosságok és megszakítások szerint szerkesztjük áttekintő táblázatba adatainkat (19. táblázat)

A táblázat első két oszlopában a válaszoló fiatal maga vállalja fel az emlékezés megszakítójának szerepét („nem érdekli” a téma), a következő négy oszlopban a család a megszakító: a 3. és 4. oszlopban teljesen kizárják a témát – még akkor is, ha a gyerek szerinti érintette a családot az esemény –, az 5. és 6. oszlopban a szülők generációjában még él az emlékezet, de a gyerekek – ilyen vagy olyan okból – már nem adják tovább. A jobboldali két oszlop az emlékezet folytonosságának biztosan megállapítható arányát¹⁰ mutatja: a nem érintettek között a társadalmi emlékezet továbbélésének erősségéről ad jelzést, az érintettek között pedig a családi emlékezet megőrzésének erejéről.

19. táblázat: Családi sorseseemények emlékezetének megszakítása és megőrzése (%)

	nem érdekli, nem érintett/nem tudja	nem érdekli, érintettek	nem téma, nem érintett/nem tudja	nem téma, érintettek	téma, kizárják, nem tudja	téma, kizárják, érintettek	téma, nem érintettek, bevonják	téma, érintettek, bevonják	N
Sorseseemények									
II. világháború	3,5	1,1	49,9	7,6	2,5	0,9	16,4	18,0	3878

¹⁰ Feltételezhető, hogy ennél csak több lehet (sőt, ez valószínű), kevesebb nem.

Rendszerváltás	8,0	3,7	43,1	7,8	4,6	3,6	12,4	16,8	3860
1956. forradalom	4,4	1,1	57,3	5,3	3,7	1,0	14,7	12,5	3873
Kitelepítések stb.	4,5	1,2	69,3	5,6	3,1	1,5	7,6	7,2	3853
Trianon	3,8	0,3	66,8	3,8	3,1	0,6	14,4	7,0	3878
I. világháború	3,6	0,3	69,1	3,9	2,5	0,5	14,9	5,3	3872
Disszidálás	4,1	0,4	77,4	2,8	2,9	0,8	6,5	5,1	3836
Háztájítás stb.	5,8	1,3	75,0	4,2	3,5	1,4	5,1	4,7	3837
Kuláküldözés	4,1	0,3	84,6	1,9	2,1	0,3	4,0	2,7	3836
Holokauszt	5,2	0,2	73,7	1,3	2,6	0,2	14,7	2,1	3867

Azonnal látszik, hogy valóban minden eseménnyel kapcsolatban az a csoport a legnagyobb, amely szerint az esemény nincs jelen a családi emlékezetben – vagy nem is érintette a családot, vagy csak a gyerek nem tud róla. Mindössze két olyan sorseseemény volt a XX. században, amelynek emlékezete 2011-ben még a családok több mint feléből nem tűnt el: a II. világháború és a rendszerváltás. Ezek egyúttal valóban a legnagyobb gyakorisággal fenntartott emlékek is, bár a rendszerváltás társadalmi emlékezete máris gyengébb, mint az 1956-os forradalomé – e ténynek leginkább az események óta eltelt idő különbsége (21 ill. 55 év) ad jelentőséget.

Feltűnő, hogy három olyan sorseseemény is van, amellyel kapcsolatban a családi emlékezet már meglehetősen ritka, miközben a társadalmi emlékezet fenntartása kifejezetten gyakori a családokban. Ezek: Trianon és az I. világháború, különösen pedig a holokauszt. Trianon társadalmi emlékezete kétszer, az I. világháborúé csaknem ötször, a holokauszté pedig éppen hétszer olyan erős, mint a családi sorshoz kapcsolódó emlékezete. E három eseménnyel nagyjából azonos szintű az 1956-os forradalom és a II. világháború társadalmi emlékezete is, de ezek szorosabban kapcsolódnak a családi emlékezet erősségéhez, akárcsak az ennél ritkábban előforduló emlékek, amilyen a kitelepítések és politikai perek vagy a kulákok üldözésének emléke. A rendszerváltás az egyetlen olyan sorseseemény, amelynek társadalmi emlékezete már most is sokkal gyengébb, mint családi emlékezete. Mivel pedig a következő generáció kiemelkedő érdektelenséget mutat iránta mind általában (8,0%), mind pedig a család érintettsége esetén (3,7%), sorseseemény jellege valószínűleg egy-két évtizeden belül meg fog szűnni, és beleszürkül az állami megemlékezések sorába.

Ezzel együtt a család szerepe egyértelműen kitűnik elemzésünkéből. Trianon és a rendszerváltás példáján jól látható, hogy *a család szerepe kettős*: hordozója a családi emlékezetnek és a társadalmi emlékezetnek is, és e kettő világosan megkülönböztethető.

Megállapítható, hogy van egy jelentős része a középkorú magyar népességnek, amelyben a történelmi emlékezet családi szála megszakad, és gyerekeikben nem élnek tovább azok az emlékek, amelyeket szüleik, nagyszüleik életük során gyűjtöttek. Amit a többiek továbbadnak gyerekeiknek, abból kétféle emlékezést tudunk feltételezni. Az egyikben a régi események dominálnak, az I. világháborútól a disszidálásig, a másikban feltűnik az utóbbi húsz év emlékezete is. Az emlékezés rejtett struktúráit keresve következő képet kapjuk (20. táblázat):

20. táblázat: A családi emlékezet két összetevője

ÉRINTETTE A CSALÁDOT	Component	
	1	2
A KULÁKOK ÜLDÖZÉSE	,743	-,061
AZ I. VILÁGHÁBORÚ	,721	-,215
A DISSZIDÁLÁS	,612	-,243
AZ EU-CSATLAKOZÁS	,125	-,850
A RENDSZER-VÁLTÁS	,307	-,818

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

A felélelezett sorsesemények jelentős része nem volt alkalmas arra, hogy faktorokat különítsen el. A maradékból egy hosszabb távra és egy rövid távra orientálódó emlékezés látszik. Ezek terében a következő klasztereket tudtuk megkülönböztetni (21. táblázat):

21. táblázat: A családok történelmi érintettsége klasztereinek jellemzői

Történelmi érintettség klaszterek	Klaszterközepek koordinátái		N	Átlagos távolság a középtől	A klaszterközéptől való távolság szórása	Hány eseményt említenek átlagosan, ami érintette a családot?	Az apa átlagos életkora	Az anya átlagos életkora
	1.faktor: hosszútávú	2.faktor: rövidtávú						
						p<0,000	p<0,000	p<0,000
alig érintett családok	-0,3091	0,7479	2333	0,1991	0,3375	0,4149	46,71	43,72
érintettek: inkább régi esemény	3,0833	-0,4816	275	1,4482	0,5561	5,8866	48,22	45,20
érintettek: csak újabb esemény	-0,0844	-1,0750	1499	0,8584	0,3055	2,8954	47,71	44,63

A klaszterenként említett események átlagos száma jelzi megnyugtatóan, hogy valóban erősen eltérő csoportokat sikerült e klaszterekkel megragadnunk. Ezek a csoportok nemcsak erősen eltérők hanem eltérően is viselkednek, és eltérők a hatásaik is. Bennünket az érdekel, hogy hatnak a politikai szocializációra. Az biztos, hogy a hosszú távon emlékezőcsaládok gyerekeinek nagyobb a politikai tájékozottsága a többiekénél (68,1 századpont, míg az átlag 57,4 és a történelem által alig érintett vagy legalábbis nem emlékező családokban csak 51,3). A következő táblázatokban az összminta eloszlásával a *longue durée* hatásokat mutató családok gyerekeinek eloszlását mutatjuk be már ismert mutatókban. (22. táblázat)

22. táblázat: A családi emlékezet *longue durée* hatásai a politikai szocializációban

	Értékattitűdök			N=3674
	elzárkózó-magánéleti	nyitott-közéleti	közömbös	
Összes	33,7%	57,3%	9,0%	100,0%
Hosszú távú emlékezet	18,6%	74,3%	7,1%	100,0%

	Demokrácia-felfogás				N=3464
	apolitikus szolidáris	participatív antiszolidáris	konceptiótlan	demokrata	
Összes	16,2%	19,7%	25,8%	38,4%	100,0%
Hosszú távú emlékezet	12,1%	25,0%	12,1%	50,8%	100,0%

	Szervezetek iránti attitűd				N=3748
	csak párt, civil nem	párt is, civil is	csak civil, párt nem	sem civil, sem párt	
Összes	7,1%	6,2%	45,5%	41,2%	100,0%
Hosszú távú emlékezet	13,6%	14,8%	44,8%	26,8%	100,0%

Egyértelműen kitűnik a családi emlékezet szocializációs jelentősége, minden lehetséges mutatóban a tudatosságot, a rációt és a szervezettséget segíti. Ne feledjük el, hogy ez az emlékezet-

klaszter a fiatalok 6,7%-át foglalja magában, és gyakorlatilag egyáltalán nem emlékező családokban él a többség (56,8%), csak rövid távon emlékező családokban pedig 36,5%. A fiatal nemzedék elenyésző kisebbségét segíti csak szocializációjában.

Miért szakadt meg ennyire a családi emlékezet?

A kérdésre természetesen nem tudunk kimerítően válaszolni, de adalékokat tudunk nyújtani a válaszhoz. Adalékainkat a családból vesszük, hiszen csak a családról vannak adataink. Először is demográfiai tényezők jöhetnek számításba.

A szülők életkora szignifikáns hatást gyakorol, de meglepő, hogy milyen kicsi korkülönbséghez kapcsolódik ez a hatás: nagyjából másfél évhez. A 21. táblázatban már látható a szülők átlagéletkora: az alig érintett nagylétszámú klaszterben az apák átlagosan 46,7 évesek, a hosszútávon emlékező kis klaszterben pedig 48,2 évesek. Az emlékezés bármilyen vonatkozását vizsgáljuk az apák életkorával, ugyanezt találjuk egy-két tizednyi eltéréssel. Az an yáknál a különbség még kisebb – az apáknál átlagosan két évvel fiatalabb korral – és szintén szignifikáns. Ennek a hatásnak mélyebb okát nem ismerjük.

Mivel régi eseményekről van szó, feltételezhető a nagyszülők jelenlétének hatása. Kétségtelen, hogy az emlékezetklaszterek és a nagyszülők jelenléte között szignifikáns kapcsolat van ($p=0,019$), ami főleg annak köszönhető, hogy a hosszú távon emlékező családoknak a várható 20,4% helyett 27,6 százalékában van két nagyszülő, ezzel szemben a várható 56,0% helyett csak 48,7 százalékukban nincs sem nagyapa, sem nagyanya. A hatás az emlékezés egyszerű gyakorisági adataiban már megmutatkozik. (23. táblázat)

23. táblázat: A nagyszülők jelenlétének hatása a családi emlékezet továbbörökítésére

A NAGYSZÜ- LŐK JELEN- LÉTE (rövid)	HÁNY TÖRTÉ- NELMI ESE- MÉNY HATÁSÁT EMLÍTI?		HÁNY ESE- MÉNY-RŐL NEM TUDJA, HOGY HATOTT-E?		N
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
Nincs nagyszülő	1,57	2,09	3,89	4,14	2301
Csak nagyanya	1,78	2,15	3,71	3,98	858
Csak nagyapa	1,88	2,30	3,25	3,69	111
Mindkettő	1,87	2,23	3,18	3,69	838
Együtt	1,69	2,14	3,69	4,03	4108

Egyértelmű, hogy ahol nincs nagyszülő, ott gyengébb a családi emlékezet, mint ott, ahol van. Ez azt jelenti, hogy a nagyszülőknek – ha jelen vannak a családban – pozitív szerepük van ugyan a családi emlékezet hosszú távú fenntartásában, de nem valószínű, hogy a családi kommunikáció erős tényezői lennének – a kapcsolat gyenge. Részletesebb elemzésben igazából csak a nagyapa vagy a két nagyszülő együttes hatása volt kimutatható, az általunk leggyakrabban használt összevont változóban azonban a megözvegyült nagymamák is benne vannak, és az ő számuk jóval nagyobb, mint a nagyapáké. Ez tehát gyengíti a kimutatható kapcsolatot.

Ráadásul a hatás nem ugyanolyan mindegyik eseménynél. Azok a sorseseemények, amelyekkel kapcsolatban a nagyszülőknek emlékezetfenntartó szerepük van, a rendszerváltás kivételével valóban a XX. század korábbi évtizedeiből valók. Ez azonban nem jelenti azt, hogy saját aktív életük sorseseeményeivel kapcsolatban lennének hatásosak, az újabbakkal kapcsolatban pedig nem. Az I. világháború és a trianoni diktátum idején ugyanis még a nagyszülei sem éltek a

jelenlegi 18 éveseknek, a zsidóüldözések és a II. világháború idején pedig nagy részük gyerek volt. Azt látjuk tehát, hogy éppen azokkal a sorseseeményekkel kapcsolatban van csekély – vagy semmilyen – hatásuk a nagyszülőknek, amelyek saját életük eseményei: 1956, a disszidálások, a második gazdaság.

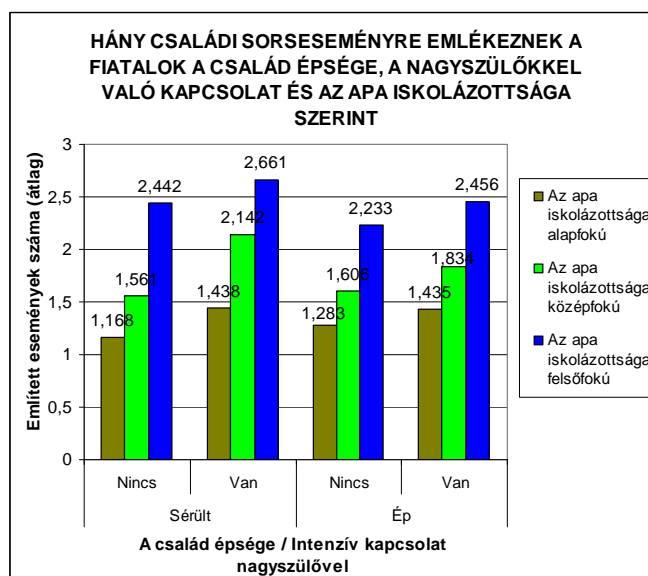
A politikai szocializációval gyakran párhuzamba állított vallási szocializációt kutatva Bengtson et al. (2009) azt találta, hogy az Egyesült Államokban a fiatalok között a vallásosság megerősödésében annak az új családszociológiai jelenségnek van szerepe, hogy ismét gyakoribbá válnak a többgenerációs családok. Ezekben a családokban éppen a nagyszülőket azonosítják a vallási szocializáció megkülönböztetett tényezőiként. Úgy tűnik, hogy a magyar fiatalok politikai szocializációjában inkább fordított lehet a helyzet.

Nem kell feltétlenül a magyar és az amerikai generációk közötti érzelmi viszonyok különbségére gyanakodni – bár ez is egy magyarázat-lehetőség –, az is lehetséges, hogy a magyar nagyszülők maguk is csak arról tanultak meg beszélni, amiről nekik is beszéltek a felmenőik, a saját sorsukról azonban leginkább hallgatni kellett megtanulniuk, mivel „oly korban éltek”. Ez a hipotézis természetesen nem ellenőrizhető már saját adatainkon, elemzéseink egyik eredményének, a további kutatásokra hagyott kérdésnek tekinthető.

Szóba jöhet a családstruktúra hatása is. Amennyiben a család sérül, feltehető, hogy az emlékezete is sérül.¹¹ Ha most a család épségének (azaz az édes-szülők együttélésének) és a nagyszülőkkel való kapcsolat meglétének hatását ellenőrizzük, azt találjuk, hogy a család épsége semmiféle érdemleges hatással nincs a gyerekekben továbbélő emlékek számára sem a nagyszülőkkel való kapcsolat hiánya sem megléte esetén.

Az emlékezés kulturális jelenség. Várható, hogy ha a család szerkezeti típusa sajátos keretet ad is neki eltérő személy-együttesek hatásait téve lehetővé, sajátosságaiban az e személyek által hordozott kultúrától függ. Ezek legáltalánosabb szintű mutatója a szülők iskolázottsága. Az apáknak nagyobb szerep jut a történelmi emlékezet fenntartásában, mint az anyáknak, ezért elsősorban az apák iskolázottságát vesszük itt figyelembe – együtt a család épségével és a nagyszülők hatásával.

15. ábra

¹¹ Ez nem egy erős feltevés, mert az is lehetséges, hogy a zavar éppen sűrűbb kommunikációhoz, és intenzívebb emlékezéshez vezet – pl. új családtag bekapcsolódása esetén.

A több szempontú varianciaelemzés azt a meglepő eredményt hozta, hogy a három tényező közül – a család épsége, legalább egy nagyszülővel való intenzív kapcsolat és az apa iskolázottsága¹² – egyedül az apa iskolázottságának van szignifikáns magyarázó ereje a gyerek által ismert családi sorsesemények számát illetően. Az ábra négy oszlopkötege között nincs jelentős különbség, csak a kötegeken belül. Az talán mégis meglepő egy kicsit, hogy az átlagok a sérült családokban a legmagasabbak – de csak amennyiben a gyerekeknek van kapcsolata legalább egy nagyszülővel. Az ép családokban ennek az ellenkezője feltűnő: ha e családok gyerekeinek életében nincs jelen nagyszülő, akkor a leggyengébb a családi emlékezet. Bár ezek a különbségek nem bizonyultak szignifikánsnak, szintén arra a más adatokból már szignifikánsan megállapított tényre utalnak, hogy a szülőgeneráció már nem tekinthető a családi emlékezet fenntartójának, inkább megszakítóként működik.

A kulturális tényezőkön kívül ellenőriztük az apa foglalkozási kategóriájának hatását is, és azt találtuk, hogy egyeseknek külön szerepük van az emlékezet fenntartásában: ilyen a fegyveres testületekben végzett munka, vagy a mezőgazdasági foglalkozás. Az előbbi a két világháborúval és az 56-os forradalommal kapcsolatban járul hozzá az emlékezéshez, de csak az iskolázottsággal együtt; a másik pedig a kulákok üldözésével és a háztájizással kapcsolatban. Különösen feltűnő, hogy a gazdálkodók között a háztájizás, a második gazdaságba való bekapcsolódás emlékét fenntartó családok többszörösére rúg azok aránya, amelyekben a szülők megszakítják az emlékezés fonalát.

Az ötvenes évek politikai elnyomó intézkedéseinek családi emlékét leginkább a magasan iskolázott szellemi foglalkozású – vezető és értelmiségi – kategóriákhoz tartozó családok őrzik és tartják fenn. Feltételezhetjük, hogy a kitelepítés-típusú intézkedéseket a családi emlékezetben megőrző és az új nemzedékre is továbbhagyományozó családok politikai orientációja is másképp alakul, mint azoké, amelyekben a szülők megszakítják ezt az emlékezetet. Durva közelítése lehet ennek a családoknak az őszödi beszédhez való viszonya. Az adatok tanúsága szerint az őszödi beszéd általában kevésbé került be a családi kommunikációba. Az azonban egyértelmű, hogy a régi meghurcoltatások emlékét őrző családokban – különösen a gazdálkodóknál – sokkal gyakrabban adódik hozzá a beszélgetések témáihoz, mint más miliókben. Az érem másik oldala az, hogy ezeknek a családoknak is legfeljebb a felében lép fel ez a hatás, csak a már említett gazdálkodók, a diplomás vállalkozók és diplomás vezetők, valamint az alacsonyabb végzettségű szellemi foglalkozásúak családjában haladja meg vagy éri el az 50 százalékot.

Ez összefoglalva azt jelenti, hogy az emlékezés témái még ilyen esetben is kevésbé tartósak, mint gondolnánk: a családi emlékezet különböző időtartamig őrzött sorsesemények folytonosan változó fonadékaként és folyamaként létezik, amelyet feltehetőleg sokkal lassabban változó családi értékek tartanak mederben. Ez az állandó és elég gyors változás teszi nehezzé a politikai szocializáció folyamatának kutatását, és ez is arra vezet, hogy e kutatásoknak jelentős részben az értékekre kell irányulniuk.

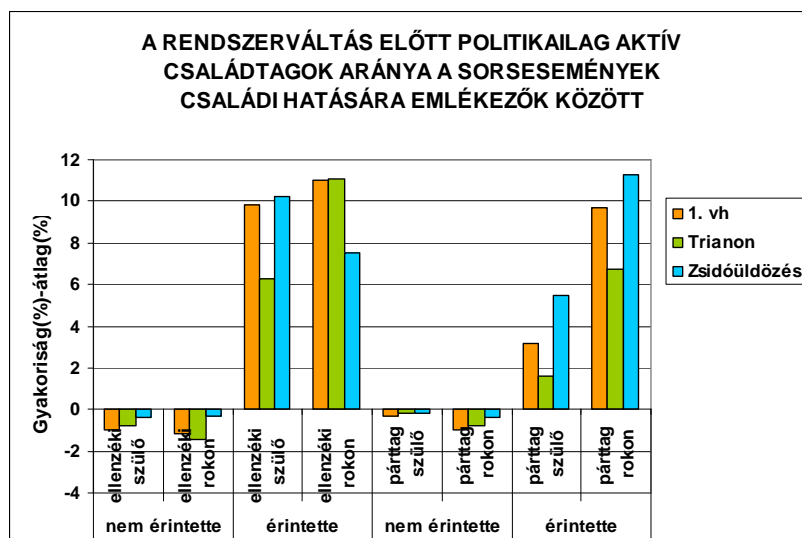
Vajon a családtagok politikai aktivitása általában erősíti-e az emlékezetet?

Ennek vizsgálatára az a három sorsesemény azzal tűnt a legalkalmasabbnak, amellyel kapcsolatban a családi emlék elhomályosult vagy hiánya ellenére erősen fennmarad a társadalmi

¹² A nyolc értékű nyers változóból háromértékű változót képeztünk, melynek értékei: alapfokú, középfokú és felsőfokú iskolázottság. Ehhez az a tény szolgál alapul, hogy a családi emlékezet klaszterei közül a hosszabb távú emlékezettel rendelkező klaszter aránya csak a három fok szerint különül el: az alapfokú végzettséggel rendelkező apák gyerekeinél 5 százalék alatt marad, a középfokú végzettséggel rendelkező apák gyerekeinél sem éri el a 10 százalékot, egyedül a diplomások gyerekeinél megy fel 10 és 15 százalék közé, miközben a teljes mintában 6,8 százalék az arány. Úgy tűnik tehát, hogy érdemes feláldozni a finomabb bontást a nagyobb statisztikai elemelhetőség érdekében.

emlékezet: az I. világháború, Trianon és a holokauszt. Ezek tűnnek a legalkalmasabbnak annak vizsgálatára, hogy kik is az emlékezet hordozói. (16. ábra)

16. ábra

Az érintettség tudatát – vagyis az emlékezés egyre ritkább, tehát értékesebb fajtáját – a rendszerváltás előtt ellenzéki tevékenységben részt vevő szülők és rokonok kiemelkedő aránya jellemzi. Két dolog feltűnő ezen belül:

- 1) Az érintettség emlékét továbbadók között feltűnően nagy szerepük van a rokonoknak, még nagyobb, mint a szülőknek.
- 2) Az emlékezés fenntartását a politikai aktivitás mindenképpen segíti, függetlenül annak orientációjától. (Az ellenzéki és a párttag családtagok egyaránt nagy arányban vannak.)

A kép, amelyet kapunk, nem a számszerű valóság, hanem a vizsgált generáció tudatában élő kép. Abban viszont nemcsak a kiemelt esetekben mutatkozik az összefüggés, amelyet megállapítottunk, hanem a többi politikailag érzékenyebb eseménynél is ugyanezt tapasztaljuk.

Feltételezhetjük, hogy a régi élmények, csapások, örömök nemcsak a családi emlékezetben őrződnek, hanem a családi „emlékeztetőkből” is: a szimbolikus tárgyakban, amelyekkel a család körülveszi magát. A fiatalok által preferált szobadíszek-relikviák nem mutatnak éles mögöttes struktúrát, a főkomponens elemzés halványan három tendenciát jelez. Az első és leghatározottabb a nemzeti-politikai jelképek preferálása, amely kötődhet a vallásosság jeleihez, de önállóan is létezik. A másodikban éppen a vallásosság hangsúlyos, mégpedig a politika teljes kizárásával, legföljebb a világi szórakozás jelképeivel társul. A harmadikat akár „kozmpolitának” is címkézhetnénk: a vallás kimarad, a szórakozás jelei mellett a politikai jelek tűnnek fel másodikként. (24. táblázat) E három komponens azonban nem különül el élesen, mint leírásuk is mutatja, átfedik egymást

24. táblázat: A fiatalok szobájában található díszek főkomponens-elemzése

	Component		
	1	2	3
Magyar zászló	,631	-,159	-,140
Politikai jelkép	,620	-,420	,197
A történelmi Nagy-Magyarország térképe	,595	-,098	-,383
Történelmi emlék, ereklye	,542	,120	-,303

Kép/fénykép politikus(ok)ról	,481	-,452	,381
Más nemzet zászlaja	,410	,157	,304
Valamilyen szöveg (idézet, ima, mondás stb.)	,426	,533	,066
Valamilyen vallási jelkép (szentkép, kereszt, menóra, Buddha stb.)	,380	,510	-,260
Mai ismert személy (celeb) poszttere (énekes, sportoló, színész, stb.)	,193	,446	,628

Extraction Method: Principal Component Analysis.

A lakás többi részében ugyanezek a tendenciák még egy kicsit gyengébben érvényesülnek. A fiatalok territóriumán túl lévő részekben természetesen ritkák a sztárok és celebek posztterei, ezért nem három, csak két komponenst tudunk megkülönböztetni a főkomponens-elemzéssel.

25. táblázat: A lakásban található díszek főkomponens-elemzése

	Component	
	1	2
Kép/fénykép politikus(ok)ról	,796	,184
Más nemzet zászlaja	,796	,220
Politikai jelkép	,786	,249
Magyar zászló	,635	,475
Mai ismert személy (celeb) poszttere (énekes, sportoló, színész, stb.)	,338	,284
Valamilyen vallási jelkép (szentkép, kereszt, menóra, Buddha stb.)	,139	,696
Valamilyen szöveg (idézet, ima, mondás stb.)	,225	,676
Történelmi emlék, ereklye	,339	,642
A történelmi Nagy-Magyarország térképe	,522	,530

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Ha nem felejtjük el, hogy mind a saját szobájukról, mind a lakás egészéről a fiatalok adtak képet, a hasonlóság mértékéből – amely jelentős a két tér között – arra következtethetünk, hogy a *gyerek-generáció nem teljesen másnak, inkább csak kicsit határozottabbnak és persze divatosabbnak látja magát szüleinél a maga tartotta tükörben*. A szülők terében is a vallás és a politika különbsége differenciálja az attitűdök alapjait, a kapcsolódási pontot pedig a nemzeti érzés nyújtja. A múlt, a hagyomány a szülői térben erősebben kapcsolódik a vallással, mint a fiatalokéban, ahol inkább elválnak egymástól, és a történelem a politika szolgálatába áll.¹³

26. táblázat: A szülők és a gyerekek által „felügyelt” terek díszítésének korrelációja (N=4108)

A SZÜLŐI HELYSÉGEK	A GYEREK TERE:	NEMZETI-POLITIKAI JELKÉP A SZOBÁBAN (átlagpont)	VALLÁSI JELKÉP A SZOBÁBAN (átlagpont)
POLITIKAI JELKÉP A LAKÁSBAN (átlagpont)		,209**	,154**
VALLÁSI-TÖRTÉNELMI JELKÉP A LAKÁSBAN (átlagpont)		,232**	,326**

** p < 0,00

A korrelációk azt mutatják, hogy a *vallás a legerősebb hosszú távon átívelő kapocs a generációk között*. Ez nemcsak abban fejeződik ki, hogy ha a szülők kedvelik a vallási jelképeket,

¹³ Mélni természetesen csak a kapcsolatot tudjuk, ez a megfogalmazás külön véleményt tesz hozzá az adathoz, amit az adat csak megenged, de nem támaszt alá pozitívan.

akkor a gyerekek is hajlamosabbak erre ($r=0,326$ – és ez a legerősebb kapcsolat a táblázatban), hanem abban is, hogy a fiatalok nemzeti-politikai attitűdjét kifejező díszítések sem a szülői lakás politikai díszével korrelálnak erősebben ($r=0,209$), hanem a vallási-történelmi jellegűekkel ($r=0,232$). Ez egyúttal azt is megerősíti, hogy a politikusabb fiatalok nagyobb mértékben „örökösei” a vallásos nemzeti történelemhez kötődő szülőknek, és csak kisebb mértékben a valláshoz nem kötődő, ám politizáló hagyománynak, amelytől azonban a nemzeti érzés – mint már láttuk – nem idegen.

Maguk a fiatalok arra vezetnek tehát rá, hogy erősen emocionális attitűdjeikben a politika szülei vallásos és nemzeti érzelmeinek leszármazottja, miközben a nemzeti elem vallási-történelmi jellegűből vallástalan-politikáivá transzformálódik. Mindennek pedig egyik erős gyökere a család sorseseeményeiben rejlik. Bár ezeket eddig nem tudtuk eléggé specifikálni a válaszok alacsony száma miatt, annyi bizonyos, hogy a hosszabb múltat felidéző családokra sokkal inkább jellemző ez a mechanizmus, mint a rövidtávú emlékezettel – vagy semmilyenen – nem bíró családokra.

Az emlékezet klaszterei szignifikánsan eltérő díszítési tendenciákat mutatnak. (27. táblázat) Az már nem meglepő, hogy a vallási kötődést a közvetlen tárgyi környezet szimbólumai mindkét generációban erősebbnek mutatják minden másnál. Az azonban feltűnő, hogy a legerősebb kapcsolatot a családi emlékezet és az emocionálisan hangsúlyos irányultságot kifejező szimbólumok között a fiatalok politikai jelképekhez való kötődésében találjuk: míg a szülőknél a hosszú távú emlékezet csupán $\eta^2=0,039$ erősségű kapcsolatban van a politikai jelképek közszemlére tételével, addig gyerekeiknél ez a kapcsolat $\eta^2=0,172$ erősségű.

27. táblázat: Díszítési tendenciák a szülőknél és a gyerekeknél a történelmi érintettség klaszterekben (átlagpontoszámok, varianciaelemzés)

Történelmi érintettség klaszterek	POLITIKAI JELKÉP A LAKÁSBAN (átlagpont)	VALLÁSI-TÖRTÉNELMI JELKÉP A LAKÁSBAN (átlagpont)	NEMZETI-POLITIKAI JELKÉP A SZOBÁBAN (átlagpont)	VALLÁSI JELKÉP A SZOBÁBAN (átlagpont)
alig érintett családok	,0683	,1864	,0577	,1919
érintettek: inkább régi esemény	,0919	,2736	,1567	,3087
érintettek: csak újabb esemény	,0781	,2381	,0809	,2402
df	2	2	2	2
F	3,203	26,199	62,797	22,696
p	0,041	0,000	0,000	0,000
η^2	0,039	0,112	0,172	0,105

Megállapíthatjuk tehát, hogy

- 1) bár a legerősebb átöröklődő elem a vallási kötődés, az is sokkal erősebben hagyományozódik a hosszú távú emlékezetet ápoló családokban, mint az emlékezet nélküli vagy rövid távú emlékezettel bíró családokban;
- 2) a politikai irányultságot is csak a hosszabb távú családi emlékezet segíti kialakulni;
- 3) ezt a folyamatot a nemzeti identitás katalizálja, de úgy, hogy vallási-történelmi – azaz elsődlegesen kulturális – elemből a fiatal nemzedékben elsődlegesen politikai jelentőségűvé válik.

A családi kommunikáció szerepe

A családi kommunikáció kutatásunk központi kategóriája. Ez alapozza meg a gyermek világképét, és a családon belüli interakciók sorozatában újratermeli azt az életvilágot, amely a gyermek számára folyamatos vonatkoztatási keretül szolgál. Mivel a család szocializációs szerepe elsősorban az alapvető értékek és látásmódok átadása, a kommunikációt nem szűken politikai tárgyú vagy vonatkozású kommunikációként kell felfognunk. Ezért számos oldalról közelítettük meg, hogy feltárjuk szereplőit, formáit, tárgyát, témáit, reaktív jellegét. A legrészletesebb természetesen a családi beszélgetések témáinak taglalása, hiszen a témák sajátos együtteseket alkotva jellemzik a család kulturális karakterét.

A kérdéses módja lehetővé tette, hogy megállapítsuk: a) miféle témák uralják a családi beszélgetéseket? b) mennyire részese a felnőtté váló gyerek a családi beszélgetéseknek? c) vannak-e olyan sajátos témák, amelyekből a gyereket kihagyják a felnőtt családtagok? d) melyek azok a témák, amelyekre a gyerek nem is kíváncsi? Ezek a lehetőségek azért fontosak, mert egy olyan interperszonális térről van szó, amelynek szabályait alapvetően a szülők határozzák meg, de arról a gyerek dönt, hogy a lehetséges részvételt valóságossá alakítja-e.

A családi beszélgetések témáinak és a fiatalok részvételének elemzéséből kitűnt, hogy

- a családi beszélgetésekbe való bevonódás intenzitása erősen témafüggő,
- ugyanakkor befolyásolja az iskola típusa
- és leginkább a fiatalok neme. A családi beszélgetésekbe való bevonódás alapvetően genderfüggő.¹⁴

28. táblázat: Beszélgetési témák gyakorisága a családban (százfokú skála)

Témák	Nem		Iskolatípus			Családtípus	
	Fiú	Lány	Gimnázium	Szakközépiskola	Szakiskola	Teljes család	Sérült család
Lakóhelyi ügyek	71	71	72	70	70	71	69
A másik nemmel való kapcsolat	62	70	69	67	60	65	69
Bulvár témák	48	61	51	59	52	54	55
Bűnözés	62	68	67	68	57	65	66
Családi gazdálkodás, pénz	81	84	82	83	82	82	85
Egészség, betegség, higiénia	83	90	88	87	84	86	88
Kisebbségek	55	49	53	52	49	52	51
Vallási/világnézeti kérdések	39	36	44	34	32	38	36
Iskolai élet	83	91	90	87	81	87	86
Tanulmányi eredmény	87	92	91	89	85	89	88
Környezetszennyezés	48	43	47	43	47	46	42
Külpolitikai események	41	40	46	37	36	41	37
Magyarság	50	39	44	42	49	46	39
Öltözködés, megjelenés	63	76	71	69	66	69	72
Politikai pártok	48	43	50	44	38	45	44
Politikai szervezetek, mozgalmak	42	36	43	38	35	40	37
Politikusok	44	40	48	41	36	43	41
Rokonok életvitele	69	77	75	73	69	74	70

¹⁴ A vallási kérdések kivételével minden téma gyakoriságában szignifikáns különbségek vannak a fiúk és a lányok között ($p=0,000$). A képzés típusától is sok esetben függött a témákról folytatott beszélgetések gyakorisága ($p=0,000$). Ugyanakkor a család típusa csak az öltözködésben, a rokonok életvitelében és a szegénység témájában befolyásolta a beszélgetések gyakoriságát. (ANOVA teszt) (A szignifikáns összefüggéseket besatíroztuk.)

Sport	73	62	67	68	66	69	63
Szegénység	52	62	58	57	56	56	63
Zenei ízlés, zenészek, együttesek	61	67	67	64	61	64	68
Tévéműsorok, szereplők	67	77	71	73	71	72	74
A szülők munkája, munka- helyi gondjai	77	86	83	81	79	81	83
Az ország gazdasági hely- zete	62	60	65	60	57	61	60

Ha megvizsgáljuk az adatokban rejlő látens struktúrát, 5 faktort kapunk. Az első a politizálás témáit gyűjti össze, a második a magyarsághoz kapcsolódókat, a harmadik a bulvár témákat kedveli, a zenekarok és celebek híreit, a negyedik családcentrikus faktor, ebben szerepel a szülők munkája és a rokonok élete is, s végül az ötödikben csak az iskolára és a gyerekre vonatkozó témák (öltözködés, higiénia) vannak.

Öt értelmes klasztert lehet képezni belőlük, amelyek néhány hasonlóságuk ellenére is jól elkülönülnek egymástól. Az iskola témája kettőben is jelentős közülük, de az egyikben összekapcsolódik a bulvár témákkal, a másikban pedig egy szikár, minimálisra szorítókozó családi kommunikáció jeleként csak a higiéniai és tanulási témák kapcsolódnak hozzá. A bulvár témák is még egy klaszterben kapnak nagyobb súlyt: ott a családi élet és a magyarság témáival együtt. Egy klaszterben szinte mindenről beszélgetnek, de itt a legjellemzőbb a politikai témák nagy súlya. Végül az ötödik klaszter minden témával szemben negatív értéket vesz fel: semmilyen jellegzetes beszélgetési profilja nem található az ide sorolódó családoknak.

Ezek a klaszterek jellegzetesen oszlanak el a nemek és a különböző iskolatípusok tanulói között.

29. táblázat: A családi témaklaszterek nemenként és iskolatípusonként

	Családi témaklaszterek					p	Cramer V
	Egyik téma sem	Csak iskola gyerek	Bulvár és iskola	Bulvár, család nemzet	Politika és minden		
Fiú	18,5%	21,0%	19,4%	15,1%	26,0%	0,000	0,256
Lány	9,4%	12,5%	27,9%	30,9%	19,4%		
Gimnázium	9,8%	15,5%	22,9%	23,1%	28,8%	0,000	0,119
Szakközép.	14,9%	15,5%	24,9%	24,1%	20,6%		
Szakiskola	20,1%	21,7%	22,0%	20,7%	15,6%		
Együtt	14,0%	16,8%	23,6%	23,0%	22,7%		

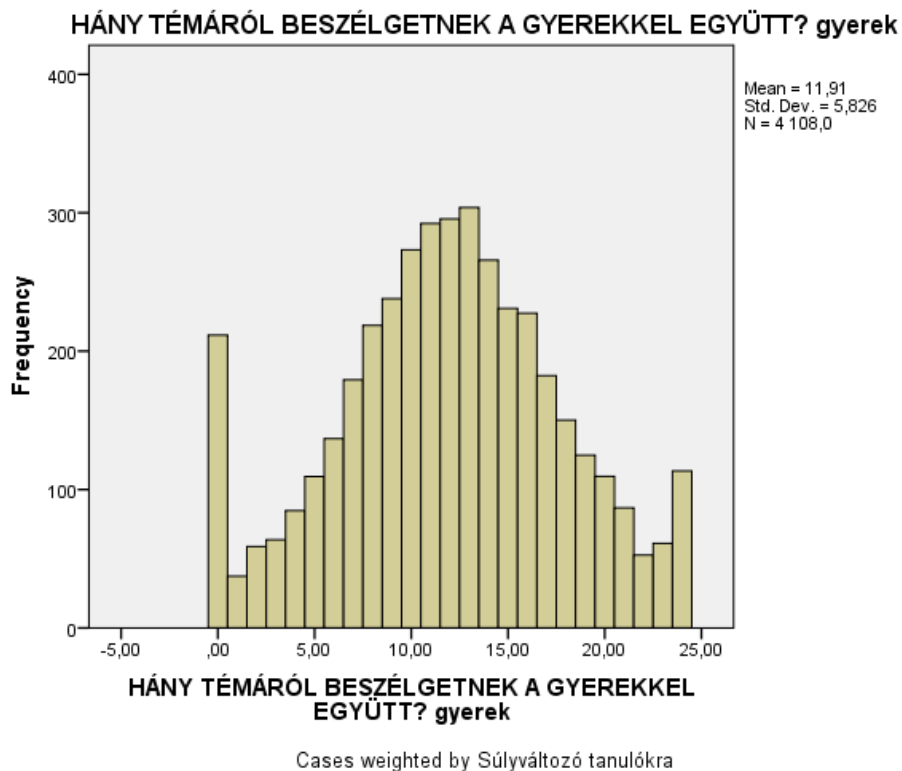
A fiús családok 40 százalékában szegényes a kommunikáció témagazdagsága, viszont egy negyedrészüket a leggazdagabb ilyen szempontból és abban kiemelkedő súlyuk van a politikai témáknak. A lányos családoknak ezzel szemben csak 20 százaléka tartozik a szegényes tematikájú klaszterekbe, ahol vagy alig esik szó valamiről, vagy legföljebb az iskoláról és a gyerek viselkedéséről. A lányok igazi terrénuma a bulvár. Érdeemes belegondolni: lehet, hogy itt valójában a szülők reszocializációjáról van szó a gyerekek vezényletével. Egyáltalán nem biztos ugyanis, hogy gyerekeik születésekor vagy az előtt a szülők a mai kommunikációjuk által sejtetett kulturális sajátosságokkal bírtak, könnyen lehet, hogy mai klaszterükbe legalább részben a gyerekeik hatása miatt kerültek.

A három iskolatípus tanulóit láthatóan nem a bulvártémák különböztetik meg egymástól. Presztízsrangsorukban lefelé haladva a témaszegény klaszterekbe tartozók aránya nő, fölfelé haladva pedig a politizáló és sokféle témáról kommunikáló családoké. Az adatok arra utalnak, hogy a lányok és fiúk különbsége nem olyan erős, mint az iskolatípusoké, hiszen ezek egyenlőtlen nemi eloszlása jól ismert, de kevés nyoma látszik.

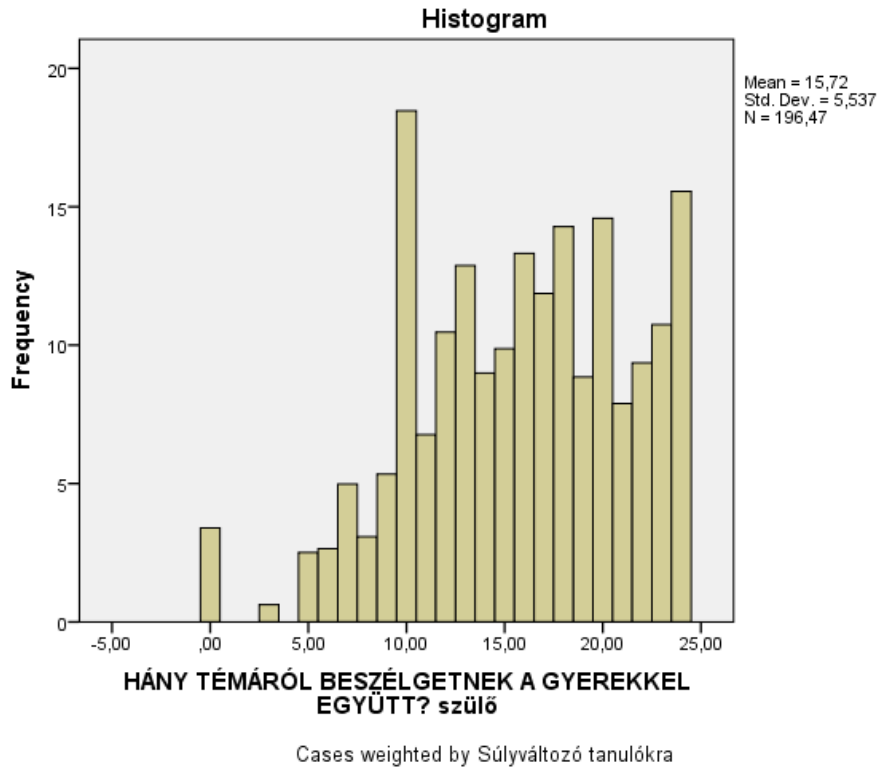
A családon belüli kommunikáció és a gyerek szerep értelmezése nem ilyen egyszerű. A szülők kis mintája segítségével képet szerezhethünk arról, hogy a gyerek bevonódásának értelmezése mennyire problematikus. A következő két hisztogram azt mutatja, hogy a listánkon felsorolt 24 téma közül hánynak a megbeszélésében vesz részt a gyerek a) a saját megítélése és b) a szülő megítélése szerint. A két változó között nagyon gyenge $r = 0,022$ korreláció van, nem szignifikáns (a szülőminta $N = 283$).

17. ábra: Hány családi téma megbeszélésében vesz részt a gyerek?

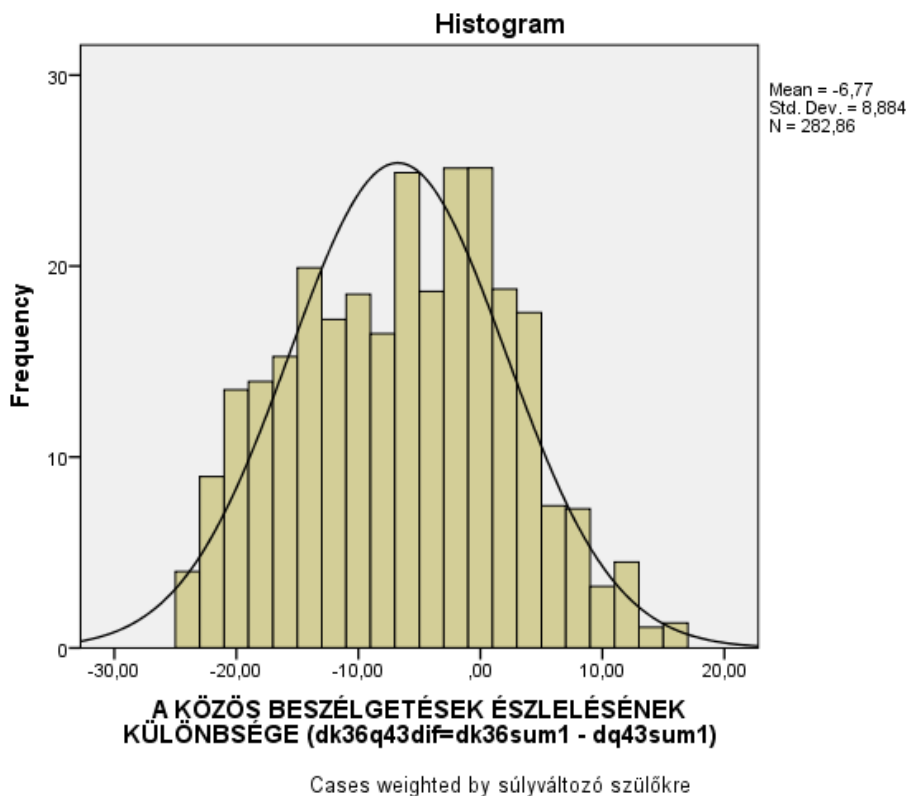
a) ...ahogyan a gyerekek látják:

b) ...ahogyan a szülők látják:

c) A két adat különbségének eloszlása (gyerek–szülő):

Az utolsó hisztogramon csak a 0 érték oszlopában egyezik meg a szülők és a gyerekek véleménye a családi beszélgetésekben való részvételről, ettől balra, a negatív tartományban találjuk azokat a családokat, amelyekben a szülők több témában gondolják nyitottnak magukat a

gyerekkel szemben, mint a gyerekük. Jobbra, a pozitív tartományban viszont azok vannak, amelyekben a gyerek a saját megítélése szerint több témában vesz részt, mint a szülő gondolja. Mivel szubjektív megítélések összehasonlításáról van szó, semmilyen „felülbírálat” nem lehetséges: mindössze 6,4% a teljes egyezés gyakorisága, a szülők többsége (54%) 5-nél több témában hiszi nyitottabbnak magát, mint ahogy gyermeke tapasztalja, és 22 százalékuk nem tudja, hogy gyermeke nyitottabbnak gondolja a családi kommunikációt, mint ő maga.

Ebben a helyzetben elemzésünkben a gyerekek adatait vesszük alapul, mivel a szocializációs folyamatban az érvényesül, amit a gyerek átél, nem pedig az, amit a szülő gondol erről. Ugyanakkor helyzetük jellemzésére felhasználhatjuk a gyerek-szülő eltérés mutatóját, mint a családi törekvések érvényesülésének kifejezőjét.

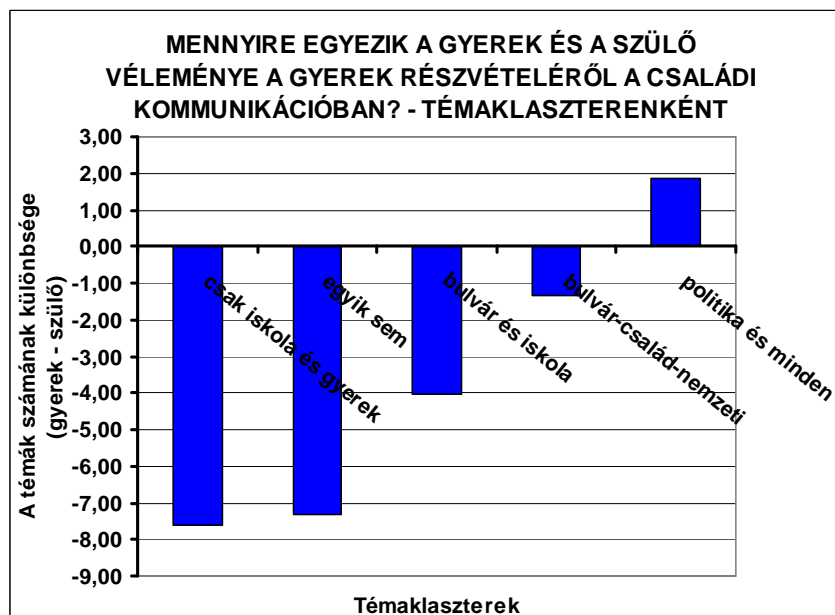
Ha ennek figyelembe vételével vizsgáljuk felül a kommunikációt, érdekes jellegzetességeket találunk. Először is: bár a nemek között a legtöbb szempontból jelentős eltérést találunk a kommunikációban is, e tekintetben különbségük nem szignifikáns. Az iskolatípusok között még kevesebb az eltérés: bármilyen iskolába járattja gyermekét a szülő, nagyjából ugyanolyan mértékben ítéli meg másként kettejük kommunikációs viszonyát.

29. táblázat: A kommunikációs viszony megítélésének különbsége nemeként és iskolatípusonként

	Fiú	Lány	Gimnázium	Szakközép.	Szakiskola
Átlag	-3,42	-2,26	-3,05	-2,62	-2,99
Szignifikancia	n.s.		n.s.		

Ezzel szemben a beszélgetési témák szerinti csoportok – amelyeket szubkulturálisan különbözőknek tekintünk épp ezért – szignifikánsan különböznek egymástól ($F = 17,922$; $df = 4$; $p = 0,000$). (18. ábra)

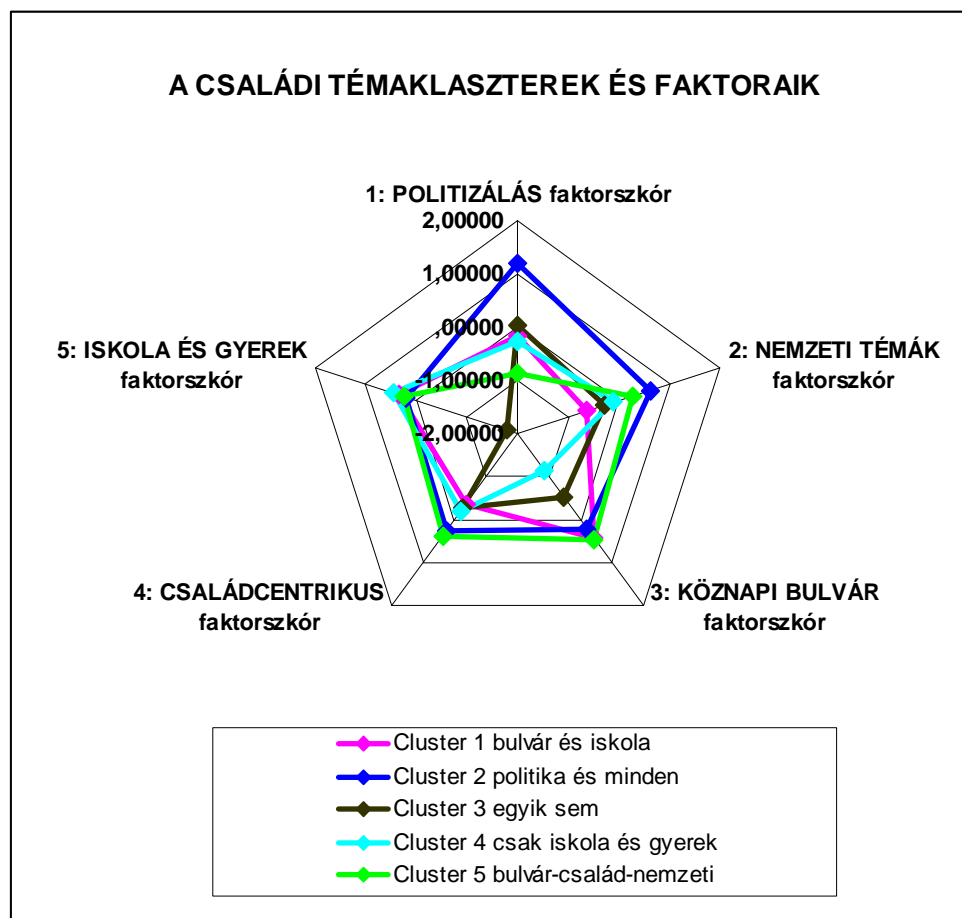
18. ábra

A szülők képzeletében uralkodó szabad kommunikációs légkör annál messzebb van a gyerekek tapasztalatától, minél beszűkültebbnek látják a gyerekek a családi kommunikáció témaspektrumát. Az egyetlen olyan klaszter, amelyben a gyerekek értékelik túl a családi kommu-

nikációt, az, amelyben a politikai témák a legjelentősebbek közé tartoznak, és amelyben minden témáról lehet beszélni. Ha a klasztereket öttengelyű grafikonon ábrázoljuk, jól érzékelhető a témaspektrumok viszonya (19. ábra) – az is, hogy joggal címkézhetjük a kézzel ábrázolt klasztert „politika és minden” klaszternek, hiszen egyedül a politizálás jelenlétében különbözik a zölddel ábrázolt „bulvár-család-nemzeti” klasztertől. Az „egyik sem” címkéjű klaszternek valamennyi tengelyen a 0-szintvonal alatti értéke van, és különösen kevésbé tördnek az iskola és a gyerek témáival. (Emlékezzünk rá, hogy a fiúk közül kétszer annyian élnek ilyen családban, mint a lányok közül, csaknem ugyanannyian, mint a szakiskolások közül, akiknek egy ötödét találjuk ebben a családi témaklaszterben.

30. ábra

Elméleti megfontolásból a gyerekek véleményét elsődlegesnek tartjuk a szocializáció vizsgálatában, ui. amit a gyerekek nem észlelnek vagy jelentéktelennek tartanak, az nem vagy alig hat szocializációjukra, bármilyen nagy jelentőséget tulajdonítsanak is neki szülei.

A családi kommunikáció azáltal járul hozzá a fiatal generáció politikai szocializációjához, hogy átlagosan mintegy $\frac{3}{4}$ részüket – a lányoknak négy ötödét, a szakiskolások $\frac{5}{6}$ részét – nem segíti eljutni a politika témáihoz, hanem visszatartja attól. A fiúk bő negyedrésze és a lányok szűk ötödrésze él csak olyan családban – a gimnazisták közül több is –, amelyben a széles témaspektrumú családi kommunikációban a politikai témák kiemelkedő helyet foglalnak el. Ez a Ők lesznek a következő nemzedék magyar politikai életének szereplői, és bizonyára közülük fognak kikerülni a politikai vezetők is.

A családi léggör és a nevelés hatása

Kutatási koncepciónk jelentős része volt az a feltételezés, hogy mivel a családi szocializáció a szülők és gyerekek személyes kapcsolatrendszerében zajlik, a családi klíma bizonyára befolyásolja a hatások érvényesülését, egy részük pedig a szándékos ráhatások, a „szisztematikus szocializáció” tehát a nevelés körébe tartozik (Durkheim). Már az imént tárgyalt családi kommunikáció egy része is ilyen, és további részei esnek a nevelés hatása alá.

A családban jellemző nevelési stílust 5 faktor írja le (30. táblázat).

30. táblázat: A család nevelési stílusának faktorai

1. faktor: megértő apa	súly	átlag
(apa) érezni, hogy szeret	0,88	75 pont
(apa) segít, ha szükségem van rá	0,88	82 pont
(apa) megérti a problémáimat, gondjaimat	0,86	67 pont
(apa) engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van	0,78	76 pont
(apa) szereti, ha én döntök a dolgaimban	0,77	69 pont
(apa) meg tud vigasztalni, ha valami bánt	0,72	50 pont
2. faktor: rideg apa	súly	átlag
(apa) nem figyel igazán rám	0,85	18 pont
(apa) nem igazán érdeklik a problémáim	0,85	20 pont
(apa) úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel	0,58	24 pont
(apa) kis dolgokért is keményen büntet	0,56	15 pont
3. faktor: megértő anya	súly	átlag
(anya) megérti a problémáimat, gondjaimat	0,83	84 pont
(anya) segít, ha szükségem van rá	0,78	94 pont
(anya) gyengéd hozzám	0,78	84 pont
(anya) meg tud vigasztalni, ha valami bánt	0,68	74 pont
(anya) engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van	0,66	80 pont
(anya) szereti, ha én döntök a dolgaimban	0,65	74 pont
4. faktor: szigor	súly	átlag
(anya) úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel	0,76	29 pont
(anya) megpróbál mindenben ellenőrizni	0,70	51 pont
(anya) kis dolgokért is keményen büntet	0,69	17 pont
(apa) úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel	0,48	24 pont
(apa) kis dolgokért is keményen büntet	0,44	15 pont
5. faktor: hideg anya	súly	átlag
(anya) nem figyel igazán rám	0,79	13 pont
(anya) nem igazán érdeklik a problémáim	0,78	14 pont
(anya) meg tud vigasztalni, ha valami bánt	-0,38	74 pont

A családi nevelés egyik fontos kérdése, hogy mekkora szabadságot hagynak a szülők a már csaknem felnőtt gyerekeknek. A válaszokat 100 fokú skálára vetítve általában magas értékeket kapunk, csak kevés dologban próbálják korlátozni a fiatalokat, és csak kevés család erősen korlátozó. A szülők számára az egyetlen igazán ellenőrizhető pontnak az esti hazaérkezés időpontja látszik. (31. táblázat)

31. táblázat: Mennyire dönthetsz szabadon a következő kérdésekben?

	nem dönthetek	ritkán dönthetek	többnyire dönthetek	magam dönthetek	mérleg (1-100)
kivel barátkozol	1	1	11	87	+91
kivel jársz	1	2	12	84	+88
hogyan öltözködsz, milyen a hajviseleted	1	1	20	75	+86
mire költöd a zsebpénzedet	1	3	28	68	+79
mit csinálsz a szünidőben	1	3	35	61	+76
mivel töltöd a szabadidődet, hol és hogyan szórakozol	1	4	33	62	+76
hol tanulsz tovább, milyen pályát választasz	1	5	37	60	+72
milyen különórákra jársz	4	7	27	62	+69
mennyi időt fordítasz tanulásra	2	8	40	50	+64
mikor mész haza este	3	13	55	29	+47

A 10 válasz mindegyike szignifikánsan pozitívan és viszonylag szorosan korrelál az összes többivel. A szoros korrelációk azt is jelentik, hogy a 10 válasz átlaga az egyedi válaszoknál finomabban és megbízhatóbban méri a válaszadók döntési szabadságát (Cronbach $\alpha=0,82$).

Az így képzett skála átlaga +75 pontnak adódott, és mindössze a középiskolások 2 százaléka körében negatív a skálaérték, azaz nagyon kevesen vannak azok, akiket nagyon szigorúan kontrolálnak a szüleik. A válaszadók 57 százaléka körében viszont 75 pont fölé került a skálaérték, és ebből 13 százalék körében a maximális +100 pontra állt be a mutató értéke.

Az apa nélküli családokban valamivel nagyobb a 12. évfolyamos középiskolások döntési szabadsága (+78 pont), mint a nevelőapás családokban élőké (76 pont), és az édesapjukkal élők átlaga a legalacsonyabb (74 pont). Ezen kívül az is megállapítható, hogy a gimnáziumi osztályba járó 12. évfolyamos diákokat valamivel erősebben kontrolálják a szüleik, mint a szak- középiskolai és szakiskolai osztályokba járókat (73 vs 76 pont).

A családon belüli nézeteltérések megoldásának módját illetően három vitastílus bontakozik ki a nyolc válasz mintázataiból. A három komponens a teljes variancia 60 százalékát fedi. (32. táblázat)

32. táblázat: Vitastílus faktorok

1. faktor: vitakerülés	súly	átlag
nem tartom helyesnek a szülőkkel való vitát	0,80	39 pont
a szüleim jobban ismerik a világot, és ezért véleményüket fontos kérdésekben eleve elfogadom	0,66	41 pont
nem áll érdekeemben vitatkozni a szüleimmel, hiszen akkor kedvesebbek velem, ha nem mondok ellent	0,66	25 pont
vannak kérdések, amikről nem lehet meggyőzni egymást, és ezt el kell fogadni	0,60	49 pont
elmondom a véleményemet, de vitatkozom velük	0,47	52 pont
2. faktor: meggyőzés	súly	átlag
megpróbálom érvekkel meggyőzni a szüleimet az igazamról	0,85	76 pont
minden eszközt bevetek, hogy igazamat elismerjék (pl. füllentek, ha kell)	0,64	35 pont
3. faktor: gyerekes vita	súly	átlag
végül úgy is rám kényszerítik az igazukat, ezért felesleges	0,78	15 pont
minden eszközt bevetek, hogy igazamat elismerjék, (pl. füllentek, ha kell)	0,55	35 pont
nem áll érdekeemben vitatkozni a szüleimmel, hiszen akkor kedvesebbek velem, ha nem mondok ellent	0,49	25 pont
elmondom a véleményemet, de nem vitatkozom velük	-0,44	52 pont

A vitakerülés skála átlagára erősen hat a válaszadók lakóhelye. A kistelepüléseken élők körében 43 pont az átlag, a kisvárosokban 40 pont, a megyei jogú városokban 39 pont, Budapesten pedig csak 37 pont. Részben ebből is adódóan a skálára hat a szülők iskolai végzettsége is. Az érdekesség itt az, hogy az apák végzettsége erősebben hat, mint az anyáké. Az érettségi nélküli szülők gyerekei körében a leginkább jellemző a vitakerülés: e körben 44 pont az átlag (és itt nincs eltérés az apák és anyák végzettsége szerint nézve). Mindennek köszönhetően a vitakerülés sokkal jellemzőbb a szakiskolákba járó középiskolásokra, mint a gimnáziumi osztályokba járókra. Előbbiek körében 46 pont az átlag, a szakközépiskolákban 41 pont, míg a gimnáziumokban 39 pont.

A 12. évfolyamos középiskolások többsége azonban nem kerüli a vitát a szüleivel, hanem igyekszik meggyőzni őket. Érdekes, hogy a nevelési jellemzők skáláival sincs számottevő korrelációja a skálának, ugyanakkor a fiúk és a szakiskolások átlaga 3 ponttal alacsonyabb, mint a lányoké, illetve az érettségit is adó intézményekbe járóké.

A harmadik faktor magas értékei azt jelzik, hogy a válaszadó vitába száll a szüleivel és próbál harcolni az igazáért, de nem gondolja azt, hogy meg tudná őket győzni. A skálát „gyerekes vitázásnak” neveztük el, mert itt nem egyenrangú felek érveken alapuló diskurzusáról van szó. A skála szignifikánsan és pozitívan korrelál a vitakerülés skálával ($r=0,11$), de a kapcsolat azért meglehetősen laza, azaz más vitastílust mér a két skála. A 12. évfolyamos középiskolásokra egyáltalán nem jellemző a skála által mért vitastílus, mindössze a válaszadók 3 százaléka körében került 75 pont fölé a skálaérték.

A konfliktuskezelés módja változatos. A 33. táblázat családtagonként mutatja az egyes módok gyakoriságát (a kérdezettnél való előfordulás csökkenő sorrendjében).

33. táblázat: A konfliktuskezelési módok előfordulási gyakorisága 100 fokú skálára vetítve

	apám	anyám	én
humorral oldja a feszültséget	44	31	50
az első heves érzelmek elmúltával bocsánatot kér	35	42	46
kiabál	32	38	38
napokig megsértődik, és nem kommunikál	12	15	19
verekszik	4	4	5

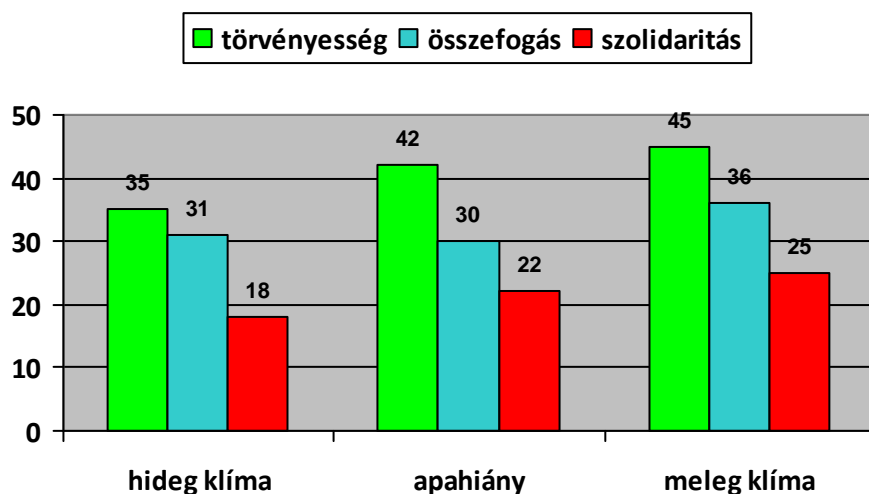
Ha megvizsgáljuk a válaszok együttjárásait azt látjuk, hogy 6 egymással többé-kevésbé szorosan korreláló faktorba rendeződik a 15 válasz. A faktorok a teljes variancia 66 százalékát fedik. Öt faktor az öt konfliktuskezelési mód szerint rendeződik össze, a 6. faktor alapján képzett skála pedig azt méri, hogy a válaszadók apjára mennyire jellemző az indulatos konfliktuskezelés. A *kiabálás skála* átlaga 47 pontnak adódott, és csak a válaszadók 5 százaléka körében került 75 pont fölé a mutató értéke. A *bocsánatkérés skála* átlaga 43 pontnak adódott, ám a skálaértékek jobban szóródnak, mint a kiabálás skálánál. A családok nagy többségében ritka a veszekedések utáni bocsánatkérés, de egy számottevő kisebbségnél (14%) általános gyakorlat a bocsánatkérés. A tettelegességig fajuló családi viták szerencsére ritkán fordulnak elő. Ennek megfelelően mindössze 9 pont a faktor alapján képzett *verekedés skála* átlaga, és mindössze a válaszadók 1 százaléka körében került 50 pont fölé a skálaérték. A *humor skála* átlaga 47 pontnak adódott, de csak minden tízedik válaszadónál került 75 pont fölé, azaz a feszültségek humorral oldása egyáltalán nem általános gyakorlat a családok körében. A sértődés szerencsére még ritkább: a *sértődés skála* átlaga 31 pont, 89 százalék körében 50 pont alatt maradt a skálaérték, és csak 2 százaléka körében került 75 pont fölé a mutató. Jellem-

zőbb a lányokra, mint a fiúkra, és a teljes családokban gyakrabban fordul elő, mint a csonka családokban. Azt az apát, aki rendszeresen kiabál, napokig sértődötten hallgat, és még verekszik is, joggal nevezhetjük zordnak. Igazán durva apja csak a válaszadók 1 százalékának van: mindössze ennyi a 75 pont fölötti skálaértékek aránya a *zord apa* skálán. A népmesei hagyománnyal ellentétben kissé gyakrabban fordul elő az édesapák, mint a nevelőapák körében.

A családi klímára vonatkozó összes változó alapján három klaszterbe lehetett rendezni a családokat. Ezek a családtípusok: a meleg klímájú család (63%), a hideg klímájú család (34%) és az apahiányos család (12%), amelyek közé az apa fizikai hiányán kívül azért is beleszámítódik sok család, mert a kérdezett válaszaiból nem tűnik ki az apa számottevő részvétele a családi életben. E típusok eltérően oszlanak meg az egyes iskolatípusokban: a presztízsrangsorban lefelé haladva nő a hideg klímájú és az apahiányos családok aránya a meleg klímájúak rovására. A teljes különbség azonban csak 5 százalékot tesz ki a hideg és 7 százalékot a meleg légkörű családok arányában.

A családtípológia és az értékváltozók és politikai véleményváltozók összevetéséből az derül ki, hogy *a meleg családi légkör sok érték felé nyitja a fiatalok politikai véleményvilágát, míg a hideg klíma leginkább nem kedvez a kiforrott politikai vélemények kialakulásának. Az ilyen családokban szocializálódó fiatalok politikai attitűdjeire ezért nagyobb valószínűséggel hatnak az indulatok, mint az értékek.*

31. ábra: Politikai attitűd skálák különbségei - családtípológia csoportok szerint

A nevelési jellemző skálákkal csak nagyon gyengén korrelálnak a politikai attitűd skálák. A legszorosabb kapcsolat – ezt a hideg anya és a szolidaritás skálák között találtuk – erőssége mindössze: $r = -0,09$ (de erősen szignifikáns). A döntési szabadság skála viszont egyáltalán nem korrelál a politikai attitűd skálákkal, és az előítéletességgel sem. A fiatalok fölötti szülői kontrol tehát némileg meglepő módon nem befolyásolja a fiatalok politikai orientációit, noha ezt – elsősorban Adorno nyomán – sokan még manapság is másként gondolják. A demokrácia-felfogást viszont befolyásolják (34. táblázat)

34. táblázat: A demokrácia értelmezést szignifikánsan befolyásoló vitakultúra típusok az előítéletesség csoportjaiban

(lineáris regresszóanalízis, stepwise, béta-értékek)

a) a Civil demokrácia értelmezésre ható vitakultúra

	Előítéletes csoport	Toleráns csoport
Vitakultúra: beletörődés	- 0.124	- 0.167
Vitakultúra: elkerülés	- 0.157	- 0.146
Vitakultúra: meggyőzés	0.075	0.051
Adjusted R Square	4.5 százalék	5.5 százalék

b) a Politikai-jogi demokrácia értelmezésre ható vitakultúra

	Előítéletes csoport	Toleráns csoport
Vitakultúra: elkerülés	- 0.173	- 0.200
Vitakultúra: beletörődés	- 0.165	- 0.180
Vitakultúra: meggyőzés	0.075	0.070
Adjusted R Square	6.3 százalék	8.3 százalék

Ezek a megmagyarázott értékek már viszonylag magasnak számítanak.

A vitastílus skálák és a politikai attitűd skálák között találtunk néhány szignifikáns kapcsolatot, de a korrelációk itt is nagyon gyengék.

Az ilyen gyenge együttjárások egyáltalán nem oksági összefüggést sejtetnek, hanem valamilyen háttér tényezőt. Ilyen háttér tényező lehet például a vallásosság is. E szerint nézve jelentős különbségeket találtunk a szolidaritás és a haladás vs hagyomány skálák átlagaiban. (34. táblázat) A vallásosak körében lényegesen magasabb a szolidaritás skála átlaga és lényegesen nagyobb valószínűséggel preferálják a hagyományokat, mint a haladást.

34. táblázat: Politikai attitűd különbségek vallásosság szerint

a válaszadók körében	szolidaritás	haladás vs hagyomány
határozottan nem vallásos	1 pont	-3 pont
nem vallásos	24 pont	-5 pont
nem tudja	29 pont	-3 pont
vallásos a maga módján	32 pont	-12 pont
egyháza tanításait követi	36 pont	-25 pont

Mindezen elemzések és összefüggések nyomán összegzésként azt mondhatjuk, hogy a családok nevelési stílus jellemzői csak modulálják a fiatalok politikai nézeteit, de semmiképpen sem meghatározó ebben a jelentőségük.

Eredményeink szerint a demokrácia civil értelmezését az előítéletes és a toleráns csoportban egyaránt az valószínűsíti, ha az anyát megértő nevelési stílus jellemzi. Amennyiben a szerető, megértő és segítő nevelési stílus az apát is jellemzi, akkor a toleráns csoportban ennek is szignifikáns hatása van. Az előítéletes csoportban viszont a gyermek iránti törődéssel és figyelemmel jellemezhető anya elősegíti, hogy a gyermek preferálja a civil demokrácia értelmezést.

35. táblázat: A Civil demokrácia értelmezést szignifikánsan befolyásoló nevelési stílus típusok (lineáris regresszóanalízis, stepwise, béta-értékek)

	Előítéletes csoport	Toleráns csoport
Nevelési stílus : megértő apa	n.sz.	0.065
Nevelési stílus: megértő anya	0.074	0.049
Nevelési stílus: hideg anya	- 0.102	n.sz.
Adjusted R Square	1.5 százalék	0.7 százalék

Látható azonban, amire az imént utaltunk: a hatások igen gyengék, bár biztonsággal kimutathatók.

Azok az attitűdök, melyekben a fiatalok demokráciával kapcsolatban kialakított véleménye jelenik meg, nem függetlenek azoktól az attitűdöktől, melyeket a fiatalok a nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatban alakítanak ki. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy a politikai szocializáció folyamatában, melynek során a demokratikus normákhoz és értékrendszerhez való kötődés formálódik és a demokrácia értelmezése kialakul, kulcsfontosságú szerepe van annak, hogy a fiatalok milyen álláspontot alakítanak ki a kisebbségek jogainak tiszteletben tartásával kapcsolatban. Más szóval a kisebbségek jogainak tiszteletben tartásával kapcsolatos nézetek alapvetően szabják meg azt, hogy az egyén hogyan értelmezi a demokráciát, s milyen álláspontot alakít ki a többi demokratikus értékkel kapcsolatban.

A családi politikai szocializáció oksági összefüggései

Az összes elemzést tartalmazó csomag utolsó tanulmányaként Sik Domonkos kutatótársunk első kísérletként megpróbálta végigvinni a teljes hipotézisrendszer útelemzését a feltételezett oksági kapcsolatok mentén. Ezt a tanulmányt nem ismertetjük tömörítve, hanem a teljes szöveghez utaljuk az Olvasót, mivel az önmagában olyan tömör, hogy minden érthetőségét elveszítené, ha további tömörítésnek vetnénk alá.

Budapest, 2012. május 5.

Csákó Mihály
kutatásvezető,
a jelentés szerkesztője

FÜGGELÉK

1. Interjúterv a családi előinterjúkhoz

SZÜLŐI INTERJÚTERV (1.1. verzió)

A szülőinterjúk a kutatási terv szerint a kérdőíves felvétel előkészítését szolgálják. E módszertani főcél mellett természetesen az első önálló információforrásul szolgálnak a családokról. Az interjúknak lényegében a koncepcióban kifejtett szempontokat kell követnie. (Az alábbi felsorolás nem sorrendi javaslat!) A gyerekekkel is készítünk interjút, amely ugyanazokat a témaköröket érinti, mint a szülőinterjú.

Módszertanilag ezek az interjúk (gyengén strukturált) mélyinterjúk: a felsorolt témák legyenek benne, de a formára és sorrendre semmi megkötés nincs.

1. A család megállapítása

- együttélők (első-második rokon kör)
- a társadalmi struktúrabeli pozíció (személyenként) – foglalkozás, végzettség
- társadalmi kategóriákra való reflexió (pozitív vagy negatív identitás)
- családon belüli kapcsolatok formái/gyakorisága: kommunikáció formái, témái, résztvevői, közös cselekvések típusa
- család érzelmi struktúrája (állandósult ellentétek, konfliktuskihordási gyakorlatok)
- családon kívüli kapcsolatok (vannak-e barátok, ismerősök, milyen gyakran milyen cselekvés céljából találkoznak)
- a gyerek(ek) a struktúrában, személyi kötődéseik, részvételük

2. Családtörténet

- demográfia, földrajzi-foglalkozási-iskolai-házassági mobilitás
- tárgyi történet (a tárgyi környezet megfigyeléséből indulólag), családi szimbólumok
- sorseseemények, aktuális szerepük, családi emlékezet
 - meddig nyúlik vissza a családi emlékezet? (rövid összefoglaló a múlt rendszerig)
 - miként élték meg az államszocializmust? (államszocializmus emlékezet) meséljen el egy jellemző történetet!

3. A család/családtagok viszonya a politikához, pártokhoz, közéleti részvételhez

- a. véleményük és gyakorlati viszonyuk
- b. miként élték meg a rendszerváltást? (rendszerváltás emlékezet)
- c. hogyan értékelik az azóta eltelt húsz évet a család szempontjából (mik voltak a fontosabb események)?
- d. hogyan értékelik az azóta eltelt húsz évet a közélet szempontjából?
 - i. mit gondol az állami intézményekről (rendőrség munkája, jogalkalmazás)?
 - ii. mit gondol a nyilvánosság állapotáról?
 - iii. mit gondol a pártokról
 1. van-e kedvence?
 2. akit nagyon nem szeret?
 3. miért?
 - iv. mit gondol a politikusokról?
- e. itt esetleg lehet konkrét politikai ügyekről kikérni a véleményt (vagy morális dilemmákról a gyerekek esetében)

- i. hogyan élte meg az alábbi közéleti eseményeket?
 - 1. a taxis-blokád?
 - 2. a Bokros-csomag?
 - 3. a státus-törvény (magyar igazolvány)?
 - 4. a Medgyessy-féle ügynökbotrány?
 - 5. az őszi beszéd?
 - a. miért?
 - f. esetleg részt vettek-e a közelmúltban politikai eseményeken?
 - i. gyűlés?
 - ii. tüntetés? (milyen ügyben)
 - iii. sztrájk?
 - iv. párt-aktivitás?
 - v. egyedül vagy másokkal (gyermekkel)?
 - g. ideológiájuk (demokráciakép stb.)
 - i. mit gondol a közállapotokról, nyilvánosságról?
 - ii. szoktak-e ezekről beszélgetni a családban? meséljen el egy ilyen beszélgetést!
 - iii. ha igen, hasonlóképp gondolkodnak-e vagy viták vannak (esetleg veszekedések)? kik között?
4. A családon belüli kapcsolatok
- a. mikről szoktak beszélgetni? (kommunikáció témái) mesélje el a legutolsó hétköznapi és hétvégi napjuk hogyan telt és miről beszélgettek!
 - b. hogyan jellemezné a családi kommunikációt a különböző tagok között? (kik között van?, és milyen morális szintű a cselekvéskoordináció, a kommunikáció formája?)
 - c. miket szoktak közösen csinálni? ki dönt ezekről?
 - d. vannak-e állandósult ellentétek, konfliktusok? meséljen példákat!
 - e. miként oldják fel a konfliktusokat? (cselekvéskoordináció koordinációja, család érzelmi struktúrája)
 - f. milyen médiafogyasztási szokások (közös és egyéni, milyen orgánusot, milyen gyakran)
 - i. ki mit? közösen-együtt?
 - ii. szoktak-e beszélni róluk?
5. A gyereknevelés
- stílusa (ideológia és gyakorlat) a családban, személyenkénti sajátosságok ezen belül
 - autonómia (mit szabad a gyerekeknek és egyetért-e a keretekkel?)
 - az intézményes (óvodai, iskolai) és informális (peer group) gyerekközösségekhez való viszonyuk, a gyerek ezzel kapcsolatos „szabályozása”
 - viszonyuk a közéletre-politikára neveléshez (az előző pont szerint)
6. A szülő(k) reflexiója saját közléseik fő pontjairól (a fő történéseket ne csak mint történetet mesélik el, hanem feltétlenül kérdezzünk vissza az értelmezésükre is)

2. Kérdőív a középiskolásoknak

CSALÁD ÉS TÁRSADALOM

Szociológiai kutatás

Kedves Kérdezett!

Ebben a kérdőíves kutatásban utolsó éves középiskolásokat keresünk meg. Azt vizsgáljuk, hogyan válnak a magyar fiatalok felnőtt állampolgárrá, és hogy ebben a folyamatban milyen szerepet játszik családi környezetük, hogyan nevelődnek a családban.

Kérjük, lehetőleg minden kérdésre válaszolj. Ez a kérdőív nem feladatlap: nincsenek jó és rossz válaszok. Nem is lehetnek, hiszen kérdéseink főleg saját véleményeidre és családi eseményekre vonatkoznak. Úgy fogalmaztuk meg őket, hogy megválaszolásukkal sem a te családodat, sem másokét ne lehessen azonosítani, ne lehessen az információval visszaélni. A válaszolás természetesen név nélküli, és csak statisztikai elemzéssel dolgozzuk fel a válaszokat.

Ha valamit nem értesz, vagy problémád van a válaszolással kapcsolatban, nyugodtan fordulj a kérdőíveket kiosztó munkatársunkhoz.

Kutatócsoportunk nevében előre is köszönöm, hogy segíted munkánkat.

Budapest, 2010. november 10.

Csákó Mihály
egyetemi docens, kutatásvezető

A VÁLASZOLÁS NEM KÖTELEZŐ!

2010. november

8. Minden ember életében vannak olyan dolgok, teljesítmények, cselekedetek, amelyeket különösen fontosnak talál, amikről sokat beszél, amikre büszke. Ilyeneket sorolunk fel. Kérünk, egy-egy egyenes vonallal kapcsolj össze őket azzal vagy azokkal a családtagjaiddal, akikre az a fajta büszkeség jellemző!

Apám/nevelőapám (amelyikkel együtt élsz)	* Foglalkozására büszke * Külséjére, megjelenésére büszke
Anyám/nevelőanyám (amelyikkel együtt élsz)	* Sporteredményeire büszke * Becsületességére büszke
Én magam	* Tudására büszke * Magyarságára büszke
Apai nagyanyám	* Más (nem magyar) nemzetiségére büszke * Kitartására büszke
Apai nagyapám	* Élelmességére büszke * Politikai nézeteire büszke
Anyai nagyanyám	* Segítőkézségére büszke * Hitére büszke
Anyai nagyapám	* Közéleti aktivitására büszke

9. Mi szüleid legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? Tegyé! mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apa vagy nevelőapa	Iskolai végzettség	Anyá vagy nevelőanya
	kevesebb, mint 8 osztály	
	8 osztály	
	szakmunkásképző	
	szakközépiskola	
	gimnázium	
	technikum	
	főiskola	
	egyetem	
	Nem tudom.	

10. Szüleid dolgoznak-e, van-e valamilyen kereső foglalkozásuk? Tegyé! mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apa vagy nevelőapa	Van-e kereső foglalkozása?	Anyá vagy nevelőanya
	Van	
	Nincs: nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	
	Nincs: munkanélküli	
	Nincs: háztartásbeli, GYES/GYED	
	Nincs: egyéb	

	Nem tudom	

11. Mi a foglalkozásuk? (Mi volt az utolsó foglalkozásuk?) Tegyei mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apa vagy nevelőapa	Foglalkozása	Anya vagy nevelőanya
	tulajdonos, munkaadó (KFT, RT.)	
	kisvállalkozó (egyéni, BT.)	
	felső szintű vezető (pl. igazgató)	
	középszintű vezető (pl. osztályvezető)	
	alsó szintű vezető (pl. művezető)	
	beosztott értelmiségi (pl. tanár, mérnök, agronómus)	
	szabadfoglalkozású értelmiségi (pl. művész, ügyvéd)	
	irodai és egyéb szellemi foglalkozású (diploma nélkül)	
	szakmunkás	
	egyéb fizikai munkás (ipar, szolgáltatás)	
	egyéni gazdálkodó	
	egyéb mezőgazdasági foglalkozású	
	fegyveres testület tagja	
	egyéb foglalkozása van	
	nem tudom	

12. Van-e szüleidnek olyan ismerőse vagy barátja, akitől szükség esetén szívességet kérhetnének és az illető...

	Van	Nincs	Nem tudom
...politikus vagy állami/ Önkormányzati tisztségviselő?			
...vállalkozó?			
...művész?			
...újságíró?			
...ügyvéd?			
...orvos?			
...rendőr?			
...tanár?			

13. Hol tudnád elhelyezni a családokat jövedelem szempontjából ezen a skálán, ahol az 1-es a legszegényebbeket, a 10-es a leggazdagabbakat jelenti? Karikázd be a megfelelő számot!

legszegényebb

leggazdagabb

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

14. Van-e a családok tulajdonában...

5 évnél fiatalabb személygépkocsi?	[] Van	[] Nincs
mosogatógép	[] Van	[] Nincs
LCD televízió	[] Van	[] Nincs
széles sávú internet hozzáférés	[] Van	[] Nincs

15. Van-e saját, külön...

... számítógéped/ laptopod?	[] Van	[] Nincs
... szobád?	[] Van	[] Nincs
... játékkonzolod?	[] Van	[] Nincs
... értékes sportszered vagy hangszered (több mint 50e Ft)?	[] Van	[] Nincs

16. Kb. hány könyvetek van? darab (Egy átlagos polc = kb. 30 könyv)

17. És kb. hány saját könyved van? darab

**18. Van-e szobádban kitéve a falra vagy polcra, bárhova:
Tégy X-et abba a sorba, ami van!**

**19. És a lakás más részében van ilyen?
Tégy X-et abba a sorba, ami van!**

Valamilyen vallási jelkép (szentkép, kereszt, menóra, Buddha stb.)	[]	[]
A történelmi Nagy-Magyarország térképe	[]	[]
Magyar zászló	[]	[]
Más nemzet zászlaja	[]	[]
Politikai jelkép	[]	[]
Kép/fénykép politikus(ok)ról	[]	[]
Történelmi emlék, ereklye	[]	[]
Mai ismert személy (celeb) posztere (énekes, sportoló, színész, stb.)	[]	[]
Valamilyen szöveg (idézet, ima, mondás stb.)	[]	[]
Nincs külön szobám	[]	

20. Milyen gyakran végzed az alábbi tevékenységeket?

	Minden nap	Hetente legalább egyszer	Ritkábban, mint hetente	Soha
Házi feladatot csinállok, tanulok				
Sportolok.				
Különórán vagyok (nyelv, zene stb.).				
Barátokkal vagyok.				

Számítógéppel játszom.				
Számítógépen beszélgetek (chat, skype stb.).				
Szüleimmel beszélgetek.				
Testvéreimmel beszélgetek.				
Házimunkát végzek.				
Kereső munkát végzek.				
Könyvet olvasok (nem tankönyvet).				
Tévézek, DVD-t nézek.				
Szüleimmel együtt tévézek.				
Baráttal/barátnőmmel (párossal) találkozom/vagyok.				
Unatkozom.				

21. Szoktál-e televíziós híradót nézni? Igen Nem

22. Ha szoktál, melyik csatornán?
.....

23. Szoktál-e közéleti hírmagazint nézni a televízióban? (Pl. Este, Aktív, Fókusz, Napzárta)

Igen Nem

24. Szoktál-e interneten közéleti-politikai híreket olvasni? Igen Nem

25. Ha szoktál, melyik honlapon?

26. Van-e saját blogod? Igen Nem

27. Hozzászólóként részt veszel-e valamelyik fórum vagy blog közösségi életében?

Igen Nem

28. Ha részt veszel, melyikben?

29. Szoktál-e napilapot olvasni? Igen Nem

30. Ha szoktál, melyiket?

31. Hogyan nevelnek a szüleid?

Az édesapám... (Ha nevelőapáddal élsz, rá gondoldj! Minden sorban adjál egy választ!)	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő	Nincs apukám, vagy nem találkozom vele
Segít, ha szükségem van rá				☐
Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van				
Érezni, hogy szeret				
Megérti a problémáimat, gondjaimat				
Szereti, ha én döntök a dolgaimban				
Megpróbál mindenben ellenőrizni				
Úgy bánik velem, mint egy kislányokkal				
Meg tud vigasztalni, ha valami bánt				
Kis dolgokért is keményen büntet				
Nem igazán érdeklik az én problémáim				
Nem figyel igazán rám				

Az édesanyám... (Ha nevelőanyáddal élsz, rá gondoldj! Minden sorban adjál egy választ!)	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő	Nincs anyukám, vagy nem találkozom vele

Segít, ha szükségem van rá				□
Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van				
Gyengéd hozzám				
Megérti a problémáimat, gondjaimat				
Szereti, ha én döntök a dolgaimban				
Megpróbál mindenben ellenőrizni				
Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel				
Meg tud vigasztalni, ha valami bánt				
Kis dolgokért is keményen büntet				
Nem igazán érdeklik az én problémáim				
Nem figyel igazán rám				

32. Mennyire dönthetsz szabadon a következő kérdésekben? Tegyé! X-et minden sorban a megfelelő kockába!

Abban, hogy...	Egyáltalán nem dönthetek	Ritkán/ /kevésbé dönthetek	Többnyire/ /lényegében én dönthetek	Teljesen magam dönthetek
kivel barátkozol				
mikor mész haza este				
milyen különórákra jársz				
kivel jársz				
mit csinálsz a szünidőben				
mire költöd a zsebpénzedet				
hogyan öltözködsz, milyen a hajviseleted				
hol tanulsz tovább, milyen pályát választasz				
mivel töltöd a szabadidődet, hol és hogyan szórakozol				
mennyi időt fordítasz a tanulásra				

33. Amikor beszélgettek a családban és valamilyen témában úgy érzed, hogy határozott, a szüleidétől eltérő véleményed alakul ki, mi szokott történni? (Mielőtt válaszolnál, gondolatban idézz fel pár ilyen esetet a közelmúltból!)

	Általában ez történik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
Nem mondom el a véleményemet, mert...				
a szüeim jobban ismerik a világot, és ezért véleményüket fontos kérdésekben eleve elfogadom.				
...végül úgyis rám kényszerítik az igazukat (pl. büntetéssel), ezért felesleges				
...nem áll érdekében vitatkozni a szüeimmel, hiszen akkor kedvesebbek velem, ha nem mondok ellent.				
...nem tartom helyesnek a szülőkkel való vitát.				
...vannak kérdések, amikről nem lehet meggyőzni egymást és ezt el kell fogadni.				
Elmondom a véleményemet...				
...és megpróbálom érvekkel meggyőzni szüeleimet igazamról.				
...és minden eszközt bevetek, hogy igazamat elismerjék (pl. füllentek, ha kell).				
...de nem vitatkozom velük.				

34. A legtöbb családban előfordulnak nézeteltérések, viták, veszekedések. A következő kérdés arra vonatkozik, hogy a ti családokban ezek miként zajlanak:

Nem szoktak vitás helyzetek lenni.

Vitás helyzetekben:

	Apám/ nevelőapám				Anyám/ nevelőanyám				Én			
	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
Kiabál												
Verekszik												
Napokig megsértődik és nem kommunikál												
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatot kér.												
Humorral oldja a feszültséget												

35. Sok családban a nevelési szokások generációról-generációra öröklődnek. Szokott-e arról mesélni apukád vagy anyukád, hogy őt hogyan nevelték a szülei?

Apám / nevelőapám...

Szokott mesélni: Ha vita volt, szülei, kiabáltak velem. []
 megverték []
 megbeszélték a problémát []
 humorral oldották meg a feszültséget []

Nem szokott erről mesélni. []

Anyám / nevelőanyám

Szokott mesélni: Ha vita volt, szülei kiabáltak velem. []
 megverték []
 megbeszélték a problémát []
 humorral oldották meg a feszültséget []

Nem szokott erről mesélni. []

36. Szoktatok-e beszélgetni a családban az alábbi témákról? Jelöld meg azt is, hogy te is részt veszel-e az ilyen beszélgetésekben! Tegyéél minden sorban X-et a megfelelő kockába!

Témák	Részt veszek a beszélgetésben	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, de engem nem érdekel	Nem téma a családban
A lakóhely életét érintő ügyek				
A másik nemmel való kapcsolat				
Bulvár-hírek, sztárok, híres emberek				
Bűnözés				
Családi gazdálkodás, pénz				
Egészség, betegség, higiénia				
Kisebbségek				
Vallási-világnézeti kérdések				
Iskolai élet				
Tanulmányi eredményed				
Környezetszennyezés				
Külpolitikai események				
Magyarország				
Öltözködés, megjelenés				
Politikai pártok				
Politikai szervezetek, mozgalmak				
Politikusok				
Rokonok életvitele				
Sport				
Szegénység				
Zenei ízlés, zenészek, együttesek				
TV-műsorok, szereplők				
A szülők munkája, munkahelyi gondjai				
Az ország gazdasági helyzete				

37. Befolyásolták-e családod életét az alábbi események?

	Befolyásolta	Nem befolyásolta	Nem tudom
Az első világháború			
Trianon			
Zsidóüldözés			
2. világháború			
A kulákok üldözése			
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, téveszesítés			
1956-os forradalom			
Disszidálás			
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése			
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció			
Csatlakozás az Európai Unióhoz			

38. Nagyobb családi összejöveteleken sok családban szóba kerülnek a család történetének fontosabb vagy valami miatt emlékezetes eseményei. Ti szoktatok-e beszélgetni ilyenekről?

Témák	Igen és én is részt veszek a beszélgetésben	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, de engem nem érdekel	Nem téma a családban
Az első világháború				
Trianon				
Zsidóüldözések				
2. világháború				
A kulákok üldözése				
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, téveszesítés				
1956-os forradalom				
Disszidálás				
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése				
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció				
Őszödi beszéd				

39. Magyarország történetében különböző lehetőségek voltak arra, hogy politikai, közéleti kérdésekben véleményt nyilvánítsanak a polgárok. Tudomásod szerint a családot tagjai mennyire éltek ezekkel a lehetőségekkel?

	Van ilyen szülő	Van ilyen egyéb rokon	Ilyen nem fordult elő
* A rendszerváltás előtt ellenzéki tevékenységben, tüntetésen vett részt a rendszerváltás előtt	[]	[]	[]
* A rendszerváltás előtt tagja volt a pártnak (az MSZMP-nek)	[]	[]	[]
* A rendszerváltás előtt vezető állami vagy politikai tisztséget töltött be	[]	[]	[]
* A rendszerváltást követő időszakban tagja valamelyik civil szervezetnek vagy munkahelyi tüntetésben, sztrájkban vett részt	[]	[]	[]
* A rendszerváltást követő időszakban politikai tüntetésen vett részt vagy részt vett valamelyik párt munkájában	[]	[]	[]

40. Milyen tanulónak számítasz az osztályban?

[] az egyik legjobbnak [] jónak [] közepesnek [] gyengének

41. Mit szólnál hozzá, ha padtársad a következő csoportok tagja lenne? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Ha...	Zavarna	Nem zavarna
amerikai lenne		
arab lenne		
cigány lenne		
erdélyi magyar lenne		
finn lenne		
kínai lenne		
fekete-afrikai lenne		
német lenne		
oroszlenné		
román lenne		
szerb lenne		
szlovák lenne		
zsidó lenne		

42. Az alábbi állítások közül melyik jellemző rád a legjobban? (Tegyél X-et a megfelelő sorokhoz!)

- Nehezen barátkozom []
 Könnyen barátkozom []
 Úgy érzem elfogadnak az emberek []
 Nehezen szoktak megkedvelni []

43. Milyen gyakran szoktatok közeli barátaiddal beszélgetni:

	Gyakran	Ritkán	Soha
Politikáról, politikusokról?			
Vallási kérdésekről?			
A magyarságról?			
Más nemzetiségekről (pl. cigányság, zsidóság)?			
A szomszéd országokról, népekről?			

44. Mennyire tartod fontosnak a következőket? Jelöld minden sorban X-szel!

	Teljes mértékben	Nagy mértékben	Kis mértékben	Egyáltalán nem
a kisebbségi jogok érvényesülését				
a magánélet tiszteletben tartását				
a politikai választás lehetőségét				
a társadalmi különbségek csökkentését				
a törvények betartását				
a beeszólást a politikába				
az egyesülési szabadságot				
a szólásszabadságot				
a szolidaritást a rászorulókkal				
a társadalmi igazságosságot				
a többpártrendszert				
a törvény előtti egyenlőséget				
a másik ember tiszteletét				
a konfliktusok tárgyalásos megoldását				

45. A saját iskoládat mennyire tartod demokratikusnak? (Karikázd be a megfelelő osztályzatot!)

Egyáltalán nem demokratikus

Teljesen demokratikus

1	2	3	4	5

46. A következő szervezetek közül melyekben vennél részt szívesen? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Szervezetek	Most nem veszek részt benne...		Most is részt veszek
	de szívesen részt vennék	és nem is szeretnék részt venni benne	
az emberi jogokat védő szervezetben			
diákönkormányzatban			
a fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben			
hagyományőrző egyesületben			
jótekonysági szervezetben			
környezetvédő szervezetben			
a magyarságot védő egyesületben			
az egyik politikai pártban			
az egyik párt ifjúsági szervezetében			
sportegyesületben			
vallási közösségben, csoportban			

47. A következő pártok közül melyek alkotják a kormányt? És melyek alkotják az ellenzéket? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő kockába!

	kormánypárt	parlamenti ellenzéki párt	parlamenten kívüli párt
FIDESZ			
Jobbik Magyarországért			
SZDSZ			
Lehet Más a Politika			
Munkáspárt			
Magyar Szocialista Párt			
Magyar Demokrata Fórum			
Kereszténydemokrata Néppárt			
Kétfarkú Kutya Párt			

48. Ha úgy adódna, segítenéd-e valamelyik párt kampányát a következő parlamenti választások előtt az alábbi tevékenységekkel? Tegyél X-et minden sorban a megfelelő helyre!

Tevékenység	Igen	Nem
szórólaposztás, terjesztés		
plakátragasztás		
plakáttépkedés, firkálás		
sms-küldés, továbbítás		
e-mail küldés, továbbítás		
gyűlés szervezése, részvétel a rendezésben		
szendvicsember		
rendfenntartó (gyűlésen, tüntetésen)		

49. Az alkotmány szerint hogyan működik a magyar politikai rendszer? (Csak egy választ jelölj!)

- A megválasztott kormány azt csinál, amit akar.
- A miniszterelnök egymaga irányítja az országot.
- A kormány a törvények szabta keretek között dönt az országot érintő kérdésekről.
- A köztársasági elnök egymaga irányítja az országot.
- Nem tudom.

50. Ki indulhat el a választásokon? (Csak egy választ jelölj!)

- Akárki, aki jelentkezik.
- Akárki, aki összegyűjt kellő számú ajánlást (kopogtatócédulát).
- Akárki, akinek van diplomája.
- Akárki, akinek elég sok pénze van.
- Nem tudom.

51. Mi a feladata a parlamentnek? (Csak egy választ jelölj!)

- az ország összes lakosára vonatkozó törvények megalkotása
- A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése.
- Az országos jelentőségű bűnösök felkutatása és elfogása.
- A törvények alkalmazása fontos esetekben (ítéllethozatal).
- Nem tudom.

52. Mi a feladatuk a bíróságoknak? (Csak egy választ jelölj!)

- Törvények megalkotása.
- A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése.
- A bűnösök felkutatása és elfogása.
- A törvények alkalmazása (ítéllethozatal).
- Nem tudom.

53. Személy szerint mennyire bízol a következőkben? (Karikázd be a megfelelő osztályzatot minden sorban!)

	Egyáltalán nem					Teljesen
Rendőrség	1	2	3	4	5	5
Barátaid	1	2	3	4	5	5
Helyi polgármester	1	2	3	4	5	5
Kormány	1	2	3	4	5	5
Tanári kar	1	2	3	4	5	5
Tűzoltóság	1	2	3	4	5	5
Családod	1	2	3	4	5	5
Egy átlagember	1	2	3	4	5	5
Adóhivatal	1	2	3	4	5	5
Orvosok	1	2	3	4	5	5
Politikusok	1	2	3	4	5	5
Felnőttek	1	2	3	4	5	5

54. Vettél-e már részt tüntetésen...

- ...országos ügyekben? igen nem
- ...helyi vagy iskolai ügyekben? igen nem

55. Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel?

Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik...	Teljesen	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem	Nem tudom
... nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.					
...betartja a törvényeket, akkor is, ha ezzel csak lassabban tudja megvalósítani céljait					
...érdemeik alapján jutalmazza az embereket					
...segít a rászorulókon függetlenül attól, hogy mennyire hasznos tagjai a társadalomnak					
...a haladás mellett elkötelezett, akár egyes nemzeti hagyományok feladása árán is					
...a haladást csak a hagyományos magyar értékek védelmével együtt tartja megvalósíthatónak					

56. Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel?

Magyarországnak arra van szüksége, hogy...	Teljesen	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem	Nem tudom
...összefogjanak az emberek és nemzeti egység jöjjön létre					
...a közösségi és a zöld értékeken alapuló politizálás kezdődjön					
...nemzeti önvédelem keretében fellépünk a külső és belső kártékony erőkkel szemben					
...a legszegényebbeket minél inkább segítse a politika					
...az emberek egységesen támogassák a kormányzatot					
...az ország ne függjön az Európai Unió politikai döntéseitől					
...kötelező sorkatonai szolgálat keretében biztosítsák az ország védelmét					
...végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett					

57. Szerinted az alábbiak milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába?

(Használd az iskolai osztályzatokat! (1 = egyáltalán nem, ... 5 = teljesen) Minden sorban karikázd be a megfelelőt!)

A kisebbségi jogok érvényesülése	1	2	3	4	5
A magánélet tiszteletben tartása	1	2	3	4	5
A politikai választás lehetősége	1	2	3	4	5
A társadalmi különbségek csökkentése	1	2	3	4	5
A törvények betartása	1	2	3	4	5
Beleszólás a politikába	1	2	3	4	5
Az egyesülési szabadság	1	2	3	4	5
A szólásszabadság	1	2	3	4	5
Szolidaritás a rászorulókkal	1	2	3	4	5
Társadalmi igazságosság	1	2	3	4	5
Többpártrendszer	1	2	3	4	5
Törvény előtti egyenlőség	1	2	3	4	5

Köszönjük, hogy válaszoltál a kérdéseinkre!

Ha szeretnél még elmondani valamit – pl. véleményed a kérdőívről –, írd az utolsó oldalra.

8. Van-e olyan, nem Önökkel élő családtag, rokon, akinél gyermeke rendszeresen hosszabb időt (pl. hétvégék vagy nyaralás) tölt?

- Nincs. []
- Van: elvált/különélő apa [] Hány éves?
- Van: elvált/különélő anya [] Hány éves?
- Van: máshol lakó fiú(k) [] Hány éves(ek)?
- Van: máshol lakó lány(ok) [] Hány éves(ek)?
- anyai nagymama []
- anyai nagyapa []
- apai nagymama []
- apai nagyapa []
- Van: más rokon.....,..... []

9. Minden ember életében vannak olyan dolgok, teljesítmények, cselekedetek, amelyeket különösen fontosnak talál, amikről sokat beszél, amikre büszke. Ilyeneket sorolunk fel. Kérjük, egy-egy egyenes vonallal kapcsolja össze őket azzal vagy azokkal a családtagjaival, akikre az a fajta büszkeség jellemző!

Apám	* Foglalkozására büszke
Anyám	* Külséjére, megjelenésére büszke
Én magam	* Sporteredményeire büszke
Jelenlegi házaspár / élettársam apja	* Becsületességére büszke
Jelenlegi házaspár / élettársam anyja	* Tudására büszke
A gyerek(ek) apja / anyja (amennyiben ez más, mint a jelenlegi velünk lakó partner)	* Magyarságára büszke
Gyermekeim (akit megkérdeztek)	* Más (nem magyar) nemzetiségére büszke
	* Kitartására büszke
	* Élelmességére büszke
	* Politikai nézeteire büszke
	* Segítőkézségére büszke
	* Hitére büszke
	* Közéleti aktivitására büszke

10. Mi az Ön és házastársa/élettársa legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? Tegye mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Én	Iskolai végzettség	Házas-/ élettársam (ha egyedül él, gyermeke apjának/anyjának adatait adja meg)
	kevesebb, mint 8 osztály	
	8 osztály	
	Szaktanácsképző	
	Szakközépiskola	
	Gimnázium	
	technikum	
	főiskola	
	egyetem	
	Nem tudom	

11. Ön és házas-/ élettársa jelenleg dolgoznak-e, van-e kereső foglalkozásuk? Tegyen mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Én	Van-e kereső foglalkozása?	Házas-/ élettársam (Ha egyedül él, gyermeke apjának/anyjának adatait adja meg)
	Van	
	Nincs: nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	
	Nincs: munkanélküli	
	Nincs: háztartásbeli, GYES/GYED	
	Nincs: egyéb	
	Nem tudom	

12. Mi a foglalkozásuk / Mi volt az utolsó foglalkozásuk? Tegyen mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz! (A táblázat a következő oldalon folytatódik.)

Én	Foglalkozás	Házas-/ élettársam (Ha egyedül él, gyermeke apjának/anyjának adatait adja meg)
	tulajdonos, munkaadó (KFT, RT.)	
	kisvállalkozó (egyéni, BT.)	
	felső szintű vezető (pl. igazgató)	
	középszintű vezető (pl. osztályvezető)	
	alsó szintű vezető (pl. művezető)	
	beosztott értelmiségi (pl. tanár, mérnök, agronómus)	
	szabadfoglalkozású értelmiségi (pl. művész, ügyvéd)	
	irodai és egyéb szellemi foglalkozású (diploma nélkül)	

Én	Foglalkozás	Házass-/ élettársam (Ha egyedül él, gyermeke apjának/anyjának adatait adja meg)
	Szaktmunkás	
	egyéb fizikai munkás (ipar, szolgáltatás)	
	egyéni gazdálkodó	
	egyéb mezőgazdasági foglalkozású	
	fegyveres testület tagja	
	egyéb foglalkozása van	
	nem tudom	

13. Mi volt szülei foglalkozása? (Mi volt az utolsó foglalkozásuk?) Tegyen mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apám	Foglalkozás	Anyám
	tulajdonos, munkaadó (KFT, RT.)	
	kisvállalkozó (egyéni, BT.)	
	felső szintű vezető (pl. igazgató)	
	középszintű vezető (pl. osztályvezető)	
	alsó szintű vezető (pl. művezető)	
	beosztott értelmiségi (pl. tanár, mérnök, agronómus)	
	szabadfoglalkozású értelmiségi (pl. művész, ügyvéd)	
	irodai és egyéb szellemi foglalkozású (diploma nélkül)	
	Szaktmunkás	
	egyéb fizikai munkás (ipar, szolgáltatás)	
	egyéni gazdálkodó	
	egyéb mezőgazdasági foglalkozású	
	fegyveres testület tagja	
	egyéb foglalkozása van	
	nem tudom	

14. Van-e a család tulajdonában...

5 évnél fiatalabb személygépkocsi?	☐ Van	☐ Nincs
mosogatógép	☐ Van	☐ Nincs
LCD televízió	☐ Van	☐ Nincs
széles sávú internet hozzáférés	☐ Van	☐ Nincs

15. Kb. hány könyvük van? darab (Egy átlagos polc = kb. 30 könyv)

16. Hol tudná elhelyezni a családjukat jövedelem szempontjából ezen a skálán, ahol az 1-es a legszegényebbet, a 10-es a leggazdagabbakat jelenti? Karikázza be a megfelelő számot!

legszegényebb

leggazdagabb

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

17. Van-e Önnek vagy házasa-/ élettársának olyan ismerőse vagy barátja, akitől szükség esetén szívességet kérhetnének és az illető...

	Van	Nincs
...politikus vagy állami/ önkormányzati tisztségviselő?		
...vállalkozó?		
...művész?		
...újságíró?		
...ügyvéd?		
...orvos?		
...rendőr?		
...tanár?		

18. A következő állítások közül melyik jellemző Önre a legjobban? (Tegyen X-et a megfelelő sorokhoz!)

- Nehezen barátkozom []
 Könnyen barátkozom []
 Úgy érzem, elfogadnak az emberek []
 Nehezen szoktak megkedvelni []

19. A következő állítások közül melyikkel tud a leginkább azonosulni? Tegyen X-et a megfelelő kockába!

- Vallásos vagyok, egyházam tanítását követem []
 Vallásos vagyok a magam módján []
 Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem []
 Nem vagyok vallásos []
 Elutasítom a vallásosságot []

20. Van-e a lakásban (a gyerek(ek) szobáját kivéve) kitéve a falra vagy polcra, bárhova:
Tegyen X-et abba a sorba, ami van!

- Valamilyen vallási jelkép
(szentkép, kereszt, menóra, Buddha stb.) []
 A történelmi Nagy-Magyarország térképe []
 Magyar zászló []
 Más nemzet zászlaja []
 Politikai jelkép []
 Kép/fénykép politikus(ok)ról []
 Történelmi emlék, ereklye []
 Mai ismert személy (celeb) posztere
(énekes, sportoló, színész, stb.) []
 Valamilyen szöveg
(idézet, ima, mondás stb.) []

21. Szoktak-e televíziós híradót nézni? [] Igen [] Nem

22. Ha szoktak, melyik csatornán?
.....

23. Ha szoktak, a gyerekekkel együtt nézik-e? [] Igen [] Nem

24. Szoktak-e közéleti hírmagazint nézni a televízióban? (Pl. Este, Aktív, Fókusz, Napzárt)

[] Igen [] Nem

25. Ha szoktak, a gyerekekkel együtt nézik-e?

[] Igen [] Nem

26. Szokott-e interneten közéleti-politikai híreket olvasni? Igen Nem
27. Ha szokott, melyik honlapon?
28. Van-e saját blogja? Igen Nem
29. Hozzászólóként részt vesz-e valamelyik fórum vagy blog közösségi életében? Igen Nem
30. Ha részt vesz, melyikben?
31. Szokott-e napilapot olvasni? Igen Nem
32. Ha szokott, melyiket?
33. Szokott-e az így szerzett hírekről beszélgetni gyermekével? Igen Nem
34. Hogyan nevelik gyermeküket?

Én...	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő
Segítek, ha a gyerekeknek szüksége van rá			
Engedem, hogy azt tegye, amihez kedve van			
Próbálom éreztetni a gyerekekkel, hogy szeretem			
Próbálom megérteni problémáit, gondjait			
Szeretem, ha maga dönt dolgaiban			
Megpróbálom mindenben ellenőrizni			
Még nem kezelem felnőttként a gyereket			
Meg tudom vigasztalni, ha valami bántja			
Kis dolgokért is keményen büntetem			
Nem igazán érdekelnek a gyerek problémái			
Nem tudok igazán figyelni a gyerekekre			

Ház- / élettársam (Ha egyedül él, gyermekei apjának/anyjának adatait adja meg)	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő
Segít, ha a gyerekeknek szüksége van rá			
Engedi, hogy azt tegye, amihez kedve van			
Próbálja éreztetni a gyerekekkel, hogy szereti			
Próbálja megérteni a problémáit, gondjait			
Szereti, ha dönt a dolgaiban			
Megpróbálja mindenben ellenőrizni			
Nem kezeli felnőttként a gyereket			
Meg tudja vigasztalni, ha valami bántja			
Kis dolgokért is keményen büntet			
Nem igazán érdeklik a gyerek problémái			
Nem tud igazán figyelni a gyerekekre			

35. Gyermekük milyen tanulónak számít az osztályában?

az egyik legjobbnak jónak közepesnek gyengének

36. Mennyire tartja demokratikusnak gyermeke iskoláját? (Karikázza be a megfelelő osztályzatot!)

Egyáltalán nem demokratikus

Teljesen demokratikus

1	2	3	4	5

37. Mit szólna hozzá, ha gyermekük padtársa valamelyik következő csoport tagja lenne? Minden sorban tegyen X-et a megfelelő helyre!

Ha...	Zavarna	Nem zavarna
amerikai lenne		
arab lenne		
cigány lenne		
erdélyi magyar lenne		
finn lenne		
kínai lenne		
fekete-afrikai lenne		
német lenne		
oroszl lenne		
román lenne		
szerb lenne		
szlovák lenne		
zsidó lenne		

38. Gyermeké milyen gyakran végzi a következő tevékenységeket? (A táblázat a következő oldalon folytatódik!)

	Minden nap	Hetente legalább egyszer	Ritkábban, mint hetente	Soha	Nem tudom
Házi feladatot csinál, tanul					
Sportol					
Különórán van (nyelv, zene stb.)					
Barátokkal van					
Számítógéppel játszik					
Számítógépen beszélget (chat, skype stb.)					
Szüleivel beszélget					
Testvéreivel beszélget					
Házimunkát végez					
Kereső munkát végez					
Könyvet olvas (nem tankönyvet)					
Tévézik, DVD-t néz					
Szüleivel együtt tévézik					
Barátjával/barátnőjével (párjával) találkozik/van					
Unatkozik					

39. Gyerekek mennyire dönthet szabadon a következő kérdésekben? Tegyen X-et minden sorban a megfelelő kockába!

Abban, hogy...	Egyáltalán nem dönthet	Ritkán/kevésbé dönthet	Többnyire/lényegében ő dönthet	Teljesen maga dönthet
kivel barátkozik				
mikor megy haza este				
milyen különórákra jár				
kivel jár				
mit csinál a szünidőben				
mire költi zsebpénzét				
hogyan öltözködik, milyen				

a hajviselete				
Abban, hogy...	Egyáltalán nem dönthet	Ritkán/kevésbé dönthet	Többnyire/lényegében ő dönthet	Teljesen maga dönthet
hol tanul tovább, milyen pályát választ				
mivel tölti szabadidejét, hol és hogyan szórakozik				
mennyi időt fordít a tanulásra				

40. Amikor beszélgetnek a családban és valamilyen témában úgy érzi, hogy Önnek és a gyerekeknek határozott, eltérő véleménye alakul ki, mi szokott történni? (Mielőtt válaszolna, gondolatban idézzen fel pár ilyen esetet a közelmúltból!)

	Általában ez történik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
Nem mondom el a véleményemet, mert...				
a gyerek úgysem értené meg a szempontjaimat.				
...ha kell, akár büntetéssel is, de érvényesítem igazam.				
...nem áll érdekemben vitatkozni a gyerekekkel, hiszen akkor kezelhető könnyebben, ha nyugalom van.				
...nem tartom helyesnek a gyerekekkel való vitát.				
...vannak kérdések, amikről nem lehet meggyőzni egymást és ezt el kell fogadni.				
Elmondom a véleményemet...				
...és megpróbálom érvekkel meggyőzni a gyereket igazamról.				
...és az erőszakon kívül minden eszközt bevetek, hogy igazamat elismerjék (pl. füllentek, ha kell).				
...de nem vitatkozom velük.				

41. A legtöbb családban előfordulnak nézeteltérések, viták, veszekedések. A következő kérdés arra vonatkozik, hogy az Önök családjában ezek miként zajlanak:

Nem szoktak vitás helyzetek lenni.

Vitás helyzetekben:

	A gyerek				Ház- / élettársam (Ha egyedül él, gyermekei apjának/anyjának adatait adja meg)				Én			
	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
Kiabál												
Verekszik												
Napokig megsértődik és nem kommunikál												
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatot kér.												
Humorral oldja a fe-												

szültséget												

42. A nevelési szokások sok családban nemzedékről nemzedékre öröklődnek. Szokott-e Ön vagy házas-/ élettársa beszélni arról, hogy Önöket hogyan nevelték a szülei?

Én...

Szoktam mesélni: Ha vita volt, szüleim

kiabáltak velem.	[]
megverték	[]
megbeszéltük a problémát	[]
humorral oldottuk meg a feszültséget	[]

Nem szoktam erről mesélni. []

Házas-/ élettársam (Ha egyedül él, gyermekei apjának/anyjának adatait adja meg)

Szokott mesélni: Ha vita volt, szülei

kiabáltak vele	[]
megverték	[]
megbeszélték a problémát	[]
humorral oldották meg a feszültséget	[]

Nem szokott erről mesélni. []

43. Szoktak-e beszélgetni a családban a következő témákról? Jelölje meg azt is, hogy gyerekük részt vesz-e az ilyen beszélgetésekben! Tegyen minden sorban X-et a megfelelő kockába!

Témák	Téma, és a gyerek részt vesz a beszélgetésben	Téma, de a gyerekekkel nem beszélünk róla	Téma, de a gyereket nem érdekli	Nem téma a családban
A lakóhely életét érintő ügyek				
A másik nemmel való kapcsolat				
Bulvárhírek, sztárok, híres emberek				
Bűnözés				
Családi gazdálkodás, pénz				
Egészség, betegség, higiénia				
Kisebbségek				
Vallási-világnézeti kérdések				
Iskolai élet				
Tanulmányi eredmények				
Környezetszennyezés				
Külpolitikai események				
Magyarország				
Öltözködés, megjelenés				
Politikai pártok				
Politikai szervezetek, mozgalmak				
Politikusok				
Rokonok életvitele				
Sport				
Szegénység				
Zenei ízlés, zenészek, együttesek				
TV-műsorok, szereplők				

A szülők munkája, munkahelyi gondjai				
Az ország gazdasági helyzete				

44. Befolyásolták-e családja életét az alábbi események?

	Befolyásolta	Nem befolyásolta
Az I. világháború		
Trianon		
Zsidóüldözés		
A II. világháború		
A kulákok üldözése		
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, téészesítés		
Az 1956-os forradalom		
Disszidálás		
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése		
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció		
Csatlakozás az Európai Unióhoz		

45. Nagyobb családi összejöveteleken sok családban szóba kerülnek a család történetének fontosabb vagy valami miatt emlékezetes eseményei. Önök szoktak-e beszélgetni ilyenekről és részt vesz-e gyerekek ezekben a beszélgetésekben?

Témák	Téma és a gyerek is részt vesz a beszélgetésben	Téma, de a gyerekekkel nem beszélünk róla	Téma, de a gyereket nem érdekli	Nem téma a családban
Az I. világháború				
Trianon				
Zsidóüldözések				
A II. világháború				
A kulákok üldözése				
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, téészesítés				
Az 1956-os forradalom				
Disszidálás				
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése				
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció				
Őszödi beszéd				

46. Magyarország történetében különböző lehetőségek voltak arra, hogy politikai, közéleti kérdésekben véleményt nyilvánítsanak a polgárok. Tudomása szerint a család tagjai mennyire éltek ezekkel a lehetőségekkel? (Mindkét választ is megjelölheti.)

	Én vagy házas-/élettársam	Van ilyen rokonunk	Ilyen nem fordult elő
* A rendszerváltás előtt ellenzéki tevékenységben, tüntetésen vett részt	[]	[]	[]
* A rendszerváltás előtt tagja volt a pártnak (az MSZMP-nek)	[]	[]	[]
* A rendszerváltás előtt vezető állami vagy politikai tisztséget töltött be	[]	[]	[]
* A rendszerváltást követő időszakban tagja valamelyik civil szervezetnek vagy munkahelyi tüntetésben, sztrájkban vett részt	[]	[]	[]

* A rendszerváltást követő időszakban politikai tüntetésen vett részt vagy részt vett valamelyik párt munkájában

[]

[]

[]

47. Milyen gyakran szokott közeli barátaival beszélgetni:

	Gyakran	Ritkán	Soha
Politikáról, politikusokról?			
Vallási kérdésekről?			
A magyarságról?			
Más nemzetiségekről (pl. cigányság, zsidóság)?			
A szomszéd országokról, népekről?			

48. Mennyire tartja fontosnak a következőket? Jelölje minden sorban X-szel!

	Teljes mértékben	Nagy mértékben	Kis mértékben	Egyáltalán nem
a kisebbségi jogok érvényesülését				
a magánélet tiszteltetését				
a politikai választás lehetőségét				
a társadalmi különbségek csökkentését				
a törvények betartását				
a beleszólást a politikába				
az egyesülési szabadságot				
a szólásszabadságot				
a szolidaritást a rászorulókkal				
a társadalmi igazságosságot				
a többpártrendszert				
a törvény előtti egyenlőséget				
a másik ember tiszteletét				
a konfliktusok tárgyalásos megoldását				

49. Mennyire tartja demokratikusnak Magyarországot? (Karikázza be a megfelelő számot!)

Egyáltalán nem demokratikus/ Inkább nem demokratikus/ Inkább demokratikus/ Teljesen demokratikus

1	2	3	4

50. A következő szervezetek közül melyekben venne részt szívesen? Minden sorban tegyen X-et a megfelelő helyre!

Szervezetek	Most nem veszek részt benne,...		Most is részt veszek
	de szívesen részt vennék	és nem is szeretnék részt venni benne	
az emberi jogokat védő szervezetben			
diákönkormányzatban			
a fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben			
hagyományőrző egyesületben			
jótékonyági szervezetben			
környezetvédő szervezetben			
a magyarságot védő egyesületben			

az egyik politikai pártban			
sportegyesületben			
vallási közösségben, csoportban			

51. A következő pártok közül melyek alkotják a kormányt? És melyek alkotják az ellenzéket? Minden sorban tegyen X-et a megfelelő kockába!

	kormánypárt	parlamenti ellenzéki párt	parlamenten kívüli párt
Fidesz			
Jobbik Magyarországért			
SZDSZ			
Lehet Más a Politika			
Munkáspárt			
Magyar Szocialista Párt			
Magyar Demokrata Fórum			
Kereszténydemokrata Néppárt			
Kétfarkú Kutya Párt			

52. Ha úgy adódna, segítené-e valamelyik párt kampányát a következő parlamenti választások előtt a következő tevékenységekkel? Tegyen X-et minden sorban a megfelelő helyre!

Tevékenység	Igen	Nem
szórolapostás, terjesztés		
Plakátragasztás		
plakáttépkedés, firkálás		
sms-küldés, továbbítás		
e-mail küldés, továbbítás		
gyűlés szervezése, részvétel a rendezésben		
Szendvicsember		
rendfenntartó (gyűlésen, tüntetésen)		

53. Az alkotmány szerint hogyan működik a magyar politikai rendszer? (Csak egy választ jelöljön!)

- A megválasztott kormány azt csinál, amit akar.
- A miniszterelnök egymaga irányítja az országot.
- A kormány a törvények szabta keretek között dönt az országot érintő kérdésekről.
- A köztársasági elnök egymaga irányítja az országot.
- Nem tudom.

54. Ki indulhat el a választásokon? (Csak egy választ jelöljön!)

- Akárki, aki jelentkezik.
- Akárki, aki összegyűjt kellő számú ajánlást (kopogtatócédulát).
- Akárki, akinek van diplomája.
- Akárki, akinek elég sok pénze van.
- Nem tudom.

55. Mi a feladata az Országgyűlésnek? (Csak egy választ jelöljön!)

- az ország összes lakosára vonatkozó törvények megalkotása
- A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése.

- Az országos jelentőségű bűnösök felkutatása és elfogása.
 A törvények alkalmazása fontos esetekben (ítéllehozzatal).
 Nem tudom.

56. Mi a feladata a bíróságoknak? (Csak egy választ jelöljön!)

- Törvények megalkotása.
 A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése.
 A bűnösök felkutatása és elfogása.
 A törvények alkalmazása (ítéllehozzatal).
 Nem tudom.

57. Személy szerint mennyire bízik a következőkben? (Karikázza be a megfelelő osztályzatot minden sorban!)

	Egyáltalán nem				Teljesen
	1	2	3	4	5
Rendőrség	1	2	3	4	5
A barátai	1	2	3	4	5
Helyi polgármester	1	2	3	4	5
Kormány	1	2	3	4	5
Tanári kar	1	2	3	4	5
Tűzoltóság	1	2	3	4	5
A családja	1	2	3	4	5
Egy átlagember	1	2	3	4	5
Adóhivatal	1	2	3	4	5
Orvosok	1	2	3	4	5
Politikusok	1	2	3	4	5
A fiatalok	1	2	3	4	5

58. Vett-e már részt tüntetésen...

- ...országos ügyekben? igen nem
 ...helyi vagy iskolai ügyekben? igen nem

59. Mennyire ért egyet a következő véleményekkel?

Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik...	Teljesen egyetértek	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem értek egyet	Nem tudom
... nem csak beszél, hanem ha kell, oda is üt.					
...betartja a törvényeket, akkor is, ha ezzel csak lassabban tudja megvalósítani céljait					
...érdemeik alapján jutalmazza az embereket					
...segít a rászorulókon, függetlenül attól, hogy azok mennyire hasznos tagjai a társadalomnak					
...elkötelezett a haladás mellett, akár egyes nemzeti hagyományok feladása árán is					
...a haladást csak a hagyományos magyar értékek védelmével együtt tartja megvalósíthatónak					

60. Mennyire ért egyet a következő véleményekkel?

Magyarországnak arra van szüksége, hogy...	Teljesen egyetértetek	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem értek egyet	Nem tudom
...összefogjanak az emberek és nemzeti egység jöjjön létre					
...a közösségi és a zöld értékeken alapuló politizálás kezdődjön					
...nemzeti önvédelem keretében fellépünk a külső és belső kártékony erőkkel szemben					
...a legszegényebbeket minél inkább segítse a politika					
...az emberek egységesen támogassák a kormányzatot					
...az ország ne függjön az Európai Unió politikai döntéseitől					
...kötelező sorkatonai szolgálat keretében biztosítsák az ország védelmét					
...végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett					

**61. Ön szerint a következők milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába?
(Minden sorban karikázza be a megfelelő osztályzatot!)**

A kisebbségi jogok érvényesülése	1	2	3	4	5
A magánélet tiszteletben tartása	1	2	3	4	5
A politikai választás lehetősége	1	2	3	4	5
A társadalmi különbségek csökkentése	1	2	3	4	5
A törvények betartása	1	2	3	4	5
Beleszólás a politikába	1	2	3	4	5
Az egyesülési szabadság	1	2	3	4	5
A szólásszabadság	1	2	3	4	5
Szolidaritás a rászorulókkal	1	2	3	4	5
Társadalmi igazságosság	1	2	3	4	5
Többpártrendszer	1	2	3	4	5
Törvény előtti egyenlőség	1	2	3	4	5

Köszönjük, hogy válaszolt kérdéseinkre!

Ha szeretne még elmondani valamit – pl. véleményét a kérdőívről –, írja az utolsó oldalra.

4. Kérdezői információcsomag

KÉRDEZŐI ÚTMUTATÓ A „CSALÁD ÉS TÁRSADALOM” CÍMŰ KUTATÁS ISKOLAI KÉRDŐÍVÉHEZ

I. Előzetes tennivalók

Az iskolában való megjelenéskor a kérdező

- 1) mutassa be az igazgatónak (vagy helyettesének vagy az őt hivatalosan fogadó személynek) a **megbízólevelét**;
- 2) adja át az igazgatónak szülő **felkérő levelet** (a regionális vezető aláírásával, és a partner kutatóhely pecsétjével).

A minta szerkesztési elve szerint a kiválasztott iskolákban, a megadott képzési típusban (gimn-szakkzp-szakisk) **minden** 12. évfolyamos diákot meg kell kérdezni.

Kivétel:

- a) akinek a szülője tiltakozott ez ellen;
- b) aki saját maga utasítja el a kitöltést.

A kérdezéskor ki kell osztani a kérdőíveket, és megkérni a diákokat, hogy **a szülőtől visszahozott levelet hajtsák bele**.

A kitöltött kérdőíveket a szülői nyilatkozatokkal együtt kell beszedni, ellenőrizni kell, hogy benne van-e, és **a kérdésre jelentkező szülők telefonszámát vagy címét elkérni, RÁÍRATNI!!!**

Címlap: A kérdőív **10 jegyű** azonosítóját a cím fölé **középről kezdve** jobboldalra kell írni, legalább másfél centiméter magas számokkal, **vastag fekete** filctollal.

Az azonosító szerkezete: ld. külön lapon! (A kérdezői útmutató melléklete)

II. A kérdés menete:

1. BEVEZETÉS:

Élőszóban ismertetni a kérdezettekkel:

„A 12. évfolyamosok közül sokan már betöltötték 18. évüket, mások nemsokára betöltik. Vannak, akik már az idén is szavaztak a tavaszi vagy legalább az őszi választásokon. Ebben a kutatásban azt vizsgáljuk, hogyan válik az ember állampolgárrá Magyarországon, hogyan segít ehhez a családon belüli nevelés. Erre vonatkoznak a kérdéseink. Nem lesz mindig könnyű válaszolni rájuk, mert lehet, hogy csak ritkán vagy egyáltalán nem gondoltatok még rá. Amire nem tudtok válaszolni, nyugodtan jelöljétek a „nem tudom” választ,

hiszen ez nem osztályzásra megy. Egyik válasz sem jobb, mint a másik, ha tényleges véleményeket, ismerteket fejezi ki. Kérünk benneteket, ne hagyjatok ki egyetlen kérdést sem. Ha valakinek problémája van, kézfelemeléssel jelezze, és odamegyek hozzá. A válaszadás természetesen név nélküli, és kizárólag statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel.”

2. A kérdőív kérdéseinek sorrendjében felmerülhető kérdések válaszai:

Általános szabály: visszakérdezni, hogy mit gondol, és ráhagyni. Vagy: „Írd, amit leginkább gondolsz róla.” Vagy: „Írd be nyugodtan, hogy nem tudod.” Vagyis: ki kell térni az érdemi válasz elől. Ahol mégsem, azt igyekszem alább felsorolni:

- (2) Miért kérdezzük a hónapot? – Ennek segítségével választhatjuk külön azokat, akik már szavaztak az idén.
 - (3) A település nagyságának megállapításához használja a „**Max. 5000 lakosú települések**” listáját.
 - (4) A személyek életkorát a későbbi családtörténeti kérdések miatt kérdezzük.
 - (6) Ezt a kérdést a sokféle módon bomló és újjászerveződő családok nagy száma indokolja.
 - (7) Az „Elutasítom a vallásosságot” *aktív* ellenzést, érvelést, vitatkozást jelent.
 - (8) Nem gondoljuk, hogy mindenkinek van valami személyes büszkesége, de előfordul. Tehát nem kell mindenáron kitalálni mindenkinek egyet.
 - (9) Az ilyen kérdéseknél, ahol „apa vagy nevelőapa” stb. szerepel, mindig arra a személyre vonatkozó választ kell beírni, akivel ténylegesen él a kérdezett, akivel több időt tölt.
 - (16) és (17) Becsülje meg a könyvek számát, amennyire tudja. A „sok” vagy „van” típusú válasz annyi, mintha nem is válaszolt volna: kezelhetetlen.
 - (18) és (19) Ne felejtse ki a 19. kérdést!! Nem a 18. alatt van, hanem *melle*tte!!!
 - (37) és (38) Biztosan lesznek, akik sok mindent nem ismernek a felsoroltak közül. Ezeknek azt lehet ígérni, hogy a kitöltés után megbeszéli velük a kérdező. Érv: ha nem ismeri, akkor bizonyára nem volt szó róla a családban, ahonnan megtudhatta volna. Tehát most még legyen türelemmel pár percet...
 - (48) A „szendvicsember” mellén-hátán lógó hirdetésekkel áll vagy sétál az utcán.
3. A kérdezés végén: meg kell köszönni a segítséget.
4. Ellenőrizni kell a szülői nyilatkozatokat, és begyűjteni rájuk a címeket/telefonszámokat. (Ezt nem zárják ki a személyiségi jogok, mert az illetők maguk jelentkeztek kérésre.)

III. A kérdezés után:

Célszerű rövid feljegyzést készíteni a kérdezés tapasztalatairól:

- a) az iskolai fogadtatásról
- b) az osztály hangulatáról, viselkedéséről
- c) a válaszolást befolyásoló tényezőkről.

Ajánlott a lehető leghamarabb elvégezni az adatok rögzítését, a kérdőíveket pedig leadni. (Kisebb így a veszélye annak, hogy elvesznek vagy megrongálódnak – ha mégis, nem a kérdező felelősségére.)

1. KÉRDEZŐI MELLÉKLET:

[Céges fejléc]

MEGBÍZÓLEVÉL

A [intézmény, szervezeti egység] mint az ELTE Társadalomtudományi Kara és a Debreceni Egyetem BTK Szociológiai Tanszéke által vezetett OTKA K78579 sz. kutatás együttműködő partnere részéről megbízom [név] –t (sz.ig.sz.:...), hogy a [régió] középiskoláinak 12. évfolyamos tanulói és szülei körében kérdőíves adatfelvételt végezzen.
A megbízás ...[dátum]...-ig érvényes.

Kelt,

[pecsét]

[a regionális felelős aláírása]

2. KÉRDEZŐI MELLÉKLET:**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM**

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
 1117 BUDAPEST PÁZMÁNY PÉTER SÉTÁNY 1/A
 TELEFON: (1) 372 2997, FAX: (1) 372 2912

Tisztelt Igazgató Asszony/Úr!

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Debreceni Egyetem szociológusai kérdőíves kutatást indítottak annak vizsgálatára, hogyan válnak a magyar fiatalok felnőtt állampolgárrá, és hogy ebben a folyamatban milyen szerepet játszik családi környezetük, hogyan nevelődnek a családban. A kutatás során 5000 fő 12. évfolyamos középiskolást kérdezzük meg az országban, úgy hogy arányosan leképezzék mind a területi, mind az iskolatípusonkénti megoszlást. Magyarországon ez lesz az első olyan kutatás, amely nemcsak a fiatalokat, hanem szüleiket is megkérdezi – egy kisebb szülői minta kiválasztásával. A kutatásban részt vesznek a Miskolci Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem, a győri Széchenyi István Egyetem, a gödöllői Szent István Egyetem és a székesfehérvári Echo Survey Szociológiai Kutató Intézet munkatársai is. A kutatást az Országos Tudományos Kutatási Alap finanszírozza (szerződésszám: K78579).

A fiatalok megkérdezéséhez a középiskolák segítségét kérjük. A kérdőív próbaméréseink szerint egy 45 perces tanóra alatt kitölthető. Bár az iskoláról ebben a kérdőívben kevesebb szó esik, egy ilyen kutatás eredményei a közoktatás nevelőmunkájához is fontos információkkal szolgálhatnak.

Mivel a mintába az Önök iskolájából is került be osztály, kérem Önt, járuljon hozzá ahhoz, hogy kérdőívünkkel megkérdezhessük a kiválasztott osztály tanulóit. Természetesen csak azokat kérjük arra, hogy töltsék ki kérdőívünket, akiknek szülei és maguk ehhez hozzájárulnak. A válaszolás természetesen anonim és a megkérdezettek adatainak kezelésében gondosan ügyelünk a vonatkozó jogszabályok betartására. Együttműködését előre is köszönöm.

A kérdezést az Önök intézményében az ...[partner kutatóhely neve]..... megbízottja végzi.

Budapest, 2010. november 13.

.....
 regionális felelős

.....
 Csákó Mihály sk.
 kutatásvezető
 egyetemi docens

3. KÉRDEZŐI MELLÉKLET:

Tisztelt Hölgem/Uram!

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Debreceni Egyetem kutatási programja keretében az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatásával* azt vizsgáljuk, hogyan válnak a magyar fiatalok felnőtt állampolgárrá, és hogy ebben a folyamatban milyen szerepet játszik családi környezetük, hogyan nevelődnek a családban. Ehhez utolsó éves középiskolásokat kérdezzünk meg neveltetésükről, családjuk történetéről. Az Ön gyermekének osztálya a kiválasztott osztályok közé került. Arra kérjük, egyezzen bele, hogy az Ön gyermeke is kitölthesse kérdőívünket.

A kérdés természetesen név nélküli, a válaszolók utólag nem azonosíthatók, és személyes adataikat semmilyen más célra nem használjuk, csak statisztikai feldolgozásra.

Amennyiben mégsem járulna hozzá, kérjük, ezt egyértelműen jelezze ezen a levélen, mert senkit nem szeretnénk megkérdezni, akinek szülője (vagy ő maga) nem egyezett bele.

Mivel tudjuk, hogy a család viszonyait, történetét, fontos eseményeit, nevelési céljait és módszereit a szülők jobban ismerik, mint gyermekeik, kérjük, azt is jelezze, ha Ön is hajlandó lenne 45 percet rászánni egy hasonló kérdőív kitöltésére. Az erre vállalkozó szülőkből szintén mintát veszünk, és közülük mintegy ötszázat személyesen megkeresünk kérdőívünkkel. A névtelenséget és az azonosítás lehetetlenségét természetesen a szülők számára is biztosítjuk.

Kérjük, hogy válaszát e levél alján jelezze, majd küldje vissza gyermekével az iskolába.

Megértését és segítségét köszönjük.

A kutatócsoport nevében

Csákó Mihály
ELTE Társadalomtudományi Kar
egyetemi docens
kutatásvezető

Gyermekem kitöltheti a jelzett kutatás kérdőívét:	IGEN	NEM
Én is vállalnám a válaszolást a jelzett kutatásban:	IGEN	NEM

* Szerződés szám: OTKA K78579.

4.KÉRDEZŐI MELLÉKLET:Az azonosító szerkezete:

1. számjegy: Kérdezési régió =
1	Budapest és Közép-Magyar. (f: Csákó M)
2	Nyugat-Dunántúl (f: Nárai Márta)
3	Közép-Dunántúl (f: Domokos Tamás)
4	Dél-Dunántúl (f: Bognár Adrienn)
5	Észak-Magyar. (f: Szabó-Tóth Kinga)
6	Észak-Alföld (f: Murányi István)
7	Közép-Alföld (f: Szarvák Tibor)
8	Dél-Alföld (f: Jancsák Csaba)

- 2-3. számjegy: Az iskola települése =

Kódszám A mintavétel helye

01	Abaújkér
02	Ajka
03	Ásotthalom
04	Baja
05	Balassagyarmat
06	Balatonalmádi
07	Balatonfűzfő
08	Bátonyterenye
09	Békés
10	Békéscsaba
11	Berettyóújfalu
12	Budapest
13	Cegléd
14	Cellödömök
15	Csenger
16	Debrecen
17	Dunaújváros
18	Edelény
19	Eger
20	Encs
21	Esztergom
22	Fehérgyarmat
23	Fertőd
24	Fonyód
25	Göd
26	Gödöllő
27	Gyöngyös
28	Győr
29	Gyula
30	Hajdúböszörmény
31	Hajdúnánás
32	Ibrány
33	Jánoshalma
34	Jászapáti
35	Jászárókszállás
36	Kaposvár
37	Karcag
38	Kazincbarcika
39	Kecskemét
40	Keszthely
41	Kiskunfélegyháza

42	Kiskunhalas
43	Kisvárd
44	Komárom
45	Komló
46	Körmend
47	Kőszeg
48	Kunhegyes
49	Lenti
50	Makó
51	Miskolc
52	Mosonmagyaróvár
53	Nagyecsed
54	Nagykálló
55	Nagykanizsa
56	Nagykát
57	Nyíregyháza
58	Orosháza
59	Ózd
60	Pécs
61	Salgótarján
62	Sárospatak
63	Sárvár
64	Somogyzsífa
65	Sopron
66	Szeged
67	Székesfehérvár
68	Szekszárd
69	Szentes
70	Szerencs
71	Szigetszentmiklós
72	Szigetvár
73	Szolnok
74	Szombathely
75	Tatabánya
76	Tiszafüred
77	Törökszentmiklós
78	Újfehértó
79	Újszász
80	Vác
81	Vásárosnamény
82	Veszprém
83	Zalaegerszeg
84	Zánka

4. számjegy: Az iskola (osztály) típusa = 1 gimnázium
2 szakközépiskola
3 szakiskola

5-7. számjegy: Az osztály sorszáma a mintában = a 'régióminták.xls' fájl alapján
(Helyes, ha a koordinátor e szerint adja ki a munkát a kérdezőnek.)

8-9. számjegy: A kérdezett sorszáma az *osztályban* = minden osztályban újra 01-től kezdve!

10. számjegy: Szülő kérdésének lehetősége = 0 elzárkózott
1 vállalja

5. Iskolaminta

régió	megye	OM azonosító	Iskola	Település	Cím	zip
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27938	III. Béla Gimnázium	Baja	Szent Imre tér 5.	6500
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27986	FVM Kelet-Magyarországi Agrár-szakképző Központ, Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium, Jánoshalma	Jánoshalma	Béke tér 13.	6440
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27943	Bányai Júlia Gimnázium	Kecskemét	Nyíri út 11.	6000
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	201177	Kecskeméti Műszaki Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium	Kecskemét	Hunyadi tér 2.	6000
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27985	ÁFEOSZ Kereskedelmi, Közgazdasági Szakkö- zépiskola és Kollégium	Kecskemét	Bibó I. u. 1.	6000
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27946	Móra Ferenc Gimnázium	Kiskunfélegyháza	Kossuth u. 9.	6100
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	200986	Petőfi Sándor Gépészeti és Informatikai Szak- képző Iskola és Kollégium	Kiskunfélegyháza	Kossuth u. 24.	6100
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	201030	Kiskunfélegyházi Középipiskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola és Kollégium	Kiskunfélegyháza	Kossuth u. 34.	6100
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27951	Bibó István Gimnázium	Kiskunhalas	Szász Károly u. 21.	6400
Dél- Alföld	Bács- Kiskun	27956	Kiskunhalasi Református Kollégium Szilády Áron Gimnáziuma	Kiskunhalas	Kossuth Lajos u. 14.	6400
Dél- Alföld	Békés	28390	Békés Megyei Farkas Gyula Mezőgazdasági, Ipari Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégi- um	Békés	Hőzső u. 39.	5630
Dél- Alföld	Békés	28407	Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Közgaz- dasági Szakközépipiskola	Békéscsaba	Irányi utca 3-5.	5600
Dél- Alföld	Békés	28407	Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Közgaz- dasági Szakközépipiskola	Békéscsaba	Irányi utca 3-5.	5600
Dél- Alföld	Békés	38261	Harruckern János Gimnázium, Szakképző Iskola, Készségfejlesztő Speciális Szakiskola	Gyula	Szent István u. 38.	5700
Dél- Alföld	Békés	28430	Göndöcs Benedek Középipiskola, Szakiskola és Kollégium	Gyula	Kossuth Lajos u. 26.	5700
Dél- Alföld	Békés	28381	Orosháza Városi Önkormányzat Táncsics Mihály Gimnázium és Szakközépipiskolája	Orosháza	Táncsics u. 2.	5900
Dél- Alföld	Békés	39270	Orosháza Városi Önkormányzat Ügyviteli Szakképző Iskolája	Orosháza	Székács József u. 15.	5900
Dél- Alföld	Csong- rád	29799	Bedő Albert Középipiskola, Erdészeti Szakiskola és Kollégium	Ásotthalom	Kiss F. krt. 76.	6783
Dél- Alföld	Csong- rád	29741	Juhász Gyula Református Gimnázium és Szak- képző Iskola	Makó	Kálvin u. 2-6.	6900
Dél- Alföld	Csong- rád	29747	Tömörkény István Gimnázium, Művészeti Szakközépipiskola és Kollégium	Szeged	Tömörkény u. 1.	6720
Dél- Alföld	Csong- rád	201288	Szegedi Kereskedelmi, Közgazdasági és Vendéglátóipari Szakképző Iskola	Szeged	Stefánia 14.	6724
Dél- Alföld	Csong- rád	201299	Szegedi Ipari, Szolgáltató Szakképző és Általá- nos Iskola Déri Miksa Tagintézménye	Szeged	Kálvária tér 7.	6724
Dél- Alföld	Csong- rád	29796	Hansági Ferenc Vendéglátóipari és Idegenfor- galmi Szakiskola és Szakközépipiskola	Szeged	Kenyérgyári út 8	6725
Dél- Alföld	Csong- rád	29800	Fodor József Élelmiszeripari Szakközépipiskola, Szakiskola és Kollégium	Szeged	Szabadkai u. 3.	6725
Dél- Alföld	Csong- rád	29801	Móra Ferenc Szakközépipiskola, Szakiskola és Kollégium	Szeged	Kálvária sugárút 84.	6725
Dél- Alföld	Csong- rád	29744	Deák Ferenc Gimnázium	Szeged	József Attila sugár- út 118-120.	6723
Dél- Alföld	Csong- rád	29737	Horváth Mihály Gimnázium	Szentes	Szent Imre herceg u. 2.	6600
Dél- Alföld	Csong- rád	29804	Zsoldos Ferenc Középipiskola és Szakiskola	Szentes	Szent I. herceg u. 1.	6600
Dél- Dunántúl	Bara- nya	201286	Kökonyösi Oktatási Központ Nagy László Gimnázium és Szakközépipiskola	Komló	Alkotmány u. 2.	7300
Dél- Dunántúl	Bara- nya	27240	Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon	Pécs	Szigeti u. 97.	7624
Dél- Dunántúl	Bara- nya	27257	Pécsi Tudományegyetem Deák Ferenc Gyakor- ló Gimnázium és Általános Iskola	Pécs	Őz u. 2.	7624
Dél- Dunántúl	Bara- nya	27397	Leöwey Klára Gimnázium	Pécs	Szent István tér 8- 10.	7621
Dél- Dunántúl	Bara- nya	27398	Kodály Zoltán Gimnázium és Szakközépipiskola	Pécs	Dobó István u. 35- 37.	7629

Dél-Dunántúl	Baranya	27413	Pécsi Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája	Pécs	Engel János u. 15.	7627
Dél-Dunántúl	Baranya	27415	Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium	Pécs	Komjáth Aladár u. 5.	7629
Dél-Dunántúl	Baranya	27424	Pécsi Kereskedelmi, Idegenforgalmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakiskola	Pécs	Rét u. 10.	7623
Dél-Dunántúl	Baranya	27425	Pécsi Művészeti Szakközépiskola	Pécs	Radnics u. 9.	7624
Dél-Dunántúl	Baranya	27425	Pécsi Művészeti Szakközépiskola	Pécs	Radnics u. 9.	7624
Dél-Dunántúl	Baranya	27431	Simonyi Károly Szakközépiskola és Szakiskola	Pécs	Malomvölgyi u. 1/b.	7632
Dél-Dunántúl	Baranya	27448	500. számú Angster József Szakképző Iskola Koch Valéria Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium - Valeria Koch	Pécs	Rét u. 41-43.	7623
Dél-Dunántúl	Baranya	200406	Gymnasium, Grundschule, Kindergarten und Schülerwohnheim	Pécs	Tiborc u. 28/1.	7624
Dél-Dunántúl	Baranya	27404	Zrínyi Miklós Gimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Szigetvár	Rákóczi u. 18.	7900
Dél-Dunántúl	Baranya	27404	Zrínyi Miklós Gimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Szigetvár	Rákóczi u. 18.	7900
Dél-Dunántúl	Baranya	27404	Zrínyi Miklós Gimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Szigetvár	Rákóczi u. 18.	7900
Dél-Dunántúl	Somogy	34168	Kinizsi Pál Élelmiszeripari Szakképző Iskola és Gimnázium	Kaposvár	Fő u. 2.	7400
Dél-Dunántúl	Somogy	34164	Eötvös Loránd Műszaki Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Kaposvár	Pázmány Péter u. 17.	
Dél-Dunántúl	Somogy	34190	Marcali Városi Önkormányzat Széchenyi Zsigmond Szakközépiskola- és Szakiskolája	Somogyzsitfa	Ady E. u. 8.	8734
Dél-Dunántúl	Tolna	36394	I. Béla Gimnázium, Informatikai Szakközépiskola, Kollégium, Általános Iskola és Óvoda	Szekszárd	Kadarka u. 25-27.	7100
Dél-Dunántúl	Tolna	200914	Tolna Megyei Önkormányzat Szent László Szakképző Iskolája és Kollégiuma (TISZK)	Szekszárd	Széchenyi u. 2-14.	7100
Dél-Dunántúl	Tolna	200914	Tolna Megyei Önkormányzat Szent László Szakképző Iskolája és Kollégiuma (TISZK) Bezerédj István Szakképző Iskolai Tagintézménye	Szekszárd	Szent László u. 8-12.	7100
Dél-Dunántúl	Tolna	200914	Tolna Megyei Önkormányzat Szent László Szakképző Iskolája és Kollégiuma (TISZK) Bezerédj István Szakképző Iskolai Tagintézménye	Szekszárd	Szent László u. 8-12.	7100
Dél-Dunántúl	Tolna	36410	Csapó Dániel Középiskola, Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	Szekszárd	Palánk Pf.: 61	7101
Dél-Dunántúl	Tolna	36410	Csapó Dániel Középiskola, Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium	Szekszárd	Palánk Pf.: 61	7101
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31214	Arany János Gimnázium, Egészségügyi Szakképző és Közgazdasági Szakközépiskola	Berettyóújfalu	Kossuth u. 33.	4100
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31107	Svetits Katolikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákközpont	Debrecen	Szent Anna u. 20-26.	4024
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31198	Fazekas Mihály Gimnázium	Debrecen	Hatvan u. 44.	4025
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31200	Debreceni Egyetem Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziuma	Debrecen	Csengő u. 4.	4029
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31202	Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola	Debrecen	Holló László sétány 6	4031
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31208	Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma	Debrecen	Kálvin tér 16.	4044
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31211	Péchy Mihály Építőipari Szakközépiskola	Debrecen	Varga u. 5.	4024
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31211	Péchy Mihály Építőipari Szakközépiskola	Debrecen	Varga u. 5.	4024
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31216	Irinyi János Gimnázium, Szakközép-és Szakiskola	Debrecen	Irinyi u. 1.	4024
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	201354	Debreceni Egyetem Balásházy János Gyakorló Szakközépiskolája, Gimnáziuma és Kollégiuma	Debrecen	Mezőgazdász u. 2.	4014
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31229	Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakiskola	Debrecen	Vénkert u. 2.	4027
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31242	Baross Gábor Szakképző Iskola és Kollégium	Debrecen	Budai É. u. 8/A	4030
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31248	Beregszászi Pál Szakközépiskola és Szakiskola	Debrecen	Jerikó u. 17-21	4080
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31216	Irinyi János Gimnázium, Szakközép-és Szakiskola	Debrecen	Irinyi u. 1.	4024
Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	31242	Baross Gábor Szakképző Iskola és Kollégium	Debrecen	Budai É. u. 8/A	4030

Észak- Alföld	Hajdú- Bihar	100563	Diószegi Sámuel Közép- és Szakképző Iskola	Debrecen	Böszörményi út 23-27.	4027
Észak- Alföld	Hajdú- Bihar	100563	Diószegi Sámuel Közép- és Szakképző Iskola	Debrecen	Böszörményi út 23-27.	4027
Észak- Alföld	Hajdú- Bihar	100563	Diószegi Sámuel Közép- és Szakképző Iskola	Debrecen	Böszörményi út 23-27.	4027
Észak- Alföld	Hajdú- Bihar	200203	Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziuma	Debrecen	Kossuth u. 35.	4024
Észak- Alföld	Hajdú- Bihar	31243	Veress Ferenc Szakképző Iskola	Hajdúböszörmény	Enyingi Török B. u. 5/A	4220
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	201164	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskola és Kollégium	Jászapáti	Vasút u. 4.	5130
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	35987	Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola	Jászárokszállás	Deák Ferenc u. 59.	5123
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	36035	Varró István Szakiskola Szakközépiskola és Kollégium	Karcag	Varró u. 8.	5300
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	36056	Nagy László Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium	Kunhegyes	Kossuth Lajos u. 15-17.	5340
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	36000	Tiszaparti Gimnázium és Humán Szakközépiskola	Szolnok	Tiszaparti sétány 4.	5000
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	201166	Szolnoki Szolgáltatási Szakközép- és Szakiskola Keresk és Vend Tagintézmény	Szolnok	Károly Róbert u. 2.	5000
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	36014	Kossuth Lajos Gimnázium, Szakképző Iskola, Általános Iskola és Kollégium	Tiszafüred	Baross u. 36.	5350
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	36058	Lábassy János Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Törökszentmiklós	Almásy u. 51.	5200
Észak- Alföld	Jász- Nagy- kun- Szolnok	36023	Gimnázium, Műszaki Szakközépiskola és Kollégium	Újjasz	Dózsa György u. 23.	5052
Észak- Alföld	Szabolcs- Szatmár- Bereg	33658	Ady Endre Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium	Csenger	Honvéd u. 5.	4765
Észak- Alföld	Szabolcs- Szatmár- Bereg	33676	Petőfi Sándor Közgazdasági Szakközépiskola	Fehérgyarmat	Május 14. tér 16.	4900
Észak- Alföld	Szabolcs- Szatmár- Bereg	33647	Móricz Zsigmond Gimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Ibrány	Petőfi u. 1.	4484
Észak- Alföld	Szabolcs- Szatmár- Bereg	33661	Szent László Szakközépiskola, Kollégium és Óvoda	Kisvárd	Flórián tér 3.	4600

Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33648	Bessenyei György Gimnázium és Kollégium	Kisvárd	Iskola tér 2.	4600
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33694	II. Rákóczi Ferenc Szakközép- és Szakiskola	Kisvárd	Mártírok útja 8.	4600
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33668	Ecsedi Báthori István Református Gimnázium és Kollégium	Nagyecsed	Szatmári u. 1.	4355
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33649	Nagykállói Gimnázium, Szakképző Iskola, Kollégium és Pedagógiai Szakszolgálat	Nagykálló	Korányi F. út 23-27.	4320
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33667	Nyíregyházi Főiskola Eötvös József Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium	Nyíregyháza	Ungvár sétány 12.	4400
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33685	Lippai János Szakközépiskola és Szakiskola	Nyíregyháza	Krúdy köz 2.	4400
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33687	Művészeti Középfiskola és Kollégium	Nyíregyháza	Búza u. 1.	4400
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33690	Inczedy György Szakközépfiskola és Szakiskola	Nyíregyháza	Árok u. 53.	4400
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33682	Sipkay Barna Kereskedelmi, Vendéglátóipari, Idegenforgalmi Középfiskola, Szakiskola és Kollégium	Nyíregyháza	Krúdy Gy. u. 32.	4400
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33663	Bajcsy-Zsilinszky Endre Gimnázium és Szakképző Iskola	Újfehértó	Eötvös u. 25.	4244
Észak- Alföld	Sza- bolcs- Szat- már- Bereg	33657	II. Rákóczi Ferenc Gimnázium	Vásárosnamény	Kossuth u. 19.	4800
Észak- Magya- rország	Bor- sod- Abaúj- Zemp- lén	200659	Wesley János Általános Iskola, Szakiskola, Előkészítő Szakiskola, Szakközépfiskola és Kollégium	Abaújkér	Rákóczi u. 8.	3882
Észak- Magya- rország	Bor- sod- Abaúj- Zemp- lén	39219	Edelényi Gimnázium, Szakképző és Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Napköziotthonos Óvoda	Edelény	Borsodi u. 34.	3780
Észak- Magya- rország	Bor- sod- Abaúj- Zemp- lén	200598	Váci Mihály Gimnázium, Szakközépfiskola és Kollégium	Encs	Petőfi u. 60	3860
Észak- Magya- rország	Bor- sod- Abaúj- Zemp- lén	29274	Irinyi János Szakközépfiskola és Kollégium	Kazincbarcika	Egressy Béni u. 1.	3700

Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29314	Deák Ferenc Szakképző és Művészeti Szakközépiskola	Kazincbarcika	Herbolyai u. 9.	3700
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29262	Diósgyőri Gimnázium és Városi Pedagógiai Intézet	Miskolc	Kiss tábornok u. 42.	3534
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29264	Avasi Gimnázium	Miskolc	Klapka Gy. u. 2.	3524
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29264	Avasi Gimnázium	Miskolc	Klapka Gy. u. 2.	3524
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29321	Eötvös József Építőipari, Művészeti Szakképző Iskola és Kollégium	Miskolc	Gagarin u. 54.	3534
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29336	Diósgyőr-Vasgyári Szakképző Iskola és Kollégium	Miskolc	Téglagyár u. 1-2.	3533
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29337	Szemere Bertalan Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Miskolc	Ifjúság u. 16-20.	3529
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	29379	Földes Ferenc Gimnázium	Miskolc	Hősök tere 7.	3525
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	200597	Bolyai Farkas Szakképző Iskola	Ózd	Petőfi út 20	3600
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	39227	Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája	Sárospatak	Rákóczi u. 1.	3950
Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	200886	Bocskai István Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Egységes Pedagógiai Szakszolgálat és Szakmai Szolgáltató	Szerencs	Ondi u. 1.	3900
Észak-Magyarország	Heves	31598	Szilágyi Erzsébet Gimnázium és Kollégium	Eger	Ifjúság u. 2.	3300
Észak-Magyarország	Heves	31603	Neumann János Középiskola és Kollégium	Eger	Rákóczi u. 48.	3300
Észak-Magyarország	Heves	31624	Egri Kereskedelmi, Mezőgazdasági, Vendéglátóipari Szakközép-, Szakiskola és Kollégium	Eger	Pozsonyi u. 4-6.	3300
Észak-Magyarország	Heves	201225	Károly Róbert Kereskedelmi, Vendéglátóipari, Közgazdasági és Idegenforgalmi Szakképző Iskola	Gyöngyös	Katona J. u. 2-4.	3200
Észak-Magyarország	Heves	31646	Gyöngyösi Kolping Katolikus Szakiskola	Gyöngyös	Török Ignác u. 1.	3200
Észak-Magyarország	Nógrád	32314	Borbély Lajos SZKK Fáy András Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Bátonyterenye	Ózdi u. 39.	3070
Észak-Magyarország	Nógrád	32286	Bolyai János Gimnázium és Szakközépiskola	Salgótarján	Kissomlyó u. 1.	3100

Észak-Magyarország	Nógrád	32295	Madách Imre Gimnázium és Szakközépiskola	Salgótarján	Arany J. u. 12.	3100
Észak-Magyarország	Nógrád	32303	Stromfeld Aurél Gépipari, Építőipari és Informatikai Szakközépiskola	Salgótarján	Rákóczi u. 60.	3100
Észak-Magyarország	Nógrád	32302	Táncsics Mihály Közgazdasági Szakközépiskola	Salgótarján	Május 1. u. 58. Dózsa György u. 15/A	3100
Közép-Dunántúl	Fejér	30180	Széchenyi István Gimnázium	Dunaújváros		2400
Közép-Dunántúl	Fejér	30182	Ciszterci Szent István Gimnázium	Székesfehérvár	Jókai u. 20.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30183	Tóparti Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola	Székesfehérvár	Fürdő sor 5.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30216	Árpád Szakképző Iskola és Kollégium Szent István Szakképző Iskolája	Székesfehérvár	Ady Endre u. 17.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30216	Árpád Szakképző Iskola és Kollégium Szent István Szakképző Iskolája	Székesfehérvár	Ady Endre u. 17.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30211	Belvárosi I. István Középiskola	Székesfehérvár	Várkörút 31.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30216	Árpád Szakképző Iskola és Kollégium	Székesfehérvár	Seregélyesi u. 182.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30216	Árpád Szakképző Iskola és Kollégium	Székesfehérvár	Seregélyesi u. 182.	8000
Közép-Dunántúl	Fejér	30219	Váci Mihály Ipari Szakképző Iskola és Kollégium	Székesfehérvár	Berényi u. 105.	8000
Közép-Dunántúl	Komárom-Esztergom	31934	Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium, Kollégium és Szakközépiskola	Esztergom	Bottyán János u. 10.	2500
Közép-Dunántúl	Komárom-Esztergom	31931	Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Jókai Mór Gimnázium és Szakképző Iskolája	Komárom	Táncsics Mihály u. 32.	2900
Közép-Dunántúl	Komárom-Esztergom	31944	Mikes Kelemen Felnőtt és Ifjúsági Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskola	Tatabánya	Béke u. 8.	2800
Közép-Dunántúl	Komárom-Esztergom	31965	Kossuth Lajos Közgazdasági és Humán Szakközépiskola	Tatabánya	Cseri u. 35.	2800
Közép-Dunántúl	Esztergom	31984	Bánhidai Ipari Tanoda Alapítványi Szakmunkásképző	Tatabánya	Árpád u. 66.	2800
Közép-Dunántúl	Veszprém	37181	Bródy Imre Gimnázium és Szakközépiskola	Ajka	Bródy Imre u. 4.	8400
Közép-Dunántúl	Veszprém	37165	Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium és Kollégium	Balatonalmádi	Rákóczi u. 39.	8220
Közép-Dunántúl	Veszprém	37218	Öveges József Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium	Balatonfüzfő	Gagarin u. 27.	8184
Közép-Dunántúl	Veszprém	37194	Faller Jenő Szakképző Iskola és Kollégium	Várpalota	Szent István u. 1.	8100
Közép-Dunántúl	Veszprém	37169	Lovassy László Gimnázium	Veszprém	Cserhát ltp. 11.	8200
Közép-Dunántúl	Veszprém	37198	Ipari Szakközépiskola és Gimnázium	Veszprém	Iskola u. 4.	8200
Közép-Dunántúl	Veszprém	37201	Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola Padányi Bíró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolája	Veszprém	Szeglethy u. 6.	8200
Közép-Dunántúl	Veszprém	37227	Egry József Középiskola, Szakiskola és Kollégium	Zánka	Gyermek és Ifjúsági Centrum	8251
Magyarország	Budapest	35251	Hunyadi Mátyás Gimnázium	Budapest	Kossuth tér 2.	1183
Magyarország	Budapest	35018	Greater Grace Nemzetközi Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium	Budapest	Mátyás Király út 53/B.	1125
Magyarország	Budapest	35176	Budapest-Csepel Önkormányzata Csete Balázs Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Csete Balázs u. 6-8.	1215

Közép-Magyarország	Buda-pest	35223	Árpád Gimnázium	Budapest	Nagyszombat u. 19.	1034
Közép-Magyarország	Buda-pest	35228	Babits Mihály Gimnázium	Budapest	Tóth Aladár u. 16-18.	1047
Közép-Magyarország	Buda-pest	35233	Madách Imre Gimnázium	Budapest	Barcsay u. 5.	1073
Közép-Magyarország	Buda-pest	35236	Budapest Kőbányai Önkormányzat Szent László Gimnázium és Szakközépiskola	Budapest	Kőrösi Cs. S. u. 28.	1102
Közép-Magyarország	Buda-pest	35239	Szent Margit Gimnázium	Budapest	Villányi út 5-7.	1114
Közép-Magyarország	Buda-pest	35242	Városmajori Gimnázium, Módszertani Információs Felnőttképzési Továbbképző és Vizsgaközpont	Budapest	Városmajor 71.	1122
Közép-Magyarország	Buda-pest	35242	Városmajori Gimnázium, Módszertani Információs Felnőttképzési Továbbképző és Vizsgaközpont	Budapest	Városmajor 71.	1122
Közép-Magyarország	Buda-pest	35250	Balassi Bálint Nyolcévolyamos Gimnázium	Budapest	Széchenyi u. 1-7.	1174
Közép-Magyarország	Buda-pest	35251	Hunyadi Mátyás Gimnázium	Budapest	Kossuth tér 2.	1183
Közép-Magyarország	Buda-pest	35423	Dobos C. József Vendéglátóipari Szakképző Iskola	Budapest	Huba u. 7.	1134
Közép-Magyarország	Buda-pest	35275	Szily Kálmán Kéttannyelvű Műszaki Középis-kola, Szakiskola és Kollégium	Budapest	Timót u. 3.	1097
Közép-Magyarország	Buda-pest	35283	Telepy Károly Testnevelés Szakosított Általános Iskola, Gimnázium és Szakközépiskola	Budapest	Telepy u. 17.	1096
Közép-Magyarország	Buda-pest	35261	Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium	Budapest	Városligeti fásor 17-21.	1071
Közép-Magyarország	Buda-pest	35294	Bókay János Humán Kéttannyelvű Szakközép-iskola, Szakiskola és Gimnázium	Budapest	Csobánc u. 1.	1086
Közép-Magyarország	Buda-pest	35306	Mechatronikai Szakközépiskola és Gimnázium	Budapest	Rétköz u. 39.	1118
Közép-Magyarország	Buda-pest	35245	Ady Endre Gimnázium	Budapest	1139 Budapest, Rőppentyű u. 62.	
Közép-Magyarország	Buda-pest	35256	Budai Nagy Antal Gimnázium	Budapest	Anna u. 13-15.	1221
Közép-Magyarország	Buda-pest	35325	Öveges József Gyakorló Középis-kola és Szak-iskola	Budapest	Beregszász u. 10.	1118
Közép-Magyarország	Buda-pest	35349	BME Két Tanítási Nyelvű Gimnázium	Budapest	Egry József u. 3-11.	1111
Közép-Magyarország	Buda-pest	35400	Csonka János Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Arany János u. 55.	1165
Közép-Magyarország	Buda-pest	35379	Fáy András Közlekedésgépészeti Műszaki Szakközépiskola	Budapest	Mester u. 60-62.	1095
Közép-Magyarország	Buda-pest	35385	Bercsényi Miklós Élelmiszeripari Szakképző Iskola, Kollégium és FVM Gyakorlóiskola, Budapest	Budapest	Maglódi út 4/b	1106
Közép-Magyarország	Buda-pest	35391	Bánki Donát Közlekedésgépészeti Szakközép-iskola és Szakiskola	Budapest	Váci út 179-183.	1139
Közép-Magyarország	Buda-pest	35404	Eötvös Loránd Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Török Flóris u. 89.	1204
Közép-Magyarország	Buda-pest	35409	Magyar Gyula Kertészeti Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Maglódi út 8.	1106

Közép-Magyarország	Budapest	35424	Hunfalvy János Fővárosi Gyakorló, Kéttannyelvű Külkereskedelmi, Közgazdasági Szakközépiskola	Budapest	Ponty u. 3. (1251 Budapest, Pf.:110)	1011
Közép-Magyarország	Budapest	35428	II. Rákóczi Ferenc Fővárosi Gyakorló Közgazdasági Szakközépiskola	Budapest	Wesselényi u. 38.	1075
Közép-Magyarország	Budapest	35432	Szent István Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégium	Budapest	Mester u. 56-58.	1095
Közép-Magyarország	Budapest	35433	Keleti Károly Közgazdasági Szakközépiskola	Budapest	Gyakorló u. 21-23.	1106
Közép-Magyarország	Budapest	35437	Neumann János Számítástechnikai Szakközépiskola	Budapest	Kerepesi út 124.	1144
Közép-Magyarország	Budapest	35379	Fáy András Közlekedésgépészeti, Műszaki Szakközépiskola	Budapest	Mester u. 60-62.	1095
Közép-Magyarország	Budapest	35439	Pestszentlőrinci Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola	Budapest	Hengersor u. 34.	1184
Közép-Magyarország	Budapest	35468	Budapest Külkereskedelmi Szakközépiskola	Budapest	Vörösmarty u. 89-91.	1201
Közép-Magyarország	Budapest	35430	Leövey Klára Közgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Bezerédj u. 16/a	1081
Közép-Magyarország	Budapest	35477	Wesselényi Miklós Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Várna u. 23.	1149
Közép-Magyarország	Budapest	35477	Wesselényi Miklós Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Várna u. 23.	1149
Közép-Magyarország	Budapest	35292	Kanizsai Dorottya Egészségügyi Szakképző Iskola és Gimnázium	Budapest	Kassai u. 24/a	1043
Közép-Magyarország	Budapest	35506	Európa 2000 Közgazdasági, Idegenforgalmi és Informatikai Középiskola	Budapest	Gizella út 42-44.	1143
Közép-Magyarország	Budapest	35550	Varga István Kereskedelmi, Közgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Hatvany Lajos u. 7.	1039
Közép-Magyarország	Budapest	37775	Móricz Zsigmond Gimnázium	Budapest	Törökvész út 48-54.	1025
Közép-Magyarország	Budapest	35391	Bánki Donát Közlekedésgépészeti Szakközépiskola és Szakiskola	Budapest	Váci út 179-183.	1139
Közép-Magyarország	Budapest	200050	Erzsébetvárosi Reformpedagógiai Gimnázium és Szakközépiskola	Budapest	Szövetség u. 35.	1074
Közép-Magyarország	Budapest	200411	Budai Középiskola	Budapest	Márvány u. 32.	1126
Közép-Magyarország	Budapest	200518	Montessori Alapítványi Általános Iskola és Gimnázium	Budapest	Sibrik M. u. 76.	1108
Közép-Magyarország	Pest	32641	Bem József Műszaki Szakközép- és Szakiskola	Cegléd	Jászberényi u. 2.	2700
Közép-Magyarország	Pest	39381	Piarista Szakiskola, Gimnázium és Kollégium	Göd	Jávorka Sándor 18.	2131
Közép-Magyarország	Pest	32561	Török Ignác Gimnázium	Gödöllő	Petőfi Sándor utca 12.	2100
Közép-Magyarország	Pest	32640	Madách Imre Szakközépiskola Szakiskola és Kollégium	Gödöllő	Ganz Ábrahám u. 3.	2100
Közép-Magyarország	Pest	32649	Ipari Szakközépiskola és Szakiskola	Nagykátá	Csonka köz 6.	2760
Közép-Magyarország	Pest	32603	Csonka János Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola	Szigetszentmiklós	Szigetszentmiklós-Gyártelep Pf.:27	2313

Közép- Magya- rország	Pest	32620	Király Endre Ipari Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Vác	Naszály út 8.	2600
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	201323	Porpáczy Aladár Kertészeti, Környezetvédelmi és Közgazdasági Középiskola	Fertőd	Joseph Haydn. 2.	9431
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30695	Révai Miklós Gimnázium és Kollégium	Győr	Jókai u. 21.	9021
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30721	Deák Ferenc Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola	Győr	Bisinger sétány 32.	9022
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30722	Baross Gábor Közgazdasági Szakközépiskola	Győr	Bem tér 20-22.	9024
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30743	Kossuth Lajos Ipari Szakközép-, Szakiskola és Kollégium	Győr	Kossuth Lajos u. 7.	9025
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30696	Kazinczy Ferenc Gimnázium és Kollégium	Győr	Eötvös tér 1.	9021
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30701	Kossuth Lajos Gimnázium és Kollégium	Mosonmagyaróvár	Gorkij u. 1-3.	9200
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30744	Hunyadi Mátyás Szakképző és Szakközépiskola	Mosonmagyaróvár	Dr. Gyárfás u. 3.	9200
Nyugat- Dunántúl	Moson- Sopron	30693	Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) és Kollégium	Sopron	Széchenyi tér 11.	9400
Nyugat- Dunántúl	Vas	36723	Berzsényi Dániel Gimnázium	Celldömölk	Nagy Sándor tér 13.	9500
Nyugat- Dunántúl	Vas	36724	Kölcsey Ferenc Gimnázium	Körmend	Bajcsy-Zs. u. 3.	9900
Nyugat- Dunántúl	Vas	200005	Evangélikus Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Informatikai Szakközépiskola	Kőszeg	Árpád tér 1.	9730
Nyugat- Dunántúl	Vas	36761	Barabás György Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola	Sárvár	Kisfaludy u. 2/A.	9600
Nyugat- Dunántúl	Vas	36729	Kanizsai Dorottya Gimnázium	Szombathely	Aréna u. 10.	9700
Nyugat- Dunántúl	Vas	36736	Gépipari és Informatikai Műszaki Szakközépiskola	Szombathely	Rohonci u. 1.	9700
Nyugat- Dunántúl	Vas	36736	Gépipari és Informatikai Műszaki Szakközépiskola	Szombathely	Rohonci u. 1.	9700
Nyugat- Dunántúl	Vas	36741	Kereskedelmi és Vendéglátói Szakképző Iskola és Kollégium	Szombathely	Nagykar u. 1-3.	9700
Nyugat- Dunántúl	Vas	36744	Puskás Tivadar Fém- és Villamosipari Szakképző Iskola és Kollégium	Szombathely	Petőfi Sándor u. 1.	9700
Nyugat- Dunántúl	Vas	36756	Élelmiszeripari és Földmérési Szakképző Iskola és Kollégium	Szombathely	Szt. László király u. 10.	9700
Nyugat- Dunántúl	Zala	37655	Közgazdasági Szakközépiskola	Keszthely	Rózsa u. 12.	8360
Nyugat- Dunántúl	Zala	37667	Lámfalussy Sándor Szakközépiskola és Szakiskola	Lenti	Petőfi Sándor 23.	8960
Nyugat- Dunántúl	Zala	37635	Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola	Nagykanizsa	Rozgonyi u. 23.	8800
Nyugat- Dunántúl	Zala	37645	Cserhádi Sándor Műszaki Szakképző Iskola és Kollégium	Nagykanizsa	Ady Endre u. 74/A	8800
Nyugat- Dunántúl	Zala	37652	Thúry György Kereskedelmi, Vendéglátó és Idegenforgalmi Szakképző Iskola	Nagykanizsa	Ady Endre utca 29.	8800
Nyugat- Dunántúl	Zala	37657	Zsigmondy Vilmos és Széchenyi István Szakképző Iskola	Nagykanizsa	Hunyadi u. 18.	8800
Nyugat- Dunántúl	Zala	37524	Apáczai Csere János Általános Művelődési Központ	Zalaegerszeg	Apáczai Csere János tér 5.	8900
Nyugat- Dunántúl	Zala	37632	Zrínyi Miklós Gimnázium	Zalaegerszeg	Rákóczi u. 30.	8900
Nyugat- Dunántúl	Zala	37647	Csány László Közgazdasági Szakközépiskola	Zalaegerszeg	Jókai u. 6.	8900
Nyugat- Dunántúl	Zala	37650	Ganz Ábrahám és Munkácsy Mihály Szakközépiskola és Szakiskola	Zalaegerszeg	Gasparich Márk u. 27.	8900
Nyugat- Dunántúl	Zala	37650	Ganz Ábrahám és Munkácsy Mihály Szakközépiskola és Szakiskola	Zalaegerszeg	Gasparich Márk u. 27.	8900
Nyugat- Dunántúl	Zala	37671	Deák Ferenc és Széchenyi István Szakközép- és Szakiskola	Zalaegerszeg	Göcseji u. 16.	8900

6. Adatfájl : tömörítve becsatolva

7. Részletes elemzések: tömörítve becsatolva